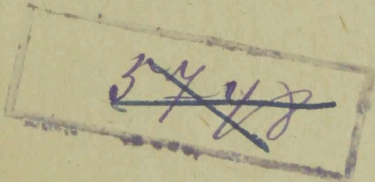

ALIDE ERTEL

MOODNE DAAM

VIIS NOVELLI

Teine täiendat trükk.

A 3258.

2.

Tartu Riikliku Ülikoo.
Raamatukogu

34772

i 14697695

ASTA

L.

sta elas hooletult, elegantselt, vaheldusrikkalt, kuid ilma iseäraliste vaimliste huvideta. Ei puudunud ju tema laual uuemad raamatud. Ei puudunud seintel uuemad pildid, ometi ei olnud Astal ei raamatute, ei pilte jaoks soojemaid tundmusi. Hulga vendade seas, kes olid üliõpilased või ametnikud ja kogusid eneste ümber sõpru rikastena mureta inimestena, oli Asta alati ümber piiratud noorist inimesist. Võõrastega oldi perekonnas nii ära harjutud, et ilma nendeta ei teatud minna lauda. Asta ei olnud ilus, aga tal oli meeldivust. Seda teadis tema ise ka, aga ei pannud seda nagu tähele. Temal oli iseäraline anne inimestega ümberkäia iseloomu kohaselt. Vaiksetega läks ta lõbusaks. Lõbusatega vaikseks. Niisugune eneseavalduse viis oligi põhjuseks, miks Asta üle ei saadud kunagi selgusele. Ühtlasi sai see sundivaks kütteks kõige tuimemale iseloomule. Ja puuduski teinekord sügavam huvitus neiu jaoks, siis tärkas ometi üles uudishimu tungida selle saladusesse, mis oli peidul silmnähtava kahepaiksuse taga. Seda enam, et Asta ei näinud seisvat lähedal mitte ühelgil noortemeeste seas, kes liikusid majas tema ümber. Tundus küll läbi, et ta rääkis ühe või teisega sõbralisemalt, ometi ei olnud kellegil põhjust kiidelda iseäralise poolehoidmisega. Asta ja kõigi tema tuttavate vahel oli piir, millest ei saadud üle. Küll püüti, meelitati teda, kuid peen taktika kõige kriitilisesmas seisukorras aitas.

Ja sellele otsusele kirjutasid alla kõik Asta tuttavad, et temale ei saa ligi!

* * *

Asta ei olnud ilus.

„Tal on õieti ainult silmad“, ütles keegi. Ja Astal olid tõesti ainult silmad. Tema näojooned ega ilme ei paistnud ühe ainsamagi iseäraldusega silma, nii väga esitasivad nad igapäevsust. Puudus näos värv, punapõskedel kumad, mis teinekord katavad isegi inetuse. Ainult kui Asta käis ruttu või tantsis, siis ilmus palgeil punakas jume. Vahest oli see jume ainult selle tule kahvatu pээgeldus, mis loitus üles tema silmis mõnikord värviilus. Ja harilikult siis, kui ta kellegi ees viskas uhkel keerutusel pää kuklasse või kui tema vaieldes kellegiga tõstis nagu enesekaitseks mõlemad käed üles. Need olid siis silmapilgud, kus nii mõnigi end ära põletas Asta silmade tule säras. Oma näo üle ta vast ei nurisenudki väga. Ta ei näinud seda ju ise. Küll oleks ta omale aga soovinud hää meelega teise keha vormi, sest Asta figuur oli laualine. Tal ei olnud kõrgustikku, ei rinda, ei puusa, vähemalt mitte seda naist, mis selle all mõistetakse harilikult. Ta ei julgenud isegi ajada selga lahtise kaelaga bluuset, nii väga kartis haavata kunstimaitselist silma oma keha kõhnusega. Hammastest ei leidnud ta omal ideaale.

Ja võis inetuks pidada Asta jooni, vorme ja värve, kuid vastu ei saadud panna temale siiski. Nägemata käsi ühendas kõik üksikusse kogusse, milles nad kadusid jäljeta. Sellest tuli siis, et Astat nähti inetuna ainult tema äraolekul, kuna teda kunagi ei jõutud vaadelda tema seltsis. Neiu naeris, kui temaga räägiti sellest. Muidugi oli Astat palju häid omadusi, aga üks, kui mitte kõige parem oligi, et ta iseenele ei teinud illusioone, vähemalt iseene vastu. —

Astal ei olnud tarvis ütelda ära ühestki soovist. Tema võis teha ja jätta, mida tema tahtis. Õnneks ei teadnud tema ettevõtta midagi iseäralist, nii et tema ei sattunud kunagi konfliktesse oma teguviiside pärast. Paha ilm jalutuskaigul, mingisugune pidu, meelehärm mitte korda läinud kleidi üle, haigus perekonnas, mõni väike äpardus

veel väiksema ettevõtte juures—see oli kõik mis võis tuua tuska Asta hinge. Näis, nagu võiks see inimene rahulik, vahest isegi õnnelik olla. Ometi oli Astal määramata tundmus, kui ei oleks ta seda. Et tema aga ei mõtelnud järele selle põhjuste üle, siis ei olnud tema just õnnetu. Järelemõtlemiseks, millegiks tõsisemaks ülepää, ei olnud age neiu mõistust, juhust. Vahest ei olnud selleks ka tahtmist. Veel mitte tahtmist. Mõtlemine ja tõsidus ei ole mitte nii, lõbu. Õieti vahest ei tõmbagi kaasa seni, kui elu ei sunni sellcks valusa piitsaga.

Surid vanemad. Vennad lõpetasid üksteise järele õppimise, läksid kodust laiali. Vanemate majad müüdi ära ja pärijad said oma osa kätte. Asta ei olnud mitte enam ainult meeldiv rikaste vanemate laps, vaid isegi tähtis inimene oma kapitali tõttu. Nii mõnigi mees, kes ennem ei pannud väheldast tütarlast tähelegi, vaatas nüüd uudishimulise pilguga temale järele.

„Nii noor ja nii suur varandus!“ kuulis Asta tihti eneselt üteldavat. Oli, nagu oleks neiu korraga nagu suuremaks kasvanud või tõusnud kuhugile mäe otsa, kus ta paistis silma kõikidele. Mis tähendas kõik see, teadis neiu väga hästi, aga ta ei teinud selle üle sügavamaid analüüse. Praegusel silmapilgul nõudis temalt elu kõige tähelepanemise. Hää küll, ta oli rikas. Aitas õieti praegu kõik rikkus, kuid ei teadnud, kuidas ümberkäia sellega! Naiste-rahva iseseisvusest oli ta lugenud, kõnelenud seltskonnas sest väga palju, aga selle läbiviimine elus oli ometi teine. Kellel kapitali ei ole, on lihtsam — ta läheb teenima, aga seda ei olnud ometi temal, Astal, tarvis!

Agas mida oli temale tarvis? Pidi tema avama äri, pidi tema ehitama vabrikuid, ostma mõisa või oma raha panka kandma?

„Sa pead minema mehele!“ ütlesid hääd tuttavad.

Asta vaikis. Tema veel ei tundnud kedagi, kellele tema oleks läinud.

„Või teadis tema siiski kedagi?“

Asta mõtles . . . jaa.

Kui Asta pikemalt asja oli mõtelnud, siis asus ta elama selle venna juurde, kelle perekonnas käis kunstnik Ants. Viimne oli küll Astast noorem, aga tema oli kui vananenud enneaegu raskeis elutingimisis. Asta vanemate kodus neiu üle näidates lugupidamist, seda lugupidamist ka venna juures nüüd ülekandes Asta pääle, tundis neiu enesel nagu moraalse õiguse selle kõige vastuvõtmiseks. Tõepoolest, Astal ei olnud midagi selle vastu, kindlustada enesele Antsult poolehoidmise, kes oli noor — vaevalt kahekümnekahe kolme aasta eas ja siiski ju tuntud laialt. Temaga ühes nimetud saada oleks meeldinud väga.

„Nii siis Ants!“ otsustas iseeneses Asta ja vaatas rõõmsalt tulevikku.

* * *

Ants käis tihti, juba väga tihti, nagu arvas Asta venna naine Asta poole. Viimne tegi nimelt ükskõikse näo, ehk ta küll tundis end riivatuna. Jutuainet siis pöördes ruttu teisale, ignoreerides nii märkust, mis aga trehvas püssikuulina Asta enese südant. Ja, Ants tuli tõesti sagedasti, pea liig sagedasti. Kuid mis mõttega? Asta andis vahekorra selgitamiseks juhust, aga viimne ei tarvitanud seda kunagi. Ants oli väga õrn Astaga. Õrn ja armas. Ta vaatas tähendusrikkalt otsa, aga ta ei läinud kaugemale. Kui Asta jutu pööris tema tuleviku pääle, siis libises noormees alati mõne naljasõnaga või muidu tähtsusetu märkusega kõrvale. Ta ei näinud mõtlevat oma tuleviku pääle. Lähemalt õppis Asta Antsu tundma teiste naisterahvaste seltsis. Viimne ei olnud Don Juan, ei. Ometi oskas tema meeldida nii noorile kui vanule. Juba üheainsama sõnaga teadis tema võita kõikumata poolehoidmise. Asta loomusse ei mahtunud veel armukadedus, aga ta pidi ometi tundma tahtmata, et küll mitte kõik tuttavad neid ja naised, aga ometi paljud nende seas seisid väliselt Antsule niisama lähedal nagu temagi. Mis pidi saama sellest? Mida tooma lähem tulevik?

* * *

Lähem tulevik ei toonud aga uudist. Ants jäi Astale selleks, mis ta oli ennem. Iseenesest huvitas ta neiu iga päevaga enam. Mingu kui palju tahes naisterahvad omaduste poolest lahku, ühes asjas on nad peaaegu kõik ühesugused, nimelt: mida vähem meesterahvas neid paneb tähele, seda kõrgemale tõuseb tema nende silmis. Iseenesest mõista meeldis Asta Antsule, aga ometi mitte enam kui mõni teine. Veel mitte. Asta oli aga juba kaotanud südame! Esimest korda elus kiindus tema teisesse inimesesse kõigest jõust, ilma et oleks läbenud panna tähele, kas nii temale tuldi vastu. Oleks Ants läinud soojaks, siis ei oleks Asta vahest õhutanudki nii väga omi tundmusi. Vahest teeb iga suur hingeilma avaldus selle ülekohtu, et ta ei taha näha teise hingeelu ilmutusi või lihtsamalt — ei näe! Tundmuste analüüs kuulub keeruliste ülesannete sekka. Vähe-malt ei suutnud Asta enesele seletada ei praegu ega pärast, mis see oli, mis teda nii väga Antsu poole tõmbas, et kogu tema elu keerles viimse ja selle armastuse ümber. Noore-mehe kuju oli asunud tema hinge ja ta pidi nagu ikka ja alati seisma selle kuju ees. Kodus, uulitsal, teatris ja võõrsil mõtlema sest, otsima seda. Kui lootused kippusid minema segaseks, siis lõi neiu uusi ja tundis lõpmata lõbu omas südames. Samuti sellest loomise tööst, mis ta tegi selle kallal! Kas see Ants Asta südames identiline oli reaalse Antsuga, on väga küsitav. Ometi ei olnud Astal aega küsida. Suured tundmused teevad aga selle ülekohtu, et nad avaldavad mõju. Üks silmapilk pidas Ants isegi Astaga sammu. See oli siis, kui ta tegi armuavalduse. Ja Asta uskus ikka veel, et Ants käib või peab käima iseoma initsiatiivi järele. Kahtles, varis! Ta oli ju ka armastav ja võltsimata — võetav naine — tütarlaps. Sest tütarlaps ei oska, ei saa meest võtta. Meest võtta saavad naised — ussid või naised — libud.

*

*

*

Mis tundis Asta?

Kogu maailm tuli temale ette väiksena. Kõik, mis oli seni olnud tema päralt, näis temale väärtusetu. Ants oli tema esimene mõte ja viimne, Ants tema esimene tundmus ja viimne. Ants ja ikka jälle Ants iga päev uuesti. Kui noormees jäi ära pool tundi hiljemaks määratud ajast, siis paistis see Astale igavikuna. Antsu kõigeväiksema meelehärma peletamiseks oleks neiu olnud valmis andma palju. Teda valdas Antsu pärast mure ja kahtlus iga silmapilk. Antsu koormaid kanda oleks temale olnud lõbu!

* * *

Ühel päeval ei tulnud Ants. Teine, kolmas, neljas päev mitte. Asta ootas kirja, ootas päev, kaks, kolm, aga kirja ei olnud. Asta saatis ekspressi kirjaga, aga Antsu ei olnud kodus. Asta kirjutas posti kaudu, aga ei olnud vastust.

Nüüd tulid pikad pimedad päevad! Asta ei teadnud, mis mõtelda, veel vähem, mis teha. Ta kartis kõige päält Antsu tervise pärast. Ja mis tema ei kartnud kõik! Ta käis kaks kolm korda päevas Antsu pool, aga üks oli lukus. Ta jooksis kõigi oma kartustega jällegi tagasi, et ometi mitte saada sisse. Selle kõige juures teadis tema aga kindlasti, et Ants kuhugile ära ei sõitnud. Korra nägi ta teda seltsimeeste saatel isegi uulitsal. Kui ta jällegi koputades seisis ukse taga, kuulis ta Antsu kõhatavat toas. Juba libises jalg nagu mõne hoobi saamisel tagasi, kuna temas miski paisus üles, mis end ei lasknud taltsutada. Ühe sammuga oli tema aga jällegi ukse taga ja andis instinktiivse protestiga niisuguse hoobi jalaga ukse laudu pihta, et nad värisesid. Esimesele paugule järgnes teine, teisele kolmas, neljas — siis tegi peremees ukse lahti. Rõõmus teist tervelt näha, lähenes Asta Antsule, kuid viimne pööris tulejale selja. Nüüd taganes ehmatanud Asta. Esimene moraalne tundmus, õigemini, hirm, et ei armasta,

sundis teda põgenema nii ruttu kui võimalik. Juba oli käsi välisel ukse lingil, kui pilk tahtmata langes nagu jumalaga jättes toa ja selle elaniku poole tagasi. Minna oli nii lõpmata raske! Veel kord vaatas Asta tagasi — Ants oli katnud oma näo kättesse. Kogu nooremehe olevus näitas niisugust murdunud olekut, et Asta ei saanud minna. Kõige oma valu juurde tema hinges asus veel lõpmata kaastundmus. Ta tahtis aidata ja ei teadnud kuidas! Ta hakkas aimama, et Antsul vahest iseteed käia on, kust ta kõrvale ei saa pöörduda. Mõni teadmata teine — arvas kahtlus. Aga miks ta vaikis ja üksi nii kannatas! Temal, Astal, oleks ju nii palju jõudu tunda kaasa ja vahest uute radade läbiraiumisel aidata! Kui ta Antsuga jagas õnne, siis tahtis ta jagada ka õnnetust. Vahest oligi tema armastusele tulnud katsumisi?

Kõiki neid mõtteid tundes välgukiirusel pääst läbikäivat, lähenes Asta Antsule uuesti.

„Siis kõnele ometi minuga, Ants!“

„Mul ei ole midagi ütelda, Asta.“

„Olen mina teinud sinule haiget?“

„Sa jooksed mulle järele!“

Asta pörkas tagasi ja astus ukse poole. Juba vajus käsi lingile, kui Ants järsku lähenes ja selle käe ära lükkas lingilt.

„Sa ei jäta jumalagagi!“

Asta ei vaadanud enam tagasi. Ta kobas mõlemate kätega lingil ja läks sõnalausumata ära. Pisaraid ei saanud ta tunda. Raske oli, nii raske oli! Ja siis voolasid, voolasid, nagu oleks jooksmata pääsnud ääretu meri üle kallaste. —

Vahest oleks ta veel pidanud jääma! Silmapilguti on täiskasvanud inimesed nagu lapsed, kes ei tea, mis nad teevad. Vahest ei teadnud Ants ise, mis ta tegi?

Ja Asta purustas end raskete küsimustega. Võib olla veel raskemate vastustega. Kord sõitles tema end, et oli läinud avaldama omi tundmusi teisele inimesele, kes ei kü-

sinud nende järele. Kord tegi tema enesele jällegi ettehei-
teid, et ta ikka ja ikka jällegi uuesti ei läinud! Millestki-
ei saanud ta ise enam aru, mis tema pidi! Tema süda vä-
rises, ahastas. Ei teadnudki mõistus anda nõu. Nii ime-
lik oli nüüd kõik! Nii vale, nii raske!

Oli see siis nüüd lõpp?

Asta ei uskunud, ei saanud nagu uskuda oma elu
praegust kurba tõsidust. Ta lootis ikka veel, et kõik saaks
nagu oli. Kui mitte täna, siis homme. Kui mitte homme,
siis ülehommel. Aga võib olla, mitte kunagi?

See viimne mõte oli — hullukstegev, otse füüsiliselt
mahalööv.

Kuid Asta oli energiline. Ta loomus avaldus aga nai-
seliselt. Endine armastav Asta, kes avaliku elu vastu ei
tundnud kunagi iseäralist huvitust, hakkas korruga kõige
tähtsamate seltside liikmeks, hakkas kõnesid kuulama, aja-
lehtis kirjutama ja nagn kogemata alati juhtuma sinna, kus
ka Ants oli, — kas seltsimajas, piduõhtul või perekonnas
võõrsil. Ja kõige kinnisemad ukсед läksid nagu iseenesest
tema ees lahti. Linnas elasid mitmed tähtsamad isikud,
kellel korruga tuli meelde, et nad Asta vanemate kodus
käisid läbi. Pääle selle tekkis tema ümber liik noorimehi,
kellel olid nõndanimetatud tõsised sihid. Neiu vaatles end
teinekord naeratades peeglis ja mõtles, mis see kõik siis
peaks tähendama! Kõik tulid — aga see üks?

Neiu ei waatanud enam peeglist — ometi tuli ka see
üks. Ei tea, kas teistele järele või hakkas temas eneses
keegi rääkima Asta jaoks. Ta tuli häbeliku pilguga ja lu-
bas usaldada oma kaaslast.

Asta uskus jällegi! Kõik oli siis nagu ennem ja tema
tahtis näidata, et ta selle „kõige“ jaoks valmis on. Nüüd
valmis on.

* * *

Ants läks Asta poole, aga tema süda ei olnud rahul.
Ta nagu kahtles iseeneses, kas tema minek oli tarviline.

Asta oli ju hää armas inimeselaps, aga ta teadis ka teisi armsaid lapsi. Ta oli Astale usaldavaid sõnu rääkinud — ta rääkis neid teisile ka. Tõepoolest, pidi tema täna minema või mitte? Nii mehelikult segane, ilus, tõsine kahtlus.

Tükk maad sammus Ants mõtlemata edasi. Kui ta aga jõudis uulitsa nurgani, kust juba hakkas paistma Asta venna maja, sai süda rahutuks. Ta pööras akki ümber ja läks tuldud teed tagasi. Antsu vaimnenud näole ilmus aga vihajoon. Ta keha sirgus ja närvilised tõmbed huulte ümber avaldasid seesmist äritust.

„See tüdruk ajab mind hulluks!“

Kaugelt tulid aga tuttavad neiu ja Ants kiirendas neile omad sammud vastu.

* * *

Kui Ants oma korteri poole tuli preilide poolt kohvilt, tundis ta eneses suurt rahulolematust. Ta oli ometi lubanud täna minna ja ei läinud! Kas ta siis ei olnud mees pidama sõna? Ja ta teadis ometi, et neiu ootas. Ja teadis ka, et nii palju teisi oleks olnud õnnelikud, kui oleks nende päale ootanud Asta. Ja miks ta ei läinud? Miks ta end tegi ikka ja jällegi naeruvääriliseks ise enese ees? Asta oli ju ühesugune alati. Kust see tuli, et ükskord enesele lähenema sundis, teiuekord aga eemale tõukas? Kus oli see tark, kes selle päale annaks vastuse?

Ants raputas pääd ja käis rahutult toas edasi tagasi. Veel ei olnud ta ühegile küsimusele, mis käis läbi tema pääst leidnud vastust, kui juba sündisid teised.

Mida nõudis tema naisterahvalt ülepää ja milles ei vastanud Asta tema nõudmisile?

Et Asta ei olnud ilus, see oligi üks tema, Antsu, päänõuetest, sest tal oli arvamine, et ilusad naisterahvad on edevad. Tema arust pidi aga naisterahvas, vähemalt tema naine, olema alandlik ja tõsine. Tema naine pidi nimelt esitlema mahedat painduvust. Ainuke, mille vastu tema oleks

võinud protesteerida, oli rikkus. Vahest ka veel see, et ta meeldis meesterahvile. Rikkus teeb inimese tuimaks ja meeldivus jällegi edevaks. Hää küil, Asta ei olnud ei tuim ega edev. Kes vastutas aga, et ta ei võinud saada selleks?

Ants sai ikka enam äritatud. Ta püüdis töötada, aga kõik värvid, mis ta võttis, näisid nii ühesugused, et ta ei mõistnud teha nende seas vahet. Ta heitis töö kõrvale ja mõtles jällegi oma mõtteid edasi. Kuid päale küsimuste ei tulnud temale nüüd midagi meelde. Ja need küsimused läksid põnevamaks. Praegu oli ta Asta austajate juures.

„Ja kui kõik need inimesed minu majas hakavad käima ja mina neile pean tegema vahest lahke näo? Kui nad tänaval tulevad minu naise järele ja mind tasa pilkavad kui petetud abielumeest? Ja, Asta on nendega, näib, praegu külm ja tõsine, aga naiste meel öeldakse olevat varjav ja muutlik. Ja vahest ei armasta Asta õieti mind, vaid ainult minu kuulsust? Naisterahvad on ju imelikud! On tarvis ainult tõusta kõrgemale harilikust elust, — sind siis näevad nad. Või millega seletada seda, et Asta valib mind ja mitte mõnda teist oma austajaist? Armastus — mis?

Vaheajal tuli Antsule meelde, et ehk Asta teda ootas, aga ta katsus sellest rahulikult saada üle. Ükskord ühel oodata asjata oli ikkagi parem, kui kahel saada eluajaks õnnetuks. Las oodata päale!

Kui ta kord saaks selgusele iseene üle, see on, Asta üle, sest iseene üle oli tema, Ants, ju ometi ammugi selgusel, siis ta läheks ja tooks Asta enesele. Nii aga, nagu nüüd, ei saanud tema ju kuidagi minna.

Antsule tuli meelde, et tema juba alustanud oli teist korda Astaga, aga tema katsus sellest saada üle. Astat tundsid praegu ju kõik linna tähtsamad inimesed. Miks ei pidanud siis ka tema, Ants, lugupeetud neiut tundma? Ta oli juba enne tutvusi lõpetanud ja alustanud uuesti — selles ei võinud keegi näha midagi korravastast.

Aga Asta meeoleu? Asta arvamine?

Noorelmehel oli piinlik. Ta ei saanud aru, miks just täna teda kohutasid kõiksugu imelised küsimused.

„Meeleolu, jah, meeleolu!

Kas temal siis on alati hää meeleolu?

Kas ei piina teda praegugi kõiksugu mured, hädad, küsimused, nii et ei saa töötada?

Rahu ei tulnud hinge. Ta katsus lugeda, kuid sellest ei tulnud midagi välja. Isegi tänased ajalehed jäid puutumata. Oh?

„Kas kuhugile minna?“

„Ja, aga viimati tuleb veel Asta vastu ja mis ütlen ma temale siis?“

Ta läks varakult voodi. Uni ei tulnud. Saatus oli silmnähtavalt tema vastu. Kõik oli tema vastu. —

Kas oli veel temast õnnetumat inimest!

See oli praeguse ilmaaja armutraagika — arusaamatuse ja tahtejõu puuduse, füüsiliselt otse tegevusvõimetuse all! Ja Astal oli sama see rahutu öö. Kui silmad siiski raugesid väsimuses, nägi ta imelist und: Tahtis nimelt sõlmida kangast Antsu omaga kokku, aga kui ta sirutas käed narmaste järele, oli ikka ainult udu ees. Kuis tema sirutas käed, ei olnud kangast, vaid udu. Ja nii palju udu, et see teda, Astat, kõige oma kangaga võis matta enese alla. Võitluses uduga ärkas ta üles.

„Unenägu!“

Asta luges lähema minevikuga oma eilse ootamise kokku ja raske aimdus asus hinge, et tulevik ei kujuneks teisiti. Ants oli jäänud ära ilma põhjuseta juba ükskord ja niisama võis tema jääda ära nüüd. Ja tema, Asta, rippus meeleheitel kõigi võimaluste vahel ja tundis pinna kõikuvat jalgade all. Kuid kõiki neid raskeid salajaid aimdusi ja kartusi mattis veel suur igatsus Antsu järele.

„Ma nägin ju ainult und. Oli ju lapsik enneaegu hakata paha mõtlema, kus oli ometi nii õrn veel vahekord Antsuga. Ma olen ainult kartlik! Teinekord, kui Ants tu-

leb, naeran rõõmsalt temale, räägin tänase unenäo üle. Ja, muidugi, ma naeran! Suudlen!”

Ants ei tulnud aga enam

* * *

Ants ei läinud enam Asta poole, ja, aga õnnelik ei olnud tema ka. Ta ei teadnud korraka enam, miks tema lõpetas läbikäimise armsa neiuga. Et aga Asta temale oli armas, seda ei saanud ta eneselt salata. Hää küll, oli teisi naisterahvaid, kuid kellelgi neist ei olnud sügavaid saladuslikes tules hõõguvaid silmi — talle ja värvide mitmekesisuses leekivaid silmi, nii! Keegi ei avaldanud otsekohesest mõju eneseteadvuseta harmoonia tõttu nagu Asta! Keegi pääle tema ei suutnud hoovata ühes teise hingega. Ja mitte ainult hoovata ühes, vaid nagu ära sulada, ilma et selle juures oleks kadunud tema individuaalne elu. Just temale, kunstnikule, Astat oli tarvis. See oli materjal, mida võis taguda loov käsi, ilma et karta oli purunemist. Ja tema loomuse ülem sund oli ometi loomine. Mis Ants kujutas värvide abil, oli vahest ainult nõrk peegeldus sellest nägemata tööst, mis ta alati kohanes ümbrusele. Ta pidi nagu õpetama, andma nõu, kui mitte kõik, siis ometi palju teadma paremini kui teised. Ta ei tahtnud seda, aga ei saanud teisiti. Oli nagu iseenesest mõistetav, et tema lõi igast inimesest just sellekohase ideaalkuju ja oli niisama iseenesest mõistetav, et tema lähendas prototüübi ideaalkujule igal juhtumisel. Selleks tööks oli aga tarvis kohast inimeselist materjali ja Ants ei teadnud seda ümbruskonnas palju. Mis ei kannatanud esimest katsetki välja, seda leidis kõige enam, iseäranis naisterahvaste seas. Pääle selle oli Ants kartlik. Ta jättis silmapilkselt kõige parema nõu katki, kui ta nägi ära, et see tegi tüli kellegile või pahandas. Ei või ütelda, et teda igakord sundis just loomistung teise hinge. Vahest oli ainult tarvidus, teist hinge näha teises seisendis, kuid juba mõtte liigutamise juures ilmusid

sagedasti praod, nii et Antsu operatsjoonele järgnes tihti hale lõpp.

„Kas ta seda kõike ei mäletanud enam?“

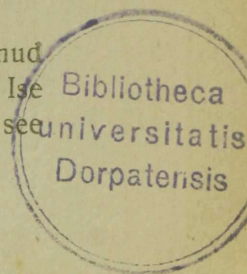
Ants vajus sügavaisse mõttisse. Ta oli õieti nüüd alati vaikne, sügavais mõttis, aga ei leidnud neis kindlat kava, mille järele oleks võinud ehitada lähema tuleviku. Ta imestas isegi, et ei sulanud kokku teatavaks sünteesiks kõik tema üleelamised ja kogemused, mõtted, ideed, kuna ometi niisugust ühendust temale väga oli tarvis elusuks. Veel enam imestas tema aga, et kõiksisaldava sünteesi asemel iga üksik juhus tema elus sai iseülesandeks, mille põhjust tema pidi minema uurima. Ei ole siis ka üllatav, et Antsule tähendas kõige lihtsam ja loomulisem teguviis tihti mõistmata mõistatust. Ometi oskas tema hinnata selgete põhjusjoontega inimesi. Näituseks Astat. Oli ju kord olnud aeg, kus ta oli lõpetanud läbikäimise. Oli nüüd jällegi niisugune aeg, ometi ei olnud kunagi seda aega, kus ta oleks salanud neiul neid väärtusi, mis temale, Antsule, olid iseäranis tähtsad. Asta julge kaldumine teatava sihi poole, olgu siis sellel sihil kas või „Ants“ nimi, meeldis noorele mehele. Ta ei vaatanud ei tagasi, ei kõrvale. Ta oli sama valmis alustama otsast pääle teistkorda, kolmatkorda, nagu esimenegi kord. Tema enese jaoks nagu ei olnud ekstreeme, olgugi, et tema seesmises ilmas viimsega ühes, ilma kahtlusega, asus ühest vaimlisest ilmakaarest teisse. Tema, Ants, võis mõelda mis tahes — Asta oli tema elus esimene ja ainuke.

„Kas olla meheks ja minna?“

„Siis peab aga lõpp tehtama. Siis ei saa enam tagasi!“

Mingi ilmaaja „mina“, elusihhi idee, kunsti kuulsuse ja idealiseeritud üksilduse paelus. Ja — rahata mees.

Ants ei läinud. Kui oleks tulnud saatus ja andnud temale Asta, siis oleks tema olnud tänulik saatusele. Ise ei saanud tema aga sirutada välja kätt — vahest läheks see käsi viltu. —

Ei, ja, ja, ei ja otsast päale niisama lõpmata kordamis — see oli Antsu hingeraamatu kiri. Ta elas nagu kahe tule vahel ja ei teadnud, millise eest end kaitsta enam, sest hukatus varises mõlemate tuled taga. Ta tüdines seesmiselt sellest võitlusest. Ta väsis ära. Töö ei läinud temal korda ja elu ise hakkas rõhuma nagu küsimata kohustus. Juba pesitsesid tema hinges surma mõtted. Tõepoolest, kui ikkagi muud ei ole kui piina ja piina, siis on juba kergem surra kui elada. Ta mõtles juba kõik teed teise ilma poole läbi, ei olnud aga ühtegi sündsast. Kõige parem oleks olnud surra Asta käte vahel.

Õrn oli see ta surma unistus. —

„Asta! Kuidas sa enese külge köidad! Kuidas sa iga tee haru elusse piirad! Kuidas isegi surma ei ole ilma sinuta! Asta, kus on abinõu sinu nõiduse vastu?“

Asta ei kuulnud ju, ei teadnud! Kui ta olekski kuulnud ja appi rutanud omale sõbrale, ei oleks ta vahest suutnud aidata. Kõige osavam arst ei saa terveks teha kõiki haigeid. Ja Ants oli haige. Vahest ei olnudki tema kunagi terve. Kes katsus tema elukanga lõime ja koet? Kas vahest ei olnud juba enne kudumist lõngad rikkis?

Kahjuks ei küsi selle järele keegi. Kõige vähem veel — elu, see määratu turg, mis iga kaupa tarvitab. Küll kerkivad ja langevad hinnad, aga siiski on olemas jäädavaid väärtusi. Neid oli Antsul. Neid oli temal nii palju, et ei lugeda üles. Harilik silm ei näe valguse kiires seitsmevärvilist spektrumi. Niisama ei nähta ühes hääs omaduses peituvat seitset teist. Nii uhke kui psüholoog on oma tarkuse pääle ja eo ipso Antsu arvab tundvat, võib täielisest tundmisest siiski olla väga kaugel. Võib ainult teha üleüldiseid määrusi ja need oleksid järgmised:

Ta oli viisakas, sõbralik, lahke, hääsüdamlik, helde, kaastundlik. Ta oli isegi avalik, olgugi et vähe rääkis. Mis teda aga iseäranis armsaks tegi nii noorele kui vanale, oli naiivsus, tema peaaegu lapselik õrnus. Ta ei murdnud iialgi lille ja tema suust ei kuulnud inime ne karedat sõna.

Ka mitte siis, kui temale kiputi kallale ülekohtuselt. Ta kaitses isegi kärbseid kihvti eest, et neid mitte näha suremas, paberil jalgu pidi vaevlemas.

Teda peeti väga tõsiseks ja sellega ühes sügavaks inimeseks. Kõik, kes teda tundsid, järeldasid tema välisest rahulisest olekist suurt kokkukõla iseenesega. Isegi tema kõige lähemal tuttaval ei tulnud küsida meelde, kas vahest arvamine ei peta. Seda enam, et Ants iseenesest sugugi ei rääkinud. Ta võis aastate kaupa elada koos inimesiga, ilma et keegi oleks suutnud heita pilku tema seesmisse ilma. Mitte et Ants end oleks varjanud meelega, vaid et igauks arvas tundvat teda isegi hästi. Teistest tema ei armastanud veel õieti rääkida, mispärast teda palju usaldati. Ta teadis juba pääst kõik seltsimeeste saladused. Ta võttis isegi osa nõnda nimetud noortemeeste lollusist, aga ikka ainult päältvaatajana. Kiusatust tema jaoks nagu ei olnud. Nii tark ja vabameelne, ei mõistnud ta ometi nõrgemat vanda hukka. Igas liikumises enese ümber nägi tema ainult probleemi, mille seadusi ta võis uurida. Ei või vahest tõendada, et tema oli teinud kõlblise puhtuse põhjusemõtteks. Õigem on siis juba, et teda peletas eemale iga toorus. Nii mõnigi kord oli vahest olnud patt tema käte vahel, et säälsamas kõrvale heidetud saada — Ants oli liig peen selle jaoks. Liig hää. Sellesama analüüsiga võis vahest seletada tema prestige seltsimeeste hulgas. Sügava tõsiduse ees, millega Ants vastas kõigile eluküsimusile, pändusid kõige kangekaelsemad. Oli harutamisel kõlbline, esteetiline või moraalne või auküsimus — Ants oli autoriteet! Terve seltskond, kelle keskel noormees liikus, oli teda kanoniseerima valmis. Ja seda õigusega. Ants oli tõepoolest püha — isikuna. See noormees teadis muidugi, mis temast mõeldi ja naeratas praegu kibedasti, kui ta üleüldist arvamist ise enese üle seesmise inimesega kõrvu seadis.

„Püha ja sõnamurdja — vist kaks kongruentset geometrilist joonistust. — Tõepoolest, seltskonna matemaatikale võis avaldada aukartust!“

Pilkamine ei aitanud aga noortmeest sammugi edasi. Kuskilt, mitte kellegilt ei tulnud abi. Veel vähem iseeneselt. Pää oli nagu lukus ja ei andnud ühtki mõtet enam välja. Terve olevus tundus sulutud kütkeisse, kuna kõige tarvilisem näis olevat viibimata põgeneda. Iseenese eest, Asta eest. Ükskõik, kuidas. Ükskõik, kuhu.

„Ja, kui põgeneda saaks!“

Järgnesid meeleheitlikud mõtteraputused ajudes, järgnesid rasked hingehädad omas mõõtmatuses. Veel kord, veel kord ja ikka veel kord! Siis pakkis Ants oma reisi-korvi ja sõitis ära, ilma et kellegile teatada sellest. Ta hoidis küll üks silmapilk poogna käes, et Astale ütelda paar sõna, aga rebis selle katki.

„Mistarvis? Lootusi anda ta ei võinud. Lootusi võtta — veel vähem. Vahest leidis Asta kõigest sellest labirindist tee välja!“

Ja Ants sõitis ära.

* * *

Asta otsis seda teed, mida ei leidnud Ants, aga ta ei näinud seda praegu elus. Veel kaua mitte. Nutust väsinud silmad ei suutnudki midagi näha. Elas nagu veel salajane raske lootus, iseäranis esimene aeg, et kõik saaks jällegi endiseks, aga see lootus muutus ikka kahvatumaks. Ei olnud midagi, mille pääle seda oleks võinud põhjendada Asta. Antsu eksitust oli ta ükskord vabandanud, aga teist korda ei olnud see võimalik. Ja kui see ka võimalik oleks, kui ta nüüd veel kindlas usus ühisesse tulevikku jääks ootama, kui Ants tuleks tagasi, siis oli ometi olemas põhjus, alati karta praegust asjade seisukorda edaspidi. Selles mõttes tähendas nüüd ootamine Astale hoopis midagi muud kui esimene kord. Ajutine lõhe, millest ta kord julgelt oli saanud üle, muutus nüüd terveks mereks täis hädaohtlikka sügavusi, tormi. Sellele merele võis asuda ainult see, kes kõigega, mis ta kunagi ootnud elust või lootnud, on teinud lõpuarve, kes kõige päält on täiesti valmis iseenesega. Oleks ju olnud ilus ja suur ja meeldiv oodata, kuni Ants tuleks, et

oma uuesti leitud „iseend“ tema, Asta, hinges peegeldada. Kuis oleks see ilus! Nagu värin käis neiu hingest ja kehast läbi. Ta tundis, kuis ka kasvas temas umbusaldus iseenese vastu ja ei saanud sinna parata. Oli, nagu oleks nägemata käsi teda tõuganud Antsust mööda. Kaugemale, ikka kaugemale!

Saatus? Valus oli. Ta ei saanud ju hingeliselt kuidagi noorestmehest lahti, kes oli nagu osaks tal kasvanud. Kui ta end siiski millegiga oli vabastanud, vaatas ta ikka jälle tagasi. Vahest saatis tuultega terviseid. Vahest kirjutas käsi pilverünkale armusõnu. Vahest sonis igatsus unes ja ilmsi Antsu nime. Vahest tõusis meeletu soov üles, kindlalt seista ja oodata, minna ilma järele Antsule, kuid jalad libisesid mehaniliselt edasi. Ja suu jäi vait ja kirjutamisest väsinud käsi puhkas.

Ununes Ants! ja Asta tundis oma hinge nagu vabanevat kütkeist. Tal oli, kui oleks teranenud tema meeled ja ta ise kasvanud. Nüüd tammus tema juba millegi otsija pilgul omal teel ja ikka kaugemale jäi Ants maha. Väikese punktina tumendas ta veel silmapiiril ja siis kadus seegi.—

Või ei kadunud?

Ei tea. Nii mõnigi kord mõtleb inimene, et tema on lõiganud ära tüki elu enese küljest ja selle heitnud kõrvale, kuna seesama äralõigatud ja kõrvale heidetud tükk ometi jällegi silmapilguti tõuseb üles ja saab kehaks meie kehast. Elus ei ole midagi jäädavat, isegi mitte unustust.

Või unustas Asta Antsu?

Kui ta uskus, teadis, et nende elukangaid ei sõlminud saatus hiiglarätiks, mille sisse oleks mahtunud terve — terve maailm, siis ei kustutanud see teadmine Astas veel neid jälgi, mida intiim vahekorras inimene inimesesse jätab. Mis Antsus oli olnud paremat, see oli saanud teadmata Asta omaduseks. Mitte asjata ei seisnud tema pääl kunstniku loov käsi. Mitte asjata ei voolanud pisarad: neis ta hing selgusele jõudis iseenese üle, inimeste üle.

II.

Aeg käib oma teed üle nalja, üle tõe, üle elu, üle surma. Ei meelita teda ei hiilgus, ei rikkus. Ei kohuta teda ei tuli, ei sõda. Ei küsi tema ei õnne, ei õnnetust. Rahulikult ja tummalt käib ta oma teed igavesena rändajana. Ometi näis tihti Astale, nagu oleks ta jäänud seisma, nii pikad olid vaiksed üksildased tunnid, veel pikemad uneta ööd. Küll tundis ta end vabanema tundmusist Antsu vastu. Küll olid omaksed õrnatundlikud ja ei puutunud küsimuste- ega seletustega vanu haavu. Siiski tõusid mälestused unustuse hauast üles nagu surnukehad laenetavad merepõhjust kaldale. Kõigi abinõudega kaitses end Asta nende eest. Ta ei läinud seltskonda, kus oli Antsu ja tema vahekord hoolsa sõelumise all, nagu küll harilikult niisugusel puhul. Ta hoidis end isegi lähemaist inimesist eemal ja ei võtnud enam osa avalikust tegevusest. Temale jäi klaver, raamatud, käsitööd, väikene aed venna maja juures ja Asta arvas, et sellest küllalt oleks elu, õigemini aja täitmiseks. Oli ka vist küllalt, sest üksildased pikad tunnid jäid ikka sagedamini ära ja uneta ööd kadusid sootumaks. Asta ei olnud enam ainult rahuline, vaid ka rõõmus. Ta ei kohkunud nüüd tuttavate eest tagasi ja julgustas end juba kontserti, teatrisse või koosolekule minema. Uudishimu, millega temale tuldi igal pool vastu, hakkas temale isegi tegema nalja. Kõige enam lõbu sünnitas Astale aga endiste austajate ettevaatlik tagasihoidlikkus. Mõni neist ei teretanud teda ülepää. Mõni ainult siis, kui ei näinud teised, kuna aga avalikuil kohtil kõik hiilisisid

kõrvale. Asta tundis tarvidust terves seltskonnas kõlkad sõeluda välja teradest. Ja ta sõelus. Suurest tutvuskonnast jäid järele: üks abielupaar, üks vana ja üks noor tüdruk.

* * *

Umbes sel ajal asus linna, nimelt venna maia, noor arst, Dr. Lembit. Iseenesest mõista seadis tema algusest saadik peremehe perekonnaga sõbralise läbikäimise jalule. Selle vastu ei olnud kellegil midagi ütelda. Väikese jutuga küll, aga viisakas, isegi alandlik, oskas tema võita ruttu kõikide südamed. Vaevalt hakates praktiseerima, võistles ta juba julgesti ametivendiga. Igatahes oli Dr. Lembit hiilgav partii. Ei tohi ütelda, et Asta pidas silmas seda asjalugu, aga vend ja vennanaine, vähemalt viimne, kahtlemata.

„Dr. Lembit on nagu loodud Astale“, kinnitas ta mitmel puhul mehele, olgugi et Astaga veel ei usaldatud rääkida selle üle, ehk küll neiu uue maja sõbra vastu näitas üles suurt lahkust. Nähtavasti oskas noor arst meeldida ka siin. „Meeldida“ ei ole vahest selle mõjundi õige nimetus, mille avaldas Dr. Lembit Astassele, kui noorte inimeste vastastikkust tahame maalida algusest saadik kohaste värvega. Selle asemel võiks ütelda, et Dr. Lembit oskas äratada Astas iseäralist julgeoleku tundmust, mis teda tegi neiuks meeldivaks, isegi armsaks. Nii väga kui end rõõmustas Asta igakord uue majasõbra tuleku üle, ei läinud tema süda ometi viimsele vastu. Ei olnud nende vahel hingede duetti, vaid igati laulis oma viisi iseene ette. Ei olnud olemas seda nõiduslist „siia“ ja „sinna“ kahe vahel nägemata silla üle, mis südant kord külge tõmbab, kord emale peletab. Ei olnud midagi muud kui sõbralist vastutulemist mõlemal pool ja just seda oli neiuks praegu tarvis. Tema oli liig palju olnud üksi, et mitte maad ei oleks võtnud temas igatsus seltsi järele. See abielupaar, see noor ja see vana tüdruk, kes temale olid hoidnud alale

endiseid sooje tundusi, ei suutnud täita kõike tema läbikäimise tarvidust. Tundus elavalt uute inimeste nõue läbi, millele vastas Dr. Lembit. Viimne omalt poolt oli jällegi linnas veel võõras ja ei teadnudki vaba aega mujale paremini saatma minna mööda, kui ikka uuesti majaperemehe perekonda, s. t. majaperemehe õe juurde, sest teda ise ei olnud palju kodus ja tema abikaasa jättis külalised enamasti Asta hoolde. Päälegi meeldis Dr. Lembitile noor neiu enam, kui see temale oli armas. Mis ta kunagi oleks nõudnud omast tulevasest naisest, see kõik oli koostatud Astas. Abielusse heitmise pääle ta ei mõtelnud aga veel praegu. Ta mõtles praegu ainult selle pääle, kuidas kõige rutemini saada rikkaks ja kuulsaks. Selleks oli aga kõige päält tarvis olla poissmees. Ta nägi ju lühikese praktika järele, kuidas tütarderikaste perekonnajärgede ukseid nagu iseenesest läksid tema ees lahti. Mitte rääkida sellest usaldusest, mis temale töid vastu naisterahvad ülepää. Abielusse astudes võis ta aga närida sõrmi nagu nii mõnigi tema ametivendist. Päälegi kuulis tema Astat tuntud kunstnikuga nimetatavat ühenduses, mis iseenesest juba tegi kosimise võimataks. Tema, Dr. Lembiti abikaasa, ei tohtinud ometi mitte käia suust suhu. Ei, naiseks tema ei võtnud Astat, see oli kindel. Niisama oli kindel, et ta lõpetada ei saaks temaga läbikäimist. Ja ei olnudki selleks põhjust, sest nähtavasti ei ootanud teda Asta kosja. See neiu näis iga-pidi olevat mõistlik ja Dr. Lembit soovis enesele oma uue tutvuse edasijätkamiseks õnne. Muidugi pidi tema valvama iga sammu üle, sest kõige väiksemal taktisel veal võis olla saatuslik tagajärg. Seda enam, et tema süda oli valmis tuksuma Astale. Avalikkuil kohtil ei tohtinud tema end juba näidata armsa neiuga. Juba ilmaaegsete juttude pärast mitte, mis tulemata ei jääks sellel põhjusel, et tema käis viimsega perekondliselt läbi. Mis Asta vend või vennanaine mõtleks, see ei olnud tähtis. Need elasid isoleeritult ja ei võinud temale seltskonna ees teha kahju. Nii oli siis Dr. Lembitile kindlasti teada, milliseks võis kaju-

neda vahekord Astaga ja milliseks mitte. Ja tema tegi iseeneses otsuseks, ainult siis minna neiu seltsi, kui ta enesel tunneks jõudu olevat, ei millegi kiusatuse läbi seda kindlat teadmist lasta lükata ümber. Plaanilikkus, kas positiivses või negatiivses mõttes, mõjub aga alati hästi. Vahest ongi selles otsida Asta julgeoleku tundmuse põhjust Dr. Lembiti läheduses, mille päale sai tähendatud üleval. Kui temal ka ei tea mis oleks hinge pääl lasunud, Dr. Lembiti ees ta ei oleks varjanud midagi. Igast kartusest tundis ta end vabana. Antsuga selle vastu oli tema alati kaalunud, kas see või teine asi teda ei haavaks, kuna ta Dr. Lembitiga rääkis nagu iseenesega. Selle juures oli temal alati tundmus, et temast saadi nii aru, nagu tema ise. Mis ime siis, et neiu jutud läksid ikka avalikumaks ikka südamlikumaks! Mis ime siis, et Dr. Lembitil ikka raskem oli, oma „kindlat teadmist“ hoida üleval! Nende pääle hakkas paistma nagu uus selgem päike kui tavaline, mille soojuses sulasid südamed. Esimene kord elus nägi Dr. Lembit naisterahva hinge varjamata tõe ilus ja suurus. Ja ta ei saanud teisiti: ta pidi kumardama selle ees.

*

*

*

Asta jäi haigeks. Iseenesest mõista ravitses teda Dr. Lembit. Ei olnud midagi tõsisemat, ometi pidi neiu jääma voodisse nädalaks ajaks. Dr. Lembit käis kaks korda päevas valvamas haiguse käiku. Astal oli küll ka ennem olnud tegemist arstega, aga nii suurt usaldust ei olnud ta kunagi tundnud nagu praegu. Dr. Lembiti sõna sai temale niisuguseks käsuks, millest ta ei oleks astunud üle ei ühelgi tingimisel. Iseäranis hindas ta aga veel Dr. Lembiti taktitundmust ravitsemise puhul. Haigus ise mõjus Asta pääle pehmendavalt, peaaegu uimastavalt. Ta oli õrn, isegi murelik ja unistas palju. Tema hinge harilik dur helises molli üle ja näis selles täiesti ärasulavat. Ja noor arst vaatas ikka sügavamale neiu silmi ja surus ikka sooje-

malt tema kätt. Kui Asta kord aga tundis sooja hingeõhku oma palgel, pööris ta järsku näo padjuisse.

„Mis tähendas see nüüd?“

See küsimus heidutas peaaegu neiut. Pääle sõpruse ja piirita usalduse ei olnud temal ometi teisi tundmusi Dr. Lembiti jaoks. Nõudis aga viimne, muud, siis oleks end Asta teadnud raskes seisukorras, sest eitamine oleks olnud sel puhul identiline haavamisega.

„Ainult seda mitte!“ palus Asta esimesel tundmuste tuhinal saatuselt.

Kui tema pilk aga riivas noort arsti, oli ta täiesti rahustud. Dr. Lembit istus peaaegu võõrastavalt rahulikult voodi kõrval leentoolis ja uuris soojamõõtja arve.

„Ma jampsin küll,“ tõreles end Asta ja hingas kergemalt.

* * *

Ja muidugi ta jampsis.

„Aga miks pidi tema õieti jampsima? End teada armastud ei olekski olnud nii paha. Ei, Asta?“

Nii küsis Asta eneselt tihti nüüd ja naeris selle juures omas südames. Kuid pea ei naernud ta enam, vaid mõtles tõsiselt nende sidemete üle järele, mis kõitsid Dr. Lembiti ja teda. Pea oli ta lugenud kokku pilkest, tähendusist ja käepigistusist ara kosimise. Pääle selle ei olnud sugugi vastik, end mõtelda Dr. Lembitiga ühes. Puudus ju küll nende vahel tundmuste kõrge tulekuma, aga selle aset täitsid sõprus ja usaldus, lugupidamine ja ustavus kõrgehinnaliste surrogatitena. Ainus julguse tunne nooremehe läheduses maksis enam kui kõik armastusleegid kokku. Kahju ainult, et tema juba otsast saadik ei tulnud Dr. Lembitile soojemalt vastu! Kuid seda viga võis parandada, seda enam, et noor arst just viimane aeg iga liigutusega näis paluvat poolehoidmist. Veel hoidis nagu salajane kartus neiut tagasi oma tundmusi, resp. mõtteid näidata sõbrale, kuna see aga kadus ära teiste võimsamate tundmuste päalerõhumisel. Seni kui neiu end hoidis kõrvale,

oli saanud Dr. Lembit panna vastu. Nüüd aga oli tema jõud otsas. Tuli, mis ei võinud jääda tulemata: Dr. Lembit tegi Astale armuavalduse. Ta ei kõnelnud selle juures küll millestki muust, ta ei puutunud mitte poole sõnagagi tuleviku küsimusesse, aga temas säras niisugune õnn, et Asta selle ees ära unustas küsida muu järele. Noormees näis ise ka olevat unustanud ära kõige muu. Ta tundis eneses murduvat läbi oma kevadet ja jäi loomusunnil kuulama selle häält.

Kevade!

Noormees sirutas käed laiali. — Ilmas oli nii palju ilu, aga kõige ülem neist oli tema — kevade. — Ja Asta vaatles oma sõpra ja ei tundnud teda ära. Ta oli sirgunud, mehinud. Käed hoides laiali näis tema nagu laotama välja määratud kangast Asta ees, mis siidi läikel pimestas silma. Säras noormees, säras nagu terve ilm Asta ümber siidikanga ilul — nägi ta und? —

Veel ikka vaatles Asta noortmeest enese ees. Ta oli nii ilus, nagu tema iialgi kedagi ei olnud näinud. Iga üksik joon tema näos oli nagu seletatud ära. Neiul jäi kinni hing. Ta kartis end liigutada, veel enam rääkida. See oli silmapilk, kus üks inimene näeb teise kõige kallimat vara, mis seni olnud peidetud. — — —

Astal nõtkusid põlved. Kõik, mis temal olnud kunagi, kadus ära. Ta tundis enese vaesena ja väikesena oma sõbra, oma peigmehe ees. Ta heitis enesele ette, et ta oli seni olnud pime ja mõistis oma terve eluaja selle ülekohtu tasumiseks. Nagu veelained löid korraga neius voolama — temas sündis uus armastus.

* * *

Asta elas nagu muinasmaal. Ta imestas, et omaksed sõid, jõid ja toimetasid igapäevseid asju. Oli ju, nagu ei oleks tarvis midagi sellesarnast elu jaoks. Ta imestas ülepää, et elu käis oma harilist käiku, selle asemel et jääda

seisma. Kõige enam imestas ta aga selle üle, et ta hing ei nõrkenud selle kuldvihma all, mis määratu õnnena sadas ja sadas . . .

* * *

Kui torm virutab näkku terava rahe, siis otsime varju. Kui aga päikselisel ilmal langevad raheterad, üksteisest valusamad, üksteisest lõikavamad, siis jääme kokkudes seisma ja ei tea põgeneda, veel vähem end kaitsta. Nii-sama ka Asta. Oli, nagu oleks kõige ilusamal ajal muutunud tema õnnevihm rahesaoks, millel ei olnud enam otsa ega äärt. Algas õnnetus väikeste, vaevalt kuuldavate dissonantsega, mis aegamööda ühinesid ikka suuremaks umbkõlaks. Ikka enam läks lahku Dr. Lembit sellest kujust, mille kandis Asta temast omas hinges. Ja rahesadu muutus juba kihwtitatud noolte tormiliseks pääletungimiseks neiu kuldvara kallale.

* * *

Juba arvas Asta, et Dr. Lembit lahkub jäädavalt, kui ta ometi ilmus jälle.

„Mis tähendas see? Oli tema vahest teinud ülekohut oma sõbrale?“

Vist küll. Dr. Lembit oli väga, väga õrn. Asta oli siis hinnanud valesti oma sõpra. Aga ta oli ka viimne, kes mitte ei parandanud oma eksisammu. Oli Dr. Lembit emale hää, siis tahtis tema olla veel parem. Seda tegi eneses Asta kindlaks.

* * *

Asta jäi enesele antud sõnale truuks ja noored inimesed olid jällegi sõbrad. Neiut võõrastas ainult, miks Dr. Lembit muutus tema omakste seltsis nagu külmemaks, tagasihoidlikumaks. Päälegi segasid teda oma sõbra juures mitmed kõmbed, nagu jala pääle sõtkumised, kehapiigis-

tused. Puudus teises tutvuse järgus veel suudlemine, kuid ka see miinus sai täidetud pea. Ja Dr. Lembit ei rääkinud ikka veel omast sihist. Asta ei mõistnud midagi mõelda. Ta ei saanud lihtsalt aru, miks püüdis teda Dr. Lembit, ilma et teda tunnistada omaks avalikult. Ja sellest sõbrale juttu teha ei võinud ta ka.

„Oli ta siis kaup, mis välja pakutakse? Oli ta siis juba nii kaugel?“

„Ometi milte.“

Neiul oli aga tundmus, kui oleks tema haavatud, õigemiinimäärdund. Kui Dr. Lembit tuli jällegi, läks ta ära. Vist sai viimne neiust aru ja hoidis end mõni aeg kõrvale. Pea tuli tema aga jälle ja tegi, nagu oleks vana hää vahekord rikkumata. Kui ta aga lähenes neiuale mesisel näol, nihkus viimne külmalt tagasi. Silmapilkselt muutus Dr. Lembit tõsiseks, kuna ta hiilis paljutootaval pilgul Asta poole. Kui viimne end ikkagi ei lasknud eksitada, valgus tema kaaslaste näole iseäraline ilme, mis kohati tähendab, et on tehtud lollus. Mis see aga seletas Dr. Lembiti omal, teab tema ise paremini. Igatahes jättis ta seekord ruttu jumalaga ja jäi pikemaks ajaks hoopis ära. Kui ta siiski mõne aja järele ilmus, oli tema iseäranis sõbralik majaperenaisega ja ei pannud nagu tähelegi Astat. Viimne oleks iseend hammustanud, nii valus oli temale doktori olek. Ta varjas küll oma tundmusi, mille päale aga kulus palju jõudu ära, seda enam, et majasõber ei muutnud oma taktikat. Asta jäi iga päevaga kahvatumaks, kõhnemaks. Und temal ei olnud. Tõsise tegevuse või töö jaoks ei suutnud ta end sugugi koguda. Etteheiteid ei teinud ta kellegile, ehk olgu siis ainult iseene-sele. Ta ei saanudki õieti aru, mis teda rõhus enam, kas tema silmnähtav enesepettus või see süstemaatiline flirt, mille etendas Dr. Lembit. Ta oli küll kuulnud sellest, aga omas läheduses ometi mitte pidanud võimalikuks. Oma tundmuste aususe üle oli temal nagu häbi Dr. Lembiti ees, kes ei nõudnud seda. Ja mitte et ei nõudnud, vaid

pidas koguniste miski takistuseks. Vaheajal oli lasknud doktori herra paista läbi, kui põeks tema hing õnnetut nooruse armastust ja et temaga, Dr. Lembitiga, selle tõttu tarvis oleks kannatada kaasa, kuid Asta ei uskunud seda, nagu ülepää enam midagi, mis tuli teatavalt poolt. Asta arvamise järele võis Dr. Lembiti õnnetus armastuse asjus seista ainult armastuse võimetuses. Asta muutunud hingelisest seisukorrast ei saanud majasõber aga vahest arugi.

„Või siiski? Ta nägi viimne aeg rõhutud välja...“

Tõepoolest oli Dr. Lembit viimne aeg väga rõhutu. Ühel niisugusel silmapilgul jäi tema kogemata Astaga üksi. Juba tõusis neiu üles, et minna ära, kui tugev käsi teda surus toolile tagasi. Asta ei jõudnud enam kannatada välja ja hakkas nutma. Häbi tundes oma pisarate üle, tahtis ta uuesti põgeneda, kuid Dr. Lembit takistas teda ka seekord.

„Sina kardad mind,“ ütles noormees madalal häälel.

„Kartuse üle ei ole vähemalt mitte tarvis tunda häbi“, püüdis neiu vastata, aga sõnad jäid kinni kurku. Nagu vari käis doktorist üle, mis aga kadus. Kogu tema olemuses lõi miski koitma. See ei olnud nüüd enam endine noormees, kes seisis Asta kõrval, vaid selle nooremehe jälleleitud ideaal. Neiu vaatas, vaatas . . .

„Ons see viirastus?“

Neiu vaatas uuesti. —

„Ei, see ei olnud viirastus.“

Neiu jäi ootama, nagu ilmasüüta kohtualune ootab õigekstunnistamise otsust.

Dr. Lembit võttis sõna.

„Ma olen süüdi. Ma ei uskunud sügavaid tundmusi. Kannata minuga! Ma tahan katsuda olla sinu südame vääriline.“

Nüüd ootas Dr. Lembit oma korda. Ja imelik! Nii pea, kui tema lõpetas rääkimise, kadus kõik nõidus tema ümber. Liig harjunud olid küll näojooned igapäevsuse vormes, et püsida pikemalt ideaali valjuis nõuetes. Lõp-

mata kurbtusega vaatas Asta oma kaaslasele otsa. Dr. Lembiti ilu tuli temale nüüd ette mahlana, mis jooksmata läheb sunduse all ja sedagi ainult üks kord aastas. Temale, Astale, ei oleks sellest küllalt, vaid ilu pidi valmis olema tema jaoks alatise määratu varana, milles kõik inetused kui tema lugemata mitmekesised kiired ikka jällegi kaoksid ära.

„Ainult nii ja teisiti mitte!“ sai neiu ikka kindlamaks. Jällegi rääkis Dr. Lembit. Kõige päält ootamisest. Neil olla ju aega. Mida enam inimesed üksteist tunnevad, seda ustavamaks saaksid nad üksteisele.

„Ons homme kergem, mis näitab tänaseks raske? Usud sa ise, mis sa räägid?“

Mõni minut tagasi uskus Dr. Lembit vahest küll omi sõnu, aga nüüd, kus viibis küsivalt Asta pilk tema pääl, küll mitte enam.

„Sa ei usalda mind?“ algas ta uuesti.

„Usaldad sa iseend?“ küsis neiu teravalt.

„Mõni kord“, lausus Dr. Lembit pikkamisi ja tõusis üles. Ta tahtis nagu veel midagi ütelda, jättis aga sõnalausumata jumalaga. Kui tal äraminekul vilkus elegantne ülikond ukse vahel, siis tuli Astale ette, nagu paistaksid selle õmmeluste vahelt vanad nartsud välja. Asta kattis kätega näo kinni.

„Kes valmistab niisugust kangast ja kuis oli see olnud võimalik, et tema, Asta, selles oli seganud? Oli tema pime?“

Või fantaseeris tema ja Dr. Lembit oli laitmata inimene, kellele tema otsis süüdi ainult sellepärast, et ta teda oli haavanud?“

Asta mõtles ja mõtles. Ta teadis küll, et ei ole ilmas ei inglid, ei kuradid, vaid ainult inimesed oma valguse ja varju küljega. Niisama teadis ta ka, et kellegil ei ole õigust näha ainult üht neist külgist. Ja jällegi mõtles Asta. Mõtles, et kui mitte Dr. Lembit, siis ometi keegi. Oli tarvis vaadata ringi. Oli tarvis otsida tõsiselt. Ja Asta pakkis reisikorvi.

III.

Asta nägi esimest korda merd. Ta ei saanud enam lahkuda sellest. Magneetilisel jõul tõmbas teda hiigla peegel enese poole. Ilma et teadnud oleks, mis ta tegi, sirutas ta käed välja ja sõnus tasa lõpmata kiidulaule veteriigile. Ei ole ju sellesarnast. Selge sümbolina näitab ta tõusvat ja langevat elu inimeselapsele, kellel ei ole tema ees nagu tähtsust.

Asta kattis kinni näo, kuna sügavad mõtted liikusid pääs edasi tagasi. Ta ei pannudki tähele, et ta ei olnud üks. Üsna lähedal seisis noormees ja juurdles nähtavasti sügavaid mõtteid nagu tema ise. Mõlemad näivad äraunustavat, et meri ei olnud nende kodu. Alles siis, kui jahe õhk manitses õhtule, toibus neiu ja vaatas veel kord vete-säangi ärakaduvale päikesele järele. Siis pööris tema koju. Noormees nägi minejat, ei lasknud end aga eksitada. Asta nägi mahajääjat ja ei lasknud end ka eksitada.

* * *

Jällegi seisis Asta rannal. Ja jällegi seisis noormees tema lähedal. Neiu püüdis sõuda eila ülevoolavaisse tundmusisse, aga ei suutnud. See sirge kogu tema lähedal eksitas teda. Iseenesest mõista ei olnud temal õigus monopoliseerida mereranda. Ometi oleks olnud hää saata välja eksitamata mõtteid kaugete siniste piiride taga ja lugeda merekeelt lahtisest peegliraamatust.

„Noormees ei sega ju“, katsus Astas hääl kaitseda tundmata meesterahvast.

Asta tõmbas huuled viltu.

„Kui seda ruumi oleks kuskil, kus ei sega noormees neiu!“

Tahtmata hiilis neiu pilk merest eemale selle inimese poole, kes seisis tema lähedal ja vaatas merd, nagu ei oleks olemas enam midagi pääle selle.

„Kes? Kust?“

Ja tahtmata tulid kõiksugu vastused neile küsimisile Asta hinge. See saladusline noormees sääls võis olla ehk luuletaja — tal oli niisugune iseäralik sissepoole pöördud pilk, mis nägi tabavat iseeneses midagi kauget. Ta võis aga olla ka kunstnik. Terves olemuses oli temal painduvat, õrna, mida eitas nagu tugev kasv, mis aga sulas kokku loodusega. Jällegi võis olla tema teadlane. Nooremehe näoilme oli nii tõsine, nagu see on ainult sellel, kelle mõtted on koondatud keerulisesse ülesandesse. Igatahes ei olnud ta päris harilik inimene. Juba sellepärast mitte, et Asta ei näinud temas midagi kunstlist.

Praegusel silmapilgul käis tema edasi ja tagasi. Et inimese keha nii lihtsalt võib liikuda, nägi Asta esimest korda elus. Ta sulas selle juures niisama ära ümbrusesse nagu seistes.

„Kes oli tema ometi?“ tõusis tahtmata jällegi neius üles. Kui tema aga vaatas nooremehe poole, lähenes viimne ja jäi seisma tema ette.

„Vabandage, teie olete võõras siin rannal?“ küsis ta siis tõsiselt, kuna vahest vaevalt tähelepandav naeratus libises peenil huulte joonil.

„Ja.“

„Kas te end usaldaksite sündinud rannalase seltsi?“

„Ja.“

„Väga rõõmustav. Täidan aga kõigepäält seltskonna inimese kohused. Mu nimi on Leht.“

Asta nimetas ennast ja mõlemad läksid tükk maad sõnalausumata rannal edasi.

„Ma nägin teid eila,“ algas Leht juttu.

„Ja mina teid.“

„Teie olete luuletaja?“ küsis Leht järsku.

„Ei. Ülepää mitte midagi. Aga teie?“

„Kelleks peate mind?“ küsis noormees tagasi.

Asta avaldas need mõtted, mis temale tulnud oma kaaslasest. Viimse näole ilmus vaikne naeratus.

„Minu nimi seletab teile kõige paremini minu elukutse. Ma olen tõepoolest leht. Selge ei ole minule ainult mitte, kas mina õõtsun haljal ilul veel puu küljes või keerlen juba vabal tantsul sügise tuule käes. Või jällegi mulle on see küll selge, aga mulle meeldib veel kahelda.“

„Ma ei saa aru, mis te tahate ütelda,“ lausus Asta.

„Mõtlege järele!“

„Te annate raske mõistatuse üles.“

„Ma olen väga harilik inimene,“ ütles Asta pikema vaikimise järele.

„Te räägite tõtt?“

„Ja.“

„Teil on julgust selleks?“

Asta naeris.

„Kui teil ei ole julgust harilise inimesega käia edasi, siis ei kohusta mina teid selleks.“

Noormees vaastas ikka uskumatalt Astale otsa, nagu näeks ta imet, mida ei suuda seletada. Tema silmis välkus üles midagi tuletaolist, mis aga kadus pea. Kui ta hakkas rääkima uuesti, oli ta näol endine rahuline ilme.

„Mitte seda. Ma ei ole lihtsalt näinud harilist inimest. See on: kõik, kelledega olen puutunud kokku, on püüdnud olla midagi iseäralist. Või olid nad seda. Igatahes olen harjunud ära iga uue tutvuse ees, mille teen, juba ette leppida ära mõne iseärsusega, nii et on päris võõras, seekord seda eeltööd teinud olla asjata.“

„Ja teie ise?“ küsis Asta tasa.

„Mina? Ma ütlesin teile, mis ma olen.“

„Leht, ja, aga milline?“

„Jätame selle otsustamata.“

„Teie puiklete kõrvale?“

„Filosofeerimiseks on ju küll aine hää,“ lausuks viimaks Leht.

„Lihtsa tõe jaoks on väga vähe filosoofiat tarvis.“

„Te nõuate tõtt. Ma olen see leht, mis on pilduda tuule käes.“

„Kas pillutatav leht on harilisem kui see, mis kasvab puu otsas?“

„Tee lööte pihta, nii et päris tundub.“

„Ja ma ei tea ikka veel, kas te olete harilik või iseäralik,“ naeris neiu edasi.

„Vaadake seda säääl see olen mina.“

„Väike leheke saab korruga mereks! Kas olete nõid? Ma ei usu aga nõidust. Meri jätke juba minu päralt.“

„Mis teate te merest!“ pilkas noormees.

„Ma näen teda teist korda, aga mull on, kui teaksin temast nii palju nagu iseenesest.“

„Kui palju on seda?“ pilkas noormees edasi.

Asta ei vastanud. Jutule tekkis vahe, mille lõpetas Leht.

„Ja te arvate, et meri on harilik nähtus ilmas?“

„Tema juurde on kõikidel tee lahti.“

„Ma kardan, et teile harilikkuse mõiste ei ole küllalt selge.“

„Mull on ometi asjade hindamise õigus,“ vastas neiu teravalt.

„Teid igatahes ei valiks mina ühte hindamise komisjoni,“ vastas noormees pool tõsiselt, pool naljaga.

„Ons teil kartuseks põhjus?“ pilkas Asta.

Leht ei vastanud seekord. Neiu vaatas temale otsa ja lõi peaaegu ehmatades silmad maha. Kui tema kaaslane oleks olnud kaju, siis oleks ta seda vaadelnud tundide kaupa, nii ilus oli ta. Elavana inimesena jäi ta aga neiuile võõraks. Võõraks vahest õieti küll mitte, aga ometi kaugemaks, saladuslisemaks. See kaugus ja saladuslikkus tõmbas teda aga jällegi nooremehele lähemale. Neiu aimas

nagu, et valmineb kolmas järg tema eludraamile. Igatahes ei olnud tal nõu, selle eest astuda kõrvale.

Leht oli üksi rannal. Ta oli jällegi tõsine, vaatas aga aegajalt rahutult enese ümber.

„Kas tema kaaslane jäi ära?“

Ta püüdis omi mõtteid koondada, ei suutnud aga. Asta kuju vilkus kõiksugu teisenditena tema vaimusilmis ja sundis teda vaatlemiseks. Ja Leht vaatles.

„Kes ta oli?“

„Mõne rikka kodanlase tütar igatahes,“ vastas ta ise-oma küsimusele. Juba riiete ja selle kindla ülesastumise järel otsustades, mis alati on materiaalse julgeolekuga ühenduses. Aga mis oli pannud teda mõtlema? Ja mitte ainult mõtlema, ka nõudma? Jällegi mitte ainult teistelt, vaid nähtavasti eneselt.“

Leht vaatas mere poole, kuna tema pääs Asta üksikuist sõnust põimus kokku müsteerium.

„Meri jätke minu päralt,“ oli tema öelnud.

„Mere päralt olema“ tähendab võitlust. Mis oli see, mille eest võitles Asta? Oli see midagi enam kui ainult hää partii? Või oli neiu lugenud filosoofilist raamatut, mille sisu ladus pähe ja muud midagi. Tema, Leht, tundis juba neid mammatütrecesi, neid nukukesi, kes imuvad välja mesimagusat ka valus, millest nad osavasti korrutavad võrgu kosilaste püüdmiseks. Kellele siidi, kellele takku, kellele villa, kellele traati — kodanlisel preilil on peen haistmise tunne kohase materjali väljavalikuks. Tema, Leht, tundis seda, pidi tundma, oli tema ju pärit sellest-samast perest. Tema saaks aru Astast, kui ta kümnekord katsuks katta kinni oma labasust filosoofilise mantliga ja ütleks temale esimesel juhtumisel oma arvamise.“

Noormees oli juba äritatud.

„Miks ei tulnud Asta? Kas kardab jalutada üksi rannal meesterahvaga? Võiks vahest sattuda kohvitäide sõelumise alla! Vaenekene?“

Leht vaatas teravalt ruttu läheneva kogu poole ja tegi rahuloldava näo: See oli Asta.

* * *

Raske on otsustada, kumbal noorist inimesist oli huvitus teise vastu suurem, Lehel või Astal. Ometi läksid need huvitused juba algusest saadik põhjusmõtteliselt lahku. Leht püüdis kõigepäält leida uues tutvuses seda, mille üle jällegi kord oleks võinud pilgata ja naerda. Muidugi oleks võinud süda tuksuda selle juures kiiremini ja kütta soojemaks seda peenikest preilit. —

Astal aga ei olnud niisuguseid mõtteid, mis on keeldud. Temalgi oli siht, mille poole ta püüdis: mehe otsiminc. Kas ta lähenes sellele sihile, oli teadmata. Oli ju veel aega lõpuotsuste tegemiseks. Ometi tuli temale ette, nagu oleks see aeg käes, kui Leht surus tervituseks tema kätt. Nooremehe sügav looritud hääl, sulav mahedus liigutis, mõttetöö selge pisar kulmul ja meisterlik lihtne vaba ülesastumine — mis ime, kui kõige selle ees Asta löi jällegi silmad maha. Ta tundis ärkavat südametunnistust.

„Kas oli temal õigus sirutada välja kätt selle looduse ülema meistritöö järele? Kuis näeks tema, kahvatand väike naisterahvas, selle Apollo kõrval välja?“

Ei tea, kas noormes luges oma kaaslaste mõtteid — ta näol sähvatas ironiline, peaaegu võidurõõmus ilme. Silmapilkiselt pani tema käima kerge konversatsiooni ja püüdis kiskuda kaasa Astat. Nagu mängul libises tema ühest teisse, ilma et kuskil peata tõsiselt. Ta küsis Verhaereni luule üle neiu otsust, puudutas Vagneri muusikat, kirjeldas Berliini Natsionalgallerii pilta ja arvustas Eesti naislauljate ülesastumist, mööda minnes Vene lehtede sõnumeid riivates. Asta püüdis temale minna esialgselt järele, jäi aga lõpu poole vaikseks päältkuulajaks.

„Mis see nüüd jällegi on?“ küsis ta iseeneselt. „Apollo saab Hermesiks — kas ta minule pakub välja kõige selle kirju kauba?“

Leht oli aga leidnud uue aine: moodsad supelus-
kohad. Asta ei võinud ütelda, et oli labane kaaslane jutt.
Ainult ühelhaaval oli seda kõike palju. Neiu käis pää
ringi. Tal oli tundmus, kui oleks pakutud temale kõik-
sugu kalleid asju, mis tal tarvis ei olnud. Eila sai räägi-
tud palju ja elavalt. Täna oleks olnud kena, mõni silma-
pilg üks teise juures kuulata avaldatud mõtete järelkaja.
Ta oleks oma kaaslast peaaegu keelnud rääkimast, nii
väga tüütas teda viimse kõne küllus. Kuid Leht nägi
välja vaimustuna omast asjast — ta harutas sel silma-
pilgul siidiussi kasvatust Kaukasias.

„Herra Leht,“ rääkis nüüd ometi Asta vahele, teist
saaks hää instruktor.“

Nüüd vaatas Leht seltsilisele näkku.

„Mitte põrmugi aukartust, veel vähem alandlikku
imestust! Ma olen vist kukkunud sisse.“

Leht näris vihaselt huult, ütles aga päält näha rahu-
likult, et tal kord olnud nõu, instruktoriks hakata, aga ei
olla suutnud seda viia läbi. Vaimline hüpe, mis tal
selleks tuleks teha, olla liig suur tema jaoks. Vähemalt
praegu. Mis tooks tulevik, ei võivat tema muidugi mitte
näha ette.

„Kas teie siis olete veel kahe vahel elukutse vali-
mises?“ küsis imestades Asta.

„Meesterahvas on küll olemas ainult elukutse pärast,“
pilkas Leht.

„Aga millegagi peab ometi vabandama olemasolemise?“

„Millega vabandate teie oma olemasolemise, aulik
preili?“

„Ma loodan saada mehele.“

„Ja muidugi sellele, kellel on nõnda nimetud elu-
kutse, sellega ühes hää sissetulek, ülepää kõik, mis naisele
annab võimaluse end nuumata rasvaseks ja siis uhkustada
oma rasvaga,“ vastas Leht äritatud häälele, mille tema sun-
dis asjata kõlama üksluiselt.

„Ma mõtlen seda vähe teisiti,“ lausus Asta tasa.

- „Tean teie mõtteid. Tunnen neid kodanlisi paleusi.“
- „Ei ole paremaid.“
- „Siis vaadake ometi, kuidas elab ilm.“
- „On väga hale kõik, mis näen.“
- „Teie ei taha näha midagi.“
- „Ei ole näha midagi.“
- „Siis lugege!“
- „Ma loen.“
- „Mida?“
- „Kas pean laduma välja mõne kauba?“
- Noormees sai aru, kuhu sihtis Asta ja vaikis. Neiu vaikis ka.
- „Apollo! Mu Apollo!“ kahetses ta iseeneses.
- „Mis te mõtlete praegu?“ küsis ta äkki, end pöördes täiesti nooremehe poole.
- „Ma mõtlen, et naisterahvas jääb mõistatuseks.“
- „Ometi mitte kodanline naisterahvas,“ naeris Asta.
- „Nimelt kodanline,“ lausus pahaselt Leht. „Teda ei saa tabada kuidagi.“
- „Kui kodanline seisus iseenesest kaitseb päälekäimise eest, siis tahan mina seda kiita taevani,“ ütles Asta lühikesel vaikusel järele tõsiselt.
- „Kodanlus! Tont võtku kodanlust! Elagu proletariaat!“
- Asta raputas pääd.
- „Mis proletariaadi võitlusele sunnib tundma kaasa, on just selle suured üleüldised sihid. Proletariaati proletariaadi pärast ei ole.“
- „Teist saaks hää külaprohvet,“ ironiseeris Leht.
- „Kas me selleks tegime tutvust, et üksteisele juhatada kätte teed?“
- „Vabandage! Ma unustasin ära, et teil on tee käes: te lähete mehele.“
- „Kui mees leidub, ja. Ma olen ju ainult harilik naisterahvas.“
- „Ja mina? Kuhu lähen mina?“

Kõik pilge, kõik viha oli kadund nooremehe häälest. Sääli helises läbi tagasihoitud valu, mis pani värisema neiu hinge. Tekkis pikk vaikus; mida ei seganud kumbki. Neiu vaatas enese ette maha ja ei julgenud tõsta pilku kaaslase poole, nagu aimates, et selles sündis inetu ime. Tõepoolest muutus endine sirge poiss peaaegu selle karrikatuuriks, Tema pää oli norus ja kogu keha langenud kokku. Nagu varjates pisaraid, hoidis ta käed silmade ees.

„Mis see nüüd on?“ küsis eneselt Asta. „Kas ta teeb kometit või kannatab ta tõesti?“

Veel enam vajus noorelmehele pää norgu, veel enam keha kokku ja neiu ei teadnud ikka veel, mis ta pidi arvama sellest muudatusest. Ta mõtles järele, kas ta vahest ei puutunud valust kohta, aga ei leidnud oma ütlustest midagi haavavat. Ennem võiks arvata, et noormees elas läbi ühe neist momentest, kus tõepoolest kõige kergem, kõige lihtsam oleks olnud vajuda ikka sügavamale maa põhja, et mitte näha ega tunda iseennast.

„Pidi ta minema appi?“

Asta viivitas, võttis aga kinni äkki kaaslase käest ja tõmbas ta enesega kaasa.

„Mis te teete minuga?“ küsis Leht segaselt.

„On siis tarvis, et ma teen midagi?“

„Ma unustasin end ära,“ püüdis ta siis vabandada.

„Miks te vabandate?“

„Te nägite mind nõrgal silmapilgul.“

„Kas see siis on ülekohtus?“

„Peaks olema enam jõudu.“

„Maskeerimiseks või?“

„Te olete minule liig võõras, et olla avalik teiega.“

„Silmapilgud teevad sõpru ja vaenlasi.“

Leht ei vastanud selle pääle. Ta pilk riivas Asta nägu, mis ilmutas energiat ja julgust.

„Kas teid huvitaks minu elulugu?“ küsis ta siis.

„Ja,“ lausus Asta lihtsalt.

„Siin ta on.“

Leht võttis kuvääri taskust ja ulatas kaaslasele, kes selle võttis vastu niisama sõnalausumata. Edasi ei rääkinud kumbki enam. Ühel oli see iseäraline rõhutatud tundmus, mis siis on inimesel, kui ta annab otsustada oma saatuse teise kätte. Teine omalt poolt hakkas aga nagu kahtlema, kas just tema oli see kutsutud ja valitud kohtumõistja, keda vahest küsiti. Tagasi astumiseks oli aga liig hilja. —

„Ja mistarvis? Vahest leidis midagi Lehe eluloos, millel oleks väärtust tema, Asta, jaoks. Ja kui ka ei leiduks. Usaldas Leht teda, siis tahtis tema võtta vastu tänuga selle usalduse ja vähemalt hoida jalul sõbralise läbikäimise, kui ei olnud võimalik punuda tõsisemaid sidemeid. Selles mõttes ei olnudki tema kohtumõistja misjon nii saatuslik, nagu see näitas esimesel silmapilgul ja Asta hingas kergemini. Lahkudes võis ta siis rõõmsal häälel hüüda järele Lehele: „Hüvasti!“

Noormees tõstis ainult tummalt kübara.

* * *

Lehe elulugu.

Ilutses leht lopsakal puul. Oli päikest ja vilu, oli õhku, oli niiskust. Leht võis edeneda. Ja edenes.

* * *

Ühel hommikul löigati leht puu küljest ja pandi raamatu vahele. Lehel hakkas kitsas. Ja pime oli. Ta igatses päikeselise ilma ja vabaduse järele. Leht läskis oma ihade maale tagasi. Teel tõusis aga määratu torm ja purustas temal kõik elusooned. Leht närtsis — ta ei suutnud eneses enam luua uut elu ja otsib nüüd omale hauda. —

Asta luges, luges ja luges uuesti. Väike allegooria näis ju küll peegeldavat nooremehe tänast meeoleolu jaltuskäigu lõpu pool, aga millist tähendust sellele anda, ei

olnud Astale ikka veel selge. Et aga see mõistujutt oleks õhutanud neiu huvitust nooremehe vastu, ei või tõendada, kui ta seda just ka ei kahandanud. Igatahes ei olnud Astal sel ööl und.

* * *

Sel ööl ei olnud ka Lehel und. Et Asta avaldas temasse täna sügava mõju, see oli kindel. Milles aga seis see mõju, sellest ei saanud ega saanud aru Leht. See algupärasus, kõiksugu üliinimiste, resp. kangelaste ajajärgul olla harilik inimene, võis ju iseenesest kiskuda kaasa. Ometi näis olevat Asta taga veel palju muud, mis noortmeest sundis kumardama instinktiivliselt selle neiu ees, mis vähemalt ei lubanud tema pääle vaadata selle hindava pilguga, millega läheneb harilikult võõras meesterahvas võõrale meeldivale naisterahvale. Astat piiras iseäralik õhkkond, mis sundis taganema noortmeest. Vähemalt niisugusena, nagu tema oli praegu. Mõni aasta tagasi, siis, kui leekisid üle noorest soost puhastavalt ja vabastavalt suured ideed ja paremate inimestelaste hinge elu koondus kõrgete paleuste ümber, ka tema, Lehe, hinge elu, siis ei oleks tema end Astale vahest tundnud võõrana. Nüüd oli aga kõik teisiti. Elu oli läinud teisisse rööpaisse, mis teda heitsid välja. Endiste agitaatorite ja propagandistide töö, sellega tema, Lehe töö, oli läinud ajalehtede, raamatute, suuremalt jaolt riigivolikogu ja lõpuks proletariaadi enese kätte. Professionalist pörandaalust tööd ei olnud enam, sellega aga väga paljuile, ka Lehele, enam midagi. Aastate kaupa harjudes liikuma vabaduse ja vangipõlve, isegi elu ja surma vahel, ei suutnud tema kohaneda rahulisile oludele. Ta oli õigusteaduse üliõpilane, aga kui ta mõtles kord hakata ajama kohtu asju, tuli hirm pääle. Ta õppis ja luges palju, aga ühelegi teadusele ei toonud ta vastu nii palju huvitust, et jääda eluks ajaks selle tunnistajaks. Teadus kui niisugune oleks temale meeldinud küll, aga teadust leiva mõttes pidas ta mustaks tööks,

millega ei oleks suutnud harjuda tema organism. Seni elas ta vanemate pärandusest, aga teda ei huvitanud sugugi, mis saaks, kui kõik oleks lõpnud. Kui midagi muud, siis oleks tükike nõõri või mõni tuleriist ometi veel tema päralt. Ja kui temal, Lehel, oli midagi teha, siis küll ainult valmida selle nõõri või tuleriista jaoks. Kuni senini ei teadnud ta enese ees midagi paremat. Ometi oli kõige selle juures olnud hää, end kuidagi panna maksma nii mees kui naisterahvaste juures. Harilikult püüdis ta imponeerida oma suure teadmisharuga. Kui see ei tõmbanud, oli temal ikka veel oma suur õnnetu saatus panna vaekausi, mis ometi kaalus maha kõik teised raskused. Kui ta eila oma piltlise elukirjelduse andis Asta kätte ja selle juure tegi kohase näo, uskus ta ise küll, et läheks läbi siin tema süsteem. Praegu aga, kus ta vaimusilmal oli vaba perspektiiv, ei olnud tal enam eilast usku. Asta süda oli liig terve, et haarata kinni millestki haiglasest. Ta naeraks ainult ja läheks oma teed. Ja kui ta ei naeraks — tema, Lehe, juurde ei jääks see neiu ometi peatama. —

Ja, kui tema, Leht, end saaks muuta! Kui ta tervet elu saaks alustada otsast pääle!

Leht katsus mõelda, katsus kujutada ette oma tulevikku ametnikuna, perekonna isana, aga kõigil piltel, mis ta tegi enesest, läksid värvid segamini. Ei saanud temast ei üht ega teist. Hülgus vahest, kui ei oska surra õigel ajal. See oli selge.

Ja ometi tahtis Asta just selles elus, mille ees tema, Leht, tundis hirmu, otsida ja leida eluõnne. Kui see Asta aga värskendaks tema närtsinuid elusooni, nagu vesi murdunud lille?

Ja Leht kujutas ette end Asta kõrval, aga tema süda ei suutnud lüüa tuksuma soojemini. Oli, nagu võtaks see viimane enesesse küll verd, ei suudaks seda aga tõugata välja. Oli kahju, otsata kahju, aga kõik kahetsus ei aidanud. Lehele tulid viljapuud meelde, mis petis kevade tuul meelitas liig vara õitele. Esimesel hallaööl sureb nende

ilu ja nii peab ka tema, Leht, kandma oma varajase õitseaja suurt karistust. Kui ta oleks valminud inimesena sattunud uuemate vaimliste vooludesse, siis vahest oleks olnud elus üks tragöödia vähem. —

Ja imelik! Kui Leht oma mõtete ringkäigul jõudis ikka jälle ühele ja samale otsusele, tundis ta end rahustatuna. Temal oli nagu hää, tõendada iseenele uuesti, et tema päralt ei ole enam midagi. —

Nii viisi oli siis Lehe tuleviku küsimus ära otsustatud.

Kuidas aga nüüd viia läbi seda otsust praktilises elus ülepää ja praeguses vahekorras Astaga iseäraldi? Pidi ta end hoidma kõrvale või asjadel laskma minna oma loomulist käiku? Esimene teguviis oleks ju olnud efektilisem, kuna aga ka teisel ei puudunud värvid. Ta ei olnud ju veel päris külm? Päälegi oleks hää, kuidagi kergemini saada üle mõnel silmapilgul lootuseta tuleviku mõtetest. Nii siis: ta läheb rannale.

* * *

Asta ei jõudnud täna kuidagi lugeda tunne jalutamise ajani. Neid oli korraka nii palju ja üks venis teisest ikka pikemaks. Kui ta siis tuntud teed käis, kandsid teda jalad nagu iseenesest.

Mis tooks küll tänane päev? Kas saaksid seotud kahe elukanga sõlmed või lööks tuul kõik otsad laiali ja kangad nendega ühes?

Asta pani käe südamele, et seda rahustada, aga asjata. Ka Leht oli äritatud, kui ta teretas tulejat. Mõlemad noored inimesed seisid mõne minuti tummalt üksteise kõrval, kuni viimaks end leidis esimesena Asta.

„Teie eilne kiri on stiililiselt ju ilus,“ algas ta pool tõsiselt, pool naljaga, aga sisu on tal nõrk. Mina vähemalt panen enam rõhku viimse kui esimese pääle.“

„Mul ei ole siis loota midagi,“ mõtles Leht ja sammus selle juures vaikselt edasi.

„Miks te ei ütle midagi?“ küsis Asta.

Leht kõhatas.

„Peab juba leppima,“ ütles ta siis.

„Nii lepin ma kiviga,“ vastas Asta kindlasti.

„Teil on siis kivi vastu enam kaastundmust kui minu vastu,“ heitis Leht Astale ette.

„Ons teil tarvis minu kaastundmust? Teie ei ole ometi sant ega õnnetu!“

„On kõiksugu sante, on kõiksugu õnnetuid.“

„Rääkige selgemini!“ nõudis Asta.

„Meie hinged räägivad isesugust keelt. Nad ei saaks aru üksteise sõnadest.“

„On inimesi, kes oskavad võõrast keelt paremini või vähemalt sama hästi nagu iseoma,“ vastas Asta. „Ja,“ lisas ta juurde, tasamini, „mina tahaksin küll õppida tundma teie keelt.“

„Kas te arvate, et mina ei taha saada rikkamaks?“ küsis Leht.

„Mis keelab teid küsimast rikkuste järele?“ küsis Asta vastu.

„Elu raudsed seadused, mis määravad kadumisele jõuetud.“

„Te teete praegu nalja!“ hüüdis Asta pea vihaselt.

„Ei,“ ütles Leht. Ta suu avanes veel, et saata järele sellele lühikesele sõnale teise, aga läks ometi tagasi kinni.

„Siis oleme näinud üksteist viimast korda.“

Neiu pööris ümber ja läks. Leht tegi temale mehaaniliselt mõned sammud järele, jäi aga pea seisma.

Kuhu ta õieti läks?

Lennukiirelt käisid läbi veel kord tema pääst õised mõtted ja jõudsid jällegi õisile otsusile.

„Las minna! See oli parem nii.“

IV.

Leht kadus jäljeta ja Asta ei küsinud enam tema järele. Ei mõtelnudki enam tema pääle. Kunagi lehe saatuse — ja, aga veel ikka oli Asta rannal. Meri näis teda olevat köitnud. Või köitis teda midagi muud? Ei tea. Küll tean aga, et neiu tegi uusi tutvusi ja vahest huvitavaid. Sääli oli näituseks ülemkooliõpetaja Ebbes ja tema lahutamata sõber, ajakirjanik Muide. Kumba poole kaldus neiu sügavam sümpaatia, seda ei saanud ta enesele praegu veel seletada. Vahest ei nõudnudki tema iseeneselt selle kohta seletust. Ebbes ja Muide olid mõlemad sirged priske poisid, elasid ühes ja käisid alati koos, nii et Asta ei puutunud kokku ühega ilma teiseta. Kui see siiski juhtus kogemata, siis püüdis nii hästi üks kui teine võita neiu poolehoidmist, kuna nad üheskoos Asta seltsis näitasid üles tagasihoidliku oleku. Viimast asjalugu pani Asta küll tähele, kuid ignoreeris seda täiesti ja püüdis noortemeeste vargetele püüetele vastata võimalikult süüta näoga. Ometi tõmbas teda mõlemate poole, millest ta ei saanud aru, seda pidades tundmuste vassinguks. Tal oli isegi nõu, lõpetada läbikäimist noortemeestega — vähemalt ajutiseks, et jõuda selgusele iseene üle, kuid ootamata tuli pööre. Muide pidi nimelt sõitma ära, kuna Ebbes ütles olevat enesel veel aega küllalt. Nii jäid nad siis kahekesi.

* * *

Ülemkooliõpetaja Ebbes oli umbes 30 aastane meeldiva välimusega inimene. Pääle selle oli tema tuntud oma laitmata eluviisi poolest. Niisama laitusetu oli tema ülesastumine ja, nagu räägiti, tema lugemise, resp. teadmise tagavara. Kõigist tema laitusetu omaduisist paistis küll kõige enam silma tema tõsidus, vähemalt tõsine nägu iga juhtumise jaoks. Isegi kõige lõbusamas seltskonnas tundis tema end kohustud kandma seda nägu. Viimane asjalugu oligi vahest põhjuseks, miks ta Astale võrdlemisi paljude tuttavate seas paistis tähelepandavana. Tahtmata tõusis uudishimu küsida selle pitseri järele, mis oli surunud Ebbesi näole iseloomulise sügavtõsise ilme. Küll algatas teinekord aimdus, nagu oleks see tõsidus mask, mis pidi moonutama vahest päris harilikku inimest, aga ta ei saanud sel puhul aru, milleks oli seda tarvis. Ennem oli juba võimalik, et rõhusid noortmeest rasked elumured või oli tabanud teda mõni väärdmata saatuslöökk. Asta loomus oli selge ja jäi selleks. Nagu harilikult võib panna tähele, on avalikkus võim, mis kõige kunstlikumad värvid paneb kahvatama. Ilma et Ebbes oleks pannud tähele, hakkas paistma välja tema kareda kätte tagant päris lõbus ja lihtne inimene. Vähemalt veel praegu, kus ta seda ei märganud ise. Asta sulava maheduse, ühtlasi aga loomulise tõsiduse ees ei püsinud laenatud mask. Tahes ehk tahtmata puges selle tagant välja elurõõmus elujulge looduslaps. Ebbes naeris isegi, mida veel enne keegi ei olnud näinud.

Kes naerab siis nüüd! Sel puhul võib nii tõsiduse kui mehisuse üle hakata kahtlema. Ometi oli nii üks kui teine suur koorem, mille kändmiseks kulus ära terve elu. Vähemalt Ebbesi elu. Juba ennem oli nii mõnigi silmapilk, kus oleks olnud hää eemale lükata seda koormat, aga tal oli ikka läinud korda kaitsta end kiusatuse eest. Iga isikliku eluavalduse oli tema surunud rinda tagasi, iga naerujume neelanud alla, iga vallatuse juba sündimisel surmanud — ta tahtis olla tõsine inimene ja oli seda seni

olnud. Sama oli lugu mehisusega. Loomu poolest arg, oli tema siiski alati teiste seas esimene, kes vaatas vastu hädadohtlikule momendile rahuliselt. Ja kui temas värises iga veretilk kas või surmahirmus, hoidis ta ometi pingul kogu energia, et mitte näole lasta ilmuda omi tundmusi. Vähemalt tunnistajate ees. Mehisus ei olnud ju mäng, mida võib lõpetada ja uuesti alustada, kui on selleks taju.

Asta ei teadnud aimata, millise tragöödia ta oma nüüd pea alalisele seltsilisele valmistas. Ta tundis rõõmu rõõmsa inimesega viibida ja arvas tõepoolest, et Ebbesi murepilved on kadunud igaveseks ajaks. Vaevalt võib enesele kujutada ette armsamat inimest kui Ebbest lihtsana looduslapsena. Nad lugesid palju ja vaidlesid veel enam. Ei tea, kui suure südidusega Ebbes andus kunagi kirjan- duslikkuile või teisile küsimusile, aga Astaga vähemalt ärkas tema üles nagu pikast ööst ja sirutas unes tarreta- nud liikmid uue ilusama hommiku paistel.

* * *

Teisel hommikul sai Asta Ebbes'ilt teate, et ta ette- nägemata põhjusil peab lahkuma rannalt.

„Mis see siis nüüd oli?“

Kus oli see tark, kes seletas?

Asta ei teadnud kedagi, kes oleks seletanud. Küll tungis end temale pääle ikka selgemini teadmine, et mehe otsimine mitte kerge ei ole. Ta oli ju küll katsunud lähe- neda nii mitmele, ometi ei suutnud ta lüüa sisse saa- tusliselt.

Emb kumb: Astal ei olnud küllalt julgust või ei olnud küllalt häbematus.

Ja kõik need Antsud, Dr. Lembitid, Lehed, Ebbes'id, Muided? Mis oli neil tarvis? Millele elasid nad? Mille poole püüdsid nad?

Ja imelist tantsu tantsisid mainitud mehed Asta hin- ges. Tantsisid enneootamata hüppeid. Tantsisid sügavaid jälgi. Tantsisid edasi ja segasid kõik jäljed üksteisest läbi. —

Kindla teadmisega, et meest tarvis, oli Asta meest otsinud. Tõsise otsija ees oli aga otsitav põgenenud. Asta vaatas enese ümber ja nägi, kuis teised seda teevad. Nägi pettust, salasepitsusi, kõiksugu teatrit. Ja lugupidamine mehe ees hakkas Astas kahanema.

„Hää küll,“ mõtles tema.

Ja Asta võttis kindlasti ette, teha, mis teised teevad.

* * *

Ei olnud kerge end teha traatnukuks meesterahvaste ees. Ometi ei vaadanud Asta ei tagasi, ei kõrvale. Ja seda imet! Üks abielusse astumise ettepanek tuli teise järele.

Asta naeris. Asta nuttis. Ometi ei saanud ta kuidagi ära otsustada oma saatust. Ei saanud hakata mehe naiseks, keda ta oli oma kunsti katsudes enesele võitnud. Kuskilt kaugelt kajasid ka veel imelised helinad armastusest, õnnest. Kuskil kaugel veetles ka piltide vahel pilt: Antsu pilt.

Kus ta oli? Mis ta tegi?

Ka teised meeste pildid veetlesid mälestuses. Ometi tõrjus Asta neid kõiki kõrvale. Kuid kunstnik oli jäljeta kadunud. Öeldi, et olevat surma saanud sõjas.

Kui ta tuleks!

Ja meeleheitel tegi end Asta edasi traatnukuks meeste ees ja võitis uusi kosilasi. Kui igav, kui vastik see kõik oli! Ja kui kurb!

* * *

Ei olnud Astal annet õnnetuse jaoks, kuid ikka tõsisemalt nägi tema enese ees vananeva neuu saatust.

„Kuhu minna? Mis teha?“

Ja kuis Asta ka mõtles edasi tagasi, meheleminekust ei saanud tema kuidagi mööda.

Oli ju neid küllalt, neid vanu tüdrukuid, kontorites, toimetuisis, supiköögis ja mujal. —

Neid oli tõesti küllalt.

* * *

Asta oli kord otsinud meest haritud naisterahva nõudmiste järele. Ta oli mõtelnud armastuse ja kokkukõla pääle. Armastusest ja kokkukõlast oli aga elus saanud teatri etendus. Tähendab: tema, Asta, päralt ei olnud ühte ega teist. Ja Asta tegi lõpuks otsuse, võtta meest niisugusena, nagu ta end temale annaks. Ükskõik millisena.

Ja Asta võttis seekord kosilase vastu.

See oli hästi situeeritud haritlane, kellele oli tarvis elegantset naist, kes oleks mõistnud esitada peenelt ja osavalt seltskonnale tema varandust, tema hääd nime. Ja Astas tema end ei petnud selles mõttes. Oli neiul küll õudne seista pruutehteis lugupeetud aga võõra mehe kõrval. Ometi oli ka austav see teadmine, et tema päralt on see lugupeetud mees.

* * *

Vanatüdruku nimest oli Asta pääsnud mööda. Elu oli hästi, üllatavalt hästi korraldud. Tualetid, alatised võõrad, kinod, caféid ja lõbureisid. Vahete vahel ka Vane muine. Ometi oli Asta elus tühje kohte. Kõige päält igatses noorik laste järele, aga neid temal ei olnud. Ei olnud ja ei tulnudki.

* * *

Oli meeldinud Asta tüdrukuna, siis meeldis tema veel enam naisena. Ta nagu hüpnotiseeris mehi, kuid ta ei mõistnud seda veel tarvitada oma kasuks. On olemas

teatud printsiibid, millest nii ühelhaaval loobuda ei saa. Alles aegamööda läksid silmad ilmaaja olude üle lahti. Ja siis muutus palju Asta elus.

* * *

Asta mees oli sõbralik ja täis usaldust oma naise vastu. Suurt sõprust ja usaldust ta ei küsinud kunagi. Ta oli täiesti rahul oma valikuga ja ei mõelnud edasi ega tagasi. Temale tuli loomulik ette, kui tema naise ümber keerlesid noored inimesed. Teda ennast ei olnud palju kodus. Seltskondline tegevus, elukutse, valitsus-
asjad. —

Nii läksid päevad ilma temata mööda. Ja Astale enesele ootamata harjus ta ära ka öödega. Seda enam, et mees ei olnud toores.

* * *

Ja nii läks aasta aasta järele. Asta võttis osa seltskonna tegevusest, nimelt Naisseltsi tegevusest. Aga ta võttis sellest kõigest osa mõõdukalt, ilma kärata, nii et temale keegi ei saanud ligi.

* * *

Asta elu oli siiski lõpmata tühi. Ta nagu oleks teadnud eneseharimisest, vaimlisest edenemisest või muust tõsisest tööst, aga ta teadis seda pääliskaudselt.

„Mul on igav,“ ütles ta kord mehele.

„Sinul?“ imestas mees.

„Miks mitte? Ma olen nii tüdinenud kõigest.“

Mees ulatas Astale paksu raha kihi.

Asta ajas end sirgeks ja pigistas huuled kokku.

* * *

Vahepääl oli tulnud Ants tagasi. Oli tulnud tagasi kuulsusega ja selle tähtsa näoga, mis omane mõnele Eesti kunstnikule. Mis aga pääasi: ta tuli tagasi elumehena. Astat nähes, murdis ta käed rusikasse. Tuli meelde, mis oli olnud nende vahel.

Kes oli süüdi?

Saatus. —

Kui aga Asta soojalt surus tulija kätt, angus viha mehe rinnas. Angus viha ja ärkas armastus.

* * *

Saatus. Kui oleks Asta kannatanud, siis oleks tema, Ants, jäänud peatama. Aga Asta meheleminek oli temalt võtnud usu naisesse juba selle usu sündimisel. Ja nii oli siis tulnud libisemine mäest alla. Sügavamale. Ikka sügavamale.

Traagika.

* * *

Kui ma vaba oleksin! õhkas Asta.

„Kes seob sind!“ kuuldus eneses küsimus.

Oma mehe labane loiaalsus ja Antsu uhke ülesastumine. Oma elu tühjus ja Antsu „Bohème“. „Milline vahe“!

Kui saaks tagasi kõik ja otsast alata kõik!

* * *

Tagasi ei saanud aga midagi. Asta mees oleks valmis olnud kannatama kõik, aga ainult mitte skandaali. Ja Asta sai aru, mis ta oli andnud ja mille eest ta seda oli andnud. Tagasi ei saanud midagi. Ja siis tuli, mis pidi tulema.

* * *

Ants oli Asta salongis juba kauemat aega alaline võõras. Oli majasõber. Ta maalis pilte Asta korterist, Astat enesest. Ta maalis pilte ka Asta mehest. Ja viimne oli uhke, et kuulus kunstnik end tundis kodusena tema majas. Ei teadnud tema midagi oma naise ja noore kunstniku endisest ja praegusest vahekorrast. Naise sõpruse järele ei olnud ta pärast kui enne küsinud.

* * *

Veel olid Antsu Astat ainult hääd sõbrad. Mille pääle küll mõtlesid mõlemad, sellest ei julgenud veel kumbki kõnelda. Ometi tundus mõlemile, et ei oleks enam kaugel aeg, kus sellest ei saaks enam mööda. Merena laenetas Astale pääle armastus ja igatsus kooselu järele armastatud inimesega. Oma mehe läbi tundis ta end ainult määratuna ja purustatuna. Ometi ei saanud tema ütelda sellele mehele, mis ta temale oleks tahtnud ütelda.

Teaater. Veel enam: Kurbloosus.

Ja ta oli ise süüdi: Teatriga oli ta mehe võitnud. Teatriga pidi ta siis elama selle mehega. Kus oli pääsmine?

* * *

Pääsmine?

Asta kirjutas omale mehele kirja, milles ta end palus lahti. Seda kirja näitas ta Antsule. Ants võttis tiku ja süüdas kirja põlema.

„Mis sa teed?“ palus Asta.

„Ma põletan seltskonna moraali. Sina ei saa omast mehest lahti ja mina ei võta naist. Küll võtan ma sind.“

„Vahest, kui sa oleks ootnud,“ lisas ta tasa juurde.

Asta langes kokku. Ei olnud pääsmist lõpulist. Oli ainult valik kahe pahe vahel. Ja kui Asta tundis enese pääl Antsu julgeid suudlusi, siis teadis tema, et ka enam ei olnud valikut.

* * *

Ja pärast kui enne esitas Asta oma mehe hääd nime ja rikkust seltskonnas. Omale mehele tal ei olnud enam põhjust kaebada igavuse üle. Ainult raha tarvitas ta enam kui harilikult ja oma välimuse eest kandis tema enam hoolt. Mees oli selle kõigega nõus. Veel enam: Tal oli häämeel, et tema naine näitas end rahuldatuna. Asta ise oskas aga hästi katta tiheda looriga oma elu kinni. Ükski jutt ei läinud tema üle ringi. Kõik oli kõige paremas korras. Ilma ironiata võis ütelda siis õrnal silmapilgul Ants Astale: Moodne daam.

L õ p p.

ENNI

ee oli siis, kui veel ei olnud ilmasõda ja kui sai ja suhkur ei kuulunud kättesaamata unistuste hulka. —

Kohvilaud oli kaetud ja traditsiooniline kringlegel auras mandli ja safrani lehke tupp. Oli majatütre sünnipäev.

Kõlistati.

Lilled ja väike kiri.

Sünnilaps vaatles saadetust ja ohkas.

„Mitte see.“

„Kust see on?“ päris ema teisest toast.

„Ei tea,“ vastas Enni lühidalt.

Ja kõlistati veel. Ja toodi veel lille. Aga kõik ei olnud mitte see.

Enni oli rahutu.

Tuli võõraid. Juba oli kaunis hulk neid ümmarguse laua ümber. Kohvi oli juba lõpetud, aga Enni oli ikka veel ärevil.

„Ei olnud mitte see.“

Ja kui võõrad läksid, pühkis Enni salaja ninarätikuga üle silmade.

Muide ei tulnud siis. Ja lubas ometi tema sünnipäeva pidada meeles.

* * *

Enni oli pärit linna väikekodanlusest. Isa juba am-
mugi surnud. Ema õmbleja. Enni ise aga pangaametnik.
Kasvatusolud rasked ja hariduskäik võimaldud ainult raudse
energia läbi nii ema kui tütre enese poolt. Enni oli aga
ilus ja sellena juba varakult hellitud meeste poolt. Tema
tuba ei saanud kunagi lillest tühjaks suvel kui talvel.
Tähelepanemine või lugupidamine teeb harilikult väiksist
oludest välja läinuid inimesi kapriislikuks, upsakaiks. Ja
Ennis nimelt oli palju seda väikse inimese kapriislikkust
ja upsakust. Siiski oli Ennil ka väärtusi. Väga, väga
suuri väärtusi.

* * *

Enni armastas noort ajakirjanikku Muidet. Mitte selle-
pärast, et viimne oleks olnud tähelepanelisem kui teised.
Oh ei. Tähelepanelik Muide ülepea ei olnud. Ei Ennile,
ega kellegile teisele. Muide oli ennem juba hoolimata,
isegi karm. Vahest siduski Ennit see hoolimatus, see kar-
mus. Mõnikord tuli ta tihti õhtuti neiu poole. Viimne
aeg ei näidanud ta end jällegi. Isegi Enni sünnipäeval ei
pidanud ta teda meeles. Ja Muide teadis ometi. Enni
kannatas lõpmata kõiksugu mõtete all.

Ja ikka veel ei tulnud Muide. Ei näinud teda Enni
ka uulitsal ja viimsel kontserdil Vanemuises puudus tema.

Mis see kõik nüüd tähendas?

Ema nägi tütre südame valu ja püüdis teda juhatada
teisale.

„Ära mõtle tühja pääle! Mis tal sinule ikkagi on
pakkuda? Täna on koht ja homme ei ole. Ole parem
direktorile hää. Saad siis ometi elama hakata. Arvad, et
jõuad eluaeg teha tööd!“

Kuis oli õigus emal!

Siiski!

Enni armastas Muidet, tundes, et kui mitte Muide,
siis ükskõik, mis! Kas või tänav!

* * *

Päevadest sai nädal, nädalast kuu, aga Muide ei tulnud. Enni arvas juba, et noormees teda on unustanud. Sellepärast hakkas ta end näitama hoolega linna avalikkuil kohtil. Siiski kulus ära mõni hää aeg, enne kui ta kord teatris otsitavat silmas, kes teda viisakalt teretas, et ruttu teha minekut. Keegi neiu oli teda käekõrvale võtnud ja näis temale miski salajat seletama. Teravama vaatlemise järele tundis Enni Muide õe ära, keda tema oli näinud juba ennemini venna seltsis. Neiu arvas, et Muide teisel vaheajal teda otsib üles, aga noormees oli teda nähtavasti unustanud ära. Küll oli temal aga alati naisterahvaid ümber, kuna õde tal isegi istudes näis rippuvat küljes. Enni pani aga lõpuks tähele, et vend jättis õe kellegi tuttava hoolde, kuna ta ise lähenes Ennile, temale kätte muretsetes riideid ja end pakkudes saatjaks. Vähe külmalt tänas neiu, võttis aga pakkumise siiski vastu. Teel vabandas end Muide, et tal ei olewat olnud võimalik senini minna Enni poole, kuna tema selle viibimise all olla kannatanud. Ennil oli tundmus, nagu oleks Muide üks neist inimesist, kelle üle peab imestama alati, kui kord oled hakanud pääle, sellepärast arvas ta paremaks juba alguses kõige vastu jääda külmaks, mis peaks tulema Muide poolt. Nagu Muide praegusel silmapilgul oli, vähe erutud, elav, lihtne, terve, elurõõmus, labased näojooned vaimuka ilmega kaetud, oli ta otsata armas Ennile. Millised tundmused olid aga nooremehe rinnas tema vastu, seda ei teadnud ta nüüd enam, sest samasugusena, nagu temaga, oli näinud Enni teda täna ka teistega.

* * *

Neiu üle oli tulnud rahutus, millest ta ei saanud jagu. Ja mida sagedamini käis Muide viimne aeg tema poole, seda suuremaks läks tema rahutus. Noormees oli viisakas, lähelepanelik, isegi õrn läbikäimises, jäi aga temast meeleka ikka kaugele. Teatris, kontserdis või mujal kokku-

saades oli tema harilikult väga tagasihoidlik või jällegi ülearu päälekäiv Enni seltsis. Ta ei saanud nagu kätte võõraste ees tasakaalu neiuga. Nüüd oli Enni ka juba õppinud tundma tema õde, kapriislikku, aga elavat ja anderrikkast gymnasiumi kasvandikku, kes vennale nähtavasti oli väga armas. Selle plikakesega oskas Enni kukkuda pea õigesse vahekorda. See oli puhas õilmekene puhkemas pungas, vahest haruldaselt puhas 20. aastasaja nooresoo kohta. Küll tuli teine kord lapsik upsakus ilmsiks tema juures, aga Enni seletas seda suure armastusega venna vastu, kelle üle tema näis valvama armukadedalt. Tõsine olek ja peen takt Enni poolt võitis väikese neiukese pea ära ja mõlemad said häädeks kaaslasiks, hoolimata vanaduse vahest. Sellest küljest oli siis kõik korras, aga mida sõbralisemaks muutus Enni vastu õde, seda külmemaks, pea vaenuliseks vend. Oli kui oleks temas kogunud terve maailma kihvt kokku, mida tema jagas nüüd Ennile välja helde käega. Selle juures ei hoidnud tema aga sugugi neiust eemale, vaid käis ikka sagedamini tema poole. Ometi tuli ette, et kõige karedamail silmapilkel temast käis läbi päikseline säde, [mis neius lõi lõkkele tulise kuma. Need sädemed, seda ilusamad, mida nad olid harvemad, saidki kütketeks mõlemate noorte inimeste vahel. Küll tundis Enni, et ta seisis tulepurskaval mäel, mis teda ähvardas hävitada iga silmapilk, aga ta ei läinud mitte kõrvale, vaid jäi vahvasti ootama, millist käsku temale saaks andma saatus. Kogu tema organism oli helevil. Nagu ta heitis õhtul voodisse, tõusis tema hommikul jälle üles, ilma et silm oleks saanud suikuda. Mitte ainult tema hing, vaid terve ilm näis olevat küsimisi täis, mille päale otsis iga ergukene temas vastust. Ometi oli aga tema hing ja kõik maailm ainult Muidest täis, kelle läbipaistmata olemus tema ees kerkis üles pilvedeni ulatava müürina. Emb kumb: ta lõhkus selle müüri ja purunes või — ta taganes. Kui üks oli hädaohtlik, siis oli teine jällegi väiklane häbis-tav, seda enam, et teda seljataga ei ootanud miski.

„Töö?”

See ei olnud mitte elu sisu, see panga ametniku töö. See oli ainult abinõu elamiseks. Muud midagi.

* * *

Enni lõhkus müüri, aga see ei langenud. Kõige tõsisemad katsed, Muide hinge tungida, jäid ilma tagajärjeta. Oli momente, kus neiu end arvas olevat sihil, kuna järgmised teda jällegi tõukasid sellest määratu kaugele ära. Muidele näis tegevat suurt lõbu, end peita neiu teravate silmi eest. Ei olnud aga ka võimalik tungida nooremehe seesmisesse elusse juba sellepärast, et ta ei tunnistanud maksvaks sugudevahelist sõprust. Nende samade mõtete alatine kordamine Muide poolt oligi pääasjalikult, mis neiu kihutas temalt otsida, õigemine nõuda just sõprust, avalikkust. Et noortmeest julgustada, selleks tegi tema esimesena viimse ees oma hinge lahti ja kartes, et ta vahes midagi jätab ilmutamata või kipub lasta paistma võõra värviga, püüdis end teha mustemaks, inetumaks, kui ta kunagi olnud või oli. Muidugi mängis kaasa Enni loomulik tung otsekohesuse järele, mis aga liialdatud kujul teatavasti karrikatuurliseks saab. Esimesi niisuguseid väljakutsumise katseid pidas Muide naljaks, võib olla lihtsalt tujuks ta lõbustas end nähtavasti nendega. Kui nad aga ikka kordusid, hakkas mees ometi mõtlema.

„Kas püüdis Enni anda mõista, ei tema, Muide, taganeks?”

Noormees pidi aga sellele oma küsimisele eitavalt vastama. Hoolimata iseenese moonutamisest oli Enni just viimsel ajal temale andnud kõiksugu poolehoidmise märke. Noormees raputas jällegi pääd ja tegi otsuseks võtta praegusel silmapilgul täiesti passiivlise seisukoha. Enni oli temale senini meeldinud. Ilus, mida Muide arvamise järele naisterahvas, vähemalt tema tulevane naine, pidi olema, oli Enni. Kui Muide seda enesele kordas tahtmata, siis

tegi tema harilise sõjakäigu järele neiuga rahu, olgugi, et tema tormiline, ühest ekstreemist teisse kukkuv hing kaua ei püsinud paigal. Temale meeldis, et Enni mitte väiksest ei hakanud kinni tema iseloomu ilmutusist, vaid alati näis otsivat nende põhjusi. Enni praegune paljastamise taktika ei olnud temale aga sümpaatlik. Noormees armastas võtta inimesi, asju, kogu loodust ülepea, harmoonlise üksusena. Nii kehalise kui hingelise anatoomia ees tundis tema peaaegu jälkust. Ja nüüd tuli korraga meeldivale neiuile mõttesse end hakata veristama tema ees. Muidele ei olnud Enni meeletu operatsioonid veel vastikud, aga ta tundis selle all valu. Seda enam, et tema ei teadnud, mis see pidi tähendama. Enni poole käis tema edasi nagu ennem, muutus aga läbikäimises tõsiseks, peaaegu sentimentaalseks. Ta ei märganud sellega kommetit. Ironiseerimine ja karrikeerimine oli teda lihtsalt tüütanud ära.

* * *

Enni oli iseenesega rahul. Muide tõsidust pidas tema iseeneses otsimiseks, usalduse valmistamiseks või jällegi sõpruse esimeseks astmeks. Niiviisi oli tema siis õigel teel. Omas vaimustuses ei pannud tema tähele, kuid mõnikord valusad jooned Muide näolt käisid üle. Ta ei pannud tähele, kuid aegajalt tõsiduse asemel ilmus tema silma viha. Martüüri kangekaelsusega püüdis tema igat ausat ilusat tundmust iseeneses kahtlustada, veel enam: eitada. Oli ju väga valus, lõigata iseoma lihasse, aga ta pigistas hambad kinni ja valetas või luuletas iseenele päale edasi. Sellest veel mitte küllalt, ei halastanud tema ka enam omakste päale, kelledest Muide koolipõlvest saadik juhtus mõnda tundma. Nagu iseeneselt tõmbas tema ka neilt iga kate maha, mille alla teinekord nii osavasti peidetakse nõrku külgi. Neiu oli korraga tundmus, nagu oleks avalikkus see võim, mille ees ei seisa ükski kui kõrge müür. Selle siis arendas ta seda võimu välja kuni viimse konse-

kventsini. Edasi minna ei olnud enam võimalik. Edasi ei olnud enam tarvis, sest neiu südametunnistus ütles, et nüüd on küllalt. Enni oli iseenesega tõesti rahul. Oma arusaamise järele käia oli olnud lõpmata raske. Käinud oli tema siiski. Oma kohuse saatuse ees oli tema täitnud ja see võis temale nüüd määrata tasu, mille arvas tema selle kohuse täitmise vääriliseks. Nuriseda ei tahtnud tema, milline ka see tasu saaks olema. Selle otsusega pani tema väsinud pää padja pääle ja uinus pea kahekuulise valvamise järele rahuliselt magama.

* * *

Muide meeleolu oli paha. Ta tundis õieti pea kõiki nägusamaid kodumaa neide. Talle oli nii mõnigi meeldinud, aga nii päris südamest mitte. Kõiksugu tänavatutvustega ja mõnikord kaelamurdvate avantüüridega oli tema senini täitnud tühja kohta omas hinges, alatasa otsides selle järele, kellega tema end oleks mõelnud kahekesi edasi. Oleks õige olnud päris kena, leida Ennis otsitavat, sest see alatine kuulamine ja kaalumine kippus itagu tüütama. Nüüd tõmbas aga viimne meelevallaga kõigest kriipsu läbi, mis seda imelisem oli, et noormees tundis, kuis neiu ka teda näis otsivat. Muide pani mõlemad käed kokku selle uue naisterahvalise mõistatuse ees, mis temale esines Enniga. Kõige suurema hoolega oli viimne eneselt kõik riisunud, mis teda oli teinud ihaldavaks. Muide põrkas ehmatades tagasi inimese eest, kelle ümber ei värisenud õrn illusioonide lehk, peen maskemäng, veel peenem teiste ja enese pettus. Paljugi, mis oli inetut ja paha kellegis! Mis oli teisil sellega asja, seni kui see ei paistnud välja! Muide oli õieti idealist oma hää usuga selle hää sisse, mis temale end ilmutas, oli see kus tahes. Ja midagi paha näha ei tahtnudki ta. Iseäranis mitte naisterahva juures. Ilusti riides, lõbusa iseloomuga, mõtlejana, armastajana, nii nõudis ta teda. Mis tema oli veel pääle selle, ei

olnud teiste asi, kui ta oskas seda varjata. Muide unustas aga ära, et ta ise kunagi ei olnud ühtlane läbikäimises, mispärast temale senini õieti ükski naisterahvas suure tuhinaga ei lähenenud. Teda peeti tujukaks, hoolimataks, olgugi et temale toodi sellegipärast enam vähem huvitust vastu, sest teda peeti targaks. On naisterahvaid, kellele viimsest omadusest täiesti küllalt on mehe juures selleks, et teda hakata austama. On olemas ju naistetahvaid, kellele austamise tundmusest küllalt on, et sellepääle ehitada õhulosse. Sellepärast sigines siis Muide ümber alati õrnemast soost liikmeid, kes teda püüdsid võrku. Sügavama huvitusega tuli esimesena Enni, millest sai väga hästi Muide ise aru ja mispärast tema ka kahetses, et neiu ei ehtinud omi tundmuse säravate asjadega, mis oleks neid teinud peene esteedi maitse kohaseks. Suur ja lai on looduse ilm, mille võtab enese alla elu. Suur ja lai on aga ka kunsti riik. Ja annab temale elu juba tähtsa koha ülepää, siis seda enam inimene. aga mitte kui iseasjale, vaid kui elu kaunistajale, täiendajale. Ei pidanud saama aru, kus üks lõpeb ja teine alustab. Ei pidanud eraldi paistma silma ei üks ega teine. Küll pidi aga üks kui teine alalises säras koitma inimeses, nimelt naisterahvas. Muide oli kord näinud ilusat nukku ja kahetses selle juures südamest, et sellel ei olnud elu sees. Ja kõige parema tahtmisega ei saanud tema enesele naisterahvast, vähemalt mitte oma naist teisiti kujutada ette kui nukuna. Iseenesest mõista targa, hääsüdamlise, painduva iseloomuga nukuna, kes iga tema meeleolu muutusele oskaks tasahilju käia järele, kes ei imestaks sugugi kõige iseäralisemate iseloomu ilmutuste üle. Ühe sõnaga: kes oskaks oma elu tema omale otsa seadida, küsimata, kust see tuleb. Küsimata, kuhu see läheb. Otsast pääle oli tema enesele Ennist häämeelega niisugust kallihinnalist nukku kujutanud ette. Iseeneses oli tema ka soovinud, et Enni end tunneks seotuna temaga. Ta oli peaaegu hõisanud, kui nägi oma soovi täidetuna. Omu rõõmu kartes näidata üles, oli tema end esimene aeg

hoidnud kõrvale, seni kui ta enesel tundis olevat jõudu alustada südamlisema läbikäimise. Ta nagu ei saanud isegi lähedale inimesele näidata mõnda nõrka külge ja ei saanud lõpuni aru, kuis see Ennile võis teha lõbu. Midagi hakkas temas pragunema, mis oli hakkanud ümbritsema neiu kuju tema hinges. Kuju ise nagu kahvatas. Ka Muide oli raskeis oludes kasvanud üles, hariduse eest hullupöörast võitlust igapäevase leivaga pidanud ja ei käinud ka praegu just rooside pääl. Tema hing oli nii harjunud muredega, jälkustega, et ta veel ainult neid tundis, kuna elu ilusamad avaldused temast nagu ei tunginud läbi või jällegi temast jäljeta läksid mööda. Nii mõjus temasse läbikäimises Enniga ainult viimse õnnetus, avalikusega kutsuda välja tema usaldust, mida tal ei olnud ei teiste, ei iseenese pärast.

*

*

*

Muide saatis Enni koju. Esimene lumi õhkus jalgade all sädemeid, kui tõstaks neid leegitsev elutuli külma põuest kiirgama ja kaduma. Kuid kiirgama üles, tähtede maale ja kaduma kuldises särameres. Pääkohal valvasid aga tähed. Valvasid karedal talveööl kiirte koitu lumisel teel ja läkitasid temale tuliseid saadikuid viima sõnumeid. Valvasid õhetavail palgeil pikka ööd, valvasid maad, valvasid inimesi ja läkitasid jällegi tuliseid saadikuid välja valgustama, süüdama, põlema. —

Pühalik vaikus sõuab laotuses talvisel ööl. Une vaikus. Surma vaikus. Külme ei õõtsu kihelema elu. Külme tarretab jäätisesse ka surma. —

„Kõik otsijad minema peavad sääle
üle elu, see sügava mere,
kõik ükski, kõrvus Jumala hääl“ —

Enni tsiteeris tuntud luuletust „Hallide laulude“ kogust.

Muide ärkas nagu sügavast unest üles. Talvel oli temasse alati ülendav mõju. Nagu kogu loodust, nägi tema ka iseend, see on oma inetusi, valge vaiba alla kaduvat ja tal ei oleks olnud midagi selle vastu, kui nad ei oleks ilmunud kunagi enam.

„Kas te selle lauluga olete nõus?“ küsis tema järsku.

„Ei, nõus mitte. Praegusel silmapilgul mõistan mina aga luuletajat.“

„Kas te end tunnete üksina?“

„Täiesti“, vastas Enni mõruduseta.

Neiu leplikkus saatusega riivas nagu veidi nooremehe enesearmastust.

„Ja mina?“ küsis tema, neiu pilku harates.

„Kahekesi võib ka olla üksi“, vastas Enni.

„Ma olen aga teiega,“ lisas Muide juure.

„Ei usu. Siiski: Küsige tähelt järele...“

„Mu ilmlik kõrv ei kuule tähtede keelt.“

„Ta on hingesse kirjutud.“

„Ma ei näe.“

„Teie näete ja käite seda teed, mis teile juhatatakse kätte“.

„Aga laulik ütleb: üksi. Ma ei ole sellega nõus.“

„Mina vähemalt hakkam saama aru, et teisiti ei ole võimalik — otsida,“ arvas neiu väga tõsiselt.

Aga kas peab siis just otsima? Elu on üürrike. Otsimise asemele võib lihtsalt võtta ja niiviisi võita palju kallist aega. Otsimise asemel võib ka kogutud varast vabatahtliselt anda ja sellega võita ruumi uusile kallimaile varandusile.

Enni vaikis. Mõttes viibis tema silm sätendavail härmatisil, aimamata, kui suurt ilu ilmutas kogu tema olevus tähtede nõiduslikes kumas. Muide nägi enese ees virvendama seda ilu piirita merena, mis ähvardas uputada kõige tema hingelise viletsuse omis põhjutusis. Enni muutus

surelisest naisterahvast jumaluseks, kelle sisse tema valmis oli uskuma, kelle pärast tema valmis oli kannatama, kelle eest tema valmis oli võitlema. Joobnuna vankus tema neiu kõrval. Joobnuna hoidis tema viimse kätt jumalagajätmiseks oma käes. Joobnuna vaatas tema hoovi väravasse kaduvale kogule järele.

„Jumalus!“

Noormees äigas käega üle näo.

„Oli temale siis tarvis jumalust?“

Noormees hakkas jooksuma. Teda ajas nagu taga keegi. Oli, kui jookseksid tähed, lumehelbed, majad, terve maailm temaga kaasa.

„Kas kõik põgeneb?“

Noormees jäi seisma ja murdis rasket õhku rinda.

„Oli temale tarvis jumalat?“ küsis ta iseeneselt jällegi, aga rahulisemalt, ilma kartuseta seekord, et jumalus teda võtaks oma võimu alla. Kuid ta kogus eneses siiski nagu jõudu sellele jumalusele hakata vastu, kui ta ennegi peaks end temale ilmutama.

„Ei,“ luges ta selgel sõnal hinge hirogliifide vahelt. „Ei, mul ei ole tarvis ei jumalat, ei kuradit. Mul on tarvis ilusat, armast, tarka nukku, kes oskab imeõrnalt, imeosavasti liikuda elunäitelaval. Kes oskab varjata neid mehaneisme, mis sunnivad teda liikuma. Ja mitte ainult varjata, vaid salata. Ja veel kord, palju korda: mul on tarvis nukku, nukku, nukku!“

Külm öö angus nooremehele sõnad huulile, aga seda elavamalt keerlesid nad tema hinges. Keerlesid, hullasid, tantsisid. Ja pöörases rõõmumässus riivasid nad Enni pildi, riivasid edasi ja ja käristasid lõhki. Üksikud tükid lipendasid ainult veel ja siis kadusid ka need. Muide jaoks ei olnud enam Ennit.

* * *

Enni rääkis tõtt, üteldes, et täht näitab teed. Tõesti, karedal ööl oli kukkunud nagu võrk silmilt ja ta nägi enese kõrval Muidet omale täiesti võõrana inimesena. Aga imelik: ta oli sellega täiesti ühes nõus. Ülepää oli Enni üks neist inimesist, keda rahustab ainult kindel otsus, ükskõik, millises mõttes. See rahustus kestis aga ainult nii kaua, kui ta nägi Muidet kuskil pidul kivinenud näol inimesist eemal seisvat. Teda nii vaadeldes käis Ennist pea kehaline valu läbi. Ta ei saanud teisiti: ta pidi minema ja Muide käest võtma kinni.

Noormees tuksatas, tegi liigutuse Enni poole, ei lausunud aga sõna.

Ka Enni ei rääkinud. Nende tundmuste jaoks, mis temast käisid läbi, ei olnud nagu sõnu. Mõlemad leidsid end alles siis, kui Muide õde suure naeruga midagi tuli seletama. Enni tahtis võtta sõna, aga Muide jättis häkki mõlemad neiud seisma ja kadus jäljeta.

Pärani silmil vaatles talle õde järele.

„See on viisakas!“ naeris tema siis. „Otsime omale truimaid kavalere.“

Ütles ja tõmbas Enni kirju rahva sekka. Heledad ja tumedad kogud valgusid neist mööda, neile vastu. Palged õhkusid üksteisele tuld, sõnad otsisid sõnu inimeste murrus, naer näis püüdma kinni naeru.

„Sääl on vend!“ hüüdis äkki Rita preili ja jooksis rahvast läbi Muide poole, Ennit talutades käekõrval enesega ühes.

Enni rabeles tema käe küljes, aga vallatu plika ei lasknud lahti.

„Me oleme janused ja sina jooksed ära!“ ütles ta kelmliselt vennale.

Muide näol värises hele joon. See noor tütarlaps oskas alati leida tooni, mis kõlas tema hingelise „la“ga kokku.

„Eks te lähe siis jooma!“ ütles ta pool nalja, pool tõega.

„Ma mõtlesin, ei sina oled janune niisama ja tahtsime ka sulle teha hädä.“

Nüüd naeris Muide kogu nägu.

„Sina oskad mind võtta“, ütles tema särav silm öele ja ta võttis öe käe alt kinni, kes omalt poolt jällegi Enni käe järele haras.

„Täna, ma ei taha juua,“ ütles tema tõsiselt.

„Pea ma ka veel teile hinge puhuma sisse?“

„Sul on ikka hää usk oma võimusse,“ naeris vend.

„Ma tahaksin tiranniseerida kõiki naisterahvaid ilmas,“ vastas Rita tõsiselt.

„Aga meesterahvaid?“ küsis vend.

„Meesterahvile teen viisakalt kniksu,“ filosoferis preilikene edasi.

„Sa oled siis ikka kõige mõistlikum tüdruk, keda ma tunnen.“

„Ära pilka! mine too parem juua!“

Muide ja Enni pilgud ristlesid.

„Kui sa oleks nagu Rita“, ütles mehe silm.

„Ma võin ainult olla nagu ma olen“, vastas Enni oma.

* * *

Pikk on edenemise redel. Pikk ja keeruline. Ei seisa aste astmel pääl, vaid kukkub äkki kõrvale või tagasi. Nii mõnigi redel on vahest juba ehitud, aga käidud üks otsa ülespoole küll ükski mitte. Selle pääle mõtles Enni tihti, kui ta iseend arvustas rahulisil momentel. Nii kaugel, kui ta end tundis edenema hingeliselt, nii vägisi tõmbas teda nägemata võim tagasi. Ta märkas eneses kõige primitiivlisemaid naisterahva nõrkusi, nagu armukadedus Muide öe vastu, selle tütarlapse vastu, kes erinaisalise kavalusega meesterahvaid hakkas köitma, sellega tehes algust oma vennaga. Ta tabas end isegi pilkava tähenduse päält selle õrna vahekorra üle kellegile tuttavale. Veel enam: Ta hakkas Muidet ennast tahtmata igal juhusel arvustama,

olgugi, et tema oma südame põhjas oli viimsega täiesti ühes nõus. Kui aga südametunnistus rääkis valjusti vahele, seisis tema süüd mustana tondina tema ees ja käis temal kannul, ikka kohutavamaks, ikka mustemaks muutudes. Oli, kui ei oleks temal rahu, seni kui üks neist mõlemist maa pääl.

„On see armastus?“ küsis ta eneselt ikka jällegi.

„Või kangekaelsus, jonn teise ja enesega?“

Tuli ju tihti ette, et inimene armastab teist, kes nagu seisab väljaspool tema elu. Enni hakkas peaaegu kartma, et tema tundmused niisugusele eksiteele sattuksid või juba sattunud olid. Naisterahvalise teravusega oli temale ammu selge, milline tema pidi olema, kui tema tahtis kõita jäädavalt Muidet. Väikset kommetit kuni „kättesaamiseni“ oleks ju õieti lõbus olnud teha läbi, juba uudishimu pärast, aga tervet elu täis kommetit ei saanud tema enesele mitte kujutada ette Muide kõrval. Ennile ei olnud siin tähtis „kättesaamine,“ vaid nimelt see pikk elu armastud inimese kõrval, mis viib hauda või hauast mööda tulevate põlvede sisse. Mitte üksainus kõver joon ei tohtinud minna tema poolt sinna tulevikku, mille pühaduse ees tema end painutas. —

Ja Enni jäi enesele truuks. Ta ei olnud nagu tema teadis, et temalt nõuti, vaid nagu tema teadis, et ta pidi olema inimesele, keda tema armastas. —

Muide tuli aga ikka harvemini ja viimaks ei tulnudki enam. —

* * *

Enni oli armastanud Muidet nii palju, kui tema armastada jõudnud ja mõistnud. Olnes raskete olude all karm ja aus iseenele kui teisile, oli ta seda olnud ka Muidele. Tõsiselt armastades ta ei oleks saanud teisiti. Samad rasked olud olid temast enesest teadmata tema elujõu söönud läbi. Mis sellest veel oli jäänud, lõpetas konflikt Muidega. Armastus ja loodetav vastamine oli jõudnud teda hoida

püsti. Selle kõige kokkulangemisega langes ka Enni ise kokku. Ta ei usaldanud kuidagi enam elada edasi. Igapäevane töö oli teda tüütanud lõpulikult ja temale jäi veel ainult, millest unistas unes kui ärkvel ema : direktor.

Ja Enni võttis vastu rikka, lugupeetud, kuid mittearmastatud mehe. Kuidagi hammaste vahelt surus ju „ja“ altaril välja. Kuidagi kannatas oma peigmehe ja mehe suudlusi ja tõsisemaid armastusavaldusi. Kuidagi harjus ta ära komfortiga ja kindlustud kadestud eluga seltskonna keskkohal. Kuidagi sündis see kõik nagu unes. Nagu kusagil võõral kaugel maal, kus teda valdas lõpmata igatsus kodu järele. Ainult hing jäi kinni kõige selle ees ja süda kukkus lukku. Ennil ei olnud kunagi midagi öelda iseenesest mittearmastatud mehele. —

Tuli laps.

Ei toonud aga õnne laps mittearmastatud mehelt. Enni tundis end vägistuna, häbistuna sellelt mehelt.

Tuli teine laps. Sama kurbloolus. Ainult, et aega ei olnud palju mõtlemiseks, juurdlemiseks, võrdlemiseks. Siis jäi Enni põdema ja mees saatis tema sanatoriumi.

* * *

Enni põdes küll, aga kaugele jäädes mittearmastatud mehest, hakkas ta nagu toibuma. Hakkas end tundma jällegi inimesena.

Noor arst vaatles noort naist ja arvas, et võiks sellega tulla juurde tema elule ilus päätükk.

Ka Enni vaatles arsti ja mõtles, et temaga oleks elu armsam, täielisem. Kodus muidugi ei pääsenud ta mehe eest kuhugile. Ja tuli silmapilk, kus olid avalikud mõlemad üksteisele ja Enni otsis võõralt seda rahuldust, mis temale ei suutnud anda oma mees. See võõras ei olnud Muide. Ei. Ometi oli see elegantne ilus mees, oli elumees, kes teadis, mis ta tahtis ja võttis, mis ta tahtis.

Ja Enni tervis paranes jõudsasti. Kahju ainult, et tuli lahkumine. Mees oli sõitnud Ennit vaatama ja viis tema koju.

Enni hakkas õieti ümber vaatama. Omas seltskonnas oli ju ka päris meeldivaid mehi. Võttis ohvreid küll ilma sõda, aga ikkagi oli veel neid jäänud järele. Muide oli temale ammu juba unustud mälestus. Teisest inimesest kinnihoidmine on ka jõud. Ja Ennil seda jõudu ei olnud. Ka sanatoriumi arst oli pea unustud ja selle aset täitis keegi üliõpilane.

Ennile tuli jällegi laps ja inimesed muigasid. Enni ise hoidis aga pää püsti ja näitas end seltskonnas õnnelikuna naisena ja veel õnnelikumana emana. Küll rääkisid inimesed, et Enni viimne laps olevat tuntud üliõpilase nägu, aga Enni mehele seda keegi ometi rääkida ei julgenud ja Ennile enesele kaugeltki mitte. Aukartusega tegid tuttavad teed, kui ta juhtus minema mööda.

Mehe nimi kaitses ju seisukohta seltskonnas. Päälegi hää tualett, meeldiv ülesastumine. Kinod ja kohvimajad muidugi. Kuid kes siis ei käinud kinos või kohvimajas?

Igal pidul, igal praktilisel algatusel oli Ennile aukoht. Nii kõigiti, kõigiti oli ta moodne daam.

* * *

Oli Enni õnnelik?

Kas mõtleb moodne daam õnne või õnnetuse üle järele! Moodne daam võtab elult, mis see temale ainult pakub ja on sellega rahuldud.

Ka Enni oli rahuldud. Ta läks ilusamaks, meeldivamaks. Mees oli tõepoolest oma naise pääle uhke. Ta ei teinud siis vea, teda võttes, nagu omal ajal sõbrad arvasid. Ja kui mitte rahutud ajad ülepea ja rahakursi muudatused iseäraldi, tema õnnel ei oleks olnud piiri.

* * *

Üle hulga aja ilmus Muide Tartusse. Ta mõtles teha viisiti Ennile, kuid uulitsal vastu tulles oli teda viimane nii hirmutanud ära oma külma näoga, et visiit jäi tegemata. Tundmuste leegitsemiste jaoks on alati tarvis teatud elumahla. Nagu juba mainitud, oli see Enni juures oludel söödud läbi. Enni jaoks ei olnud enam Muidet. Enni jaoks oli nüüd juba teisi. Ka mainitud üliõpilast ei olnud enam Enni jaoks. See oli saanud surma kodusõjas ja tema aset täitis keegi usuteadlane, keda Enni hiljuti oli õppinud tundma. Ja selle kõrval ilmus Enni silmapiirile veel keegi kunstnik. Kuid kõigest hoolimata oli Enni lugupeetud seltskonna daam, austud mehe naine.

* * *

Aga lapsed?

Enni vaatles omi lapsi. Hoolitses, et neil kõik oli, mis tarvis. Ka siin ei võinud Ennile keegi midagi heita ette: kodus oli Enni majapidamine korralik. Mees oli rahul oma naisega.

* * *

Kas tõepoolest mees ei märganud midagi?

Ei märganud. Lugupeetud ja rikkad mehed on küllalt naivsed arvamiseks, nagu ei oleks neil kunagi karta perekondlisi vassinguid. Oma korrektse ülesastumisega avalikuse ees ei andnud Enni ka mehele põhjust kahtluseks. Nii oli kodune elu rahulik.

* * *

Kord nägi Enni Muidet uulitsal ühe noore naisterahvaga. Midagi ammu ununenud tuli meelde direktori prouale.

„Kui tema, Enni, nii oleks käinud eluaeg Muidega, kes teab, kas ta siis elu nõlvakul nii alatasa oleks libisenud nagu nüüd!“

Tulid korraga rasked mõtted.

„Ta ei oleks siis olnud praegune elegantne moodne daam. Ta oleks olnud vaese literaadi naine. Õnnelik naine. Oh!

Tuli vastu Enni kõige uuem sõber. Ja mõlemad sammusid mehaniliselt Verner'i kohvimaja poole. Seekord ei läinud aga Enni sisse, vaid laskis end saata kodu.

L õ p p.

AINO

Mõisniku tütar. Mitte just ilus, aga värske ja tüse. Selle juures haritud, elav ja kõiksugu ekstsentriliste kalduvustega. See oli Aino, vanemate silmaterake, rikka perekonna ainus võsu.

* * *

Pidul. Pea kõik pidulised Aino vanemate maja sõbrad. Ja selle tõttu oli isegi juba julge ja uhke Aino veel julgem, veel uhkem. Ta ei mõtelnudki selle pääle, ära oodata kuni teda oleks viidud tantsule. Ta läks ise ja viis tantsule, kelle ta tahtis, Ja sellega oldi nõus. Kõigega oldi nõus, mis Aino kunagi tegi.

* * *

Õeldi, et Ainol palju austajaid. Vahest oli ka. Ometi ei võtnud Aino neid tõsiselt. Inimesed tulid temale ette nukkudena või kujudena, keda tema oma tahtmise järele lükkas. Ja naeruväärt sarnased üksksteisele olid inimesed!

* * *

Kui ükski oleks olnud teisem! Kui üks oleks olnud naisugune, keda ei oleks tema, Aino, saanud lükata edasi tagasi!

* * *

Ometi ei olnud seda inimest, kes oleks Ainot millegiga üllatanud. Targad näod, viisakad vormid. Selle juures labasus, väiklus ja andevaesus. Seda igavust! Ja suurest igavusest või iseäralduse otsimisest võttis Aino ühel päeval labida ja hakkas kaevama maad.

Tulid agronoomid kohe andma nõu: Te peate minema põllutöö kooli.

Aino ueris, aga hakkas siiski selle nõu üle mõtlema järele. Põllumeeste perest pärit, võis ju ka ta hakata põllumeheks!

Kõige päält oli aga tarvis panna imestama tuttavaid põllutöö kooliga. See oli kaunis tõsine asi, sest tuttavaid oli Ainol ju väga palju. Põllutöö koolist enesest ei teadnud ta aga veel midagi, kus ta pidi olema ja milline. Igatahes oli Ainol esimene kogemus elus, tõsisel asjal käia tähtsate inimeste jutule.

* * *

Kõik tähtsad inimesed olid aga põllutöö kooli asjus ühes nõus: Soomemaale.

Ja Aino kaldus ka sinna poole. Nii oli siis saanud kogemata naljast tõsidus ja Aino oli juba liig kaugele läinud tagasiastumiseks. Ja räägitud ja suurstudki oli liig palju. Esimest korda tundis Aino enesele kallale kipuvat elutõsiduse. Aino isal oli aga hää meel. Vahest saaks Ainost mõisapidaja. Või kui mitte seda, vahest saaks ta Aino põllutöö tuhina tõttu koduväi ja mõisa jääks perekonda. Igal juhusel oli see tema tütre ettevõtte kiiduväärt. Ema jagas isa mõtteid ja Ainol ei oinud kusagilt poolt takistusi ärasõiduks.

* * *

Põllutöö kooli kasvandikke seas oli mitu eestlast, kelle hulgas avaldas esimesel silmapilgul juba Ainosse

mõju taluperemees Link oma haruldaselt meeldiva välimusega. See mõju kahanes küll sedamaid kohmetu oleku tõttu, mida pani tähele neiu kultuurinimeste pääl vilunud silm. Nii jäid noored inimesed seisma selle oletuse ees, mida tekitab inimeste seas kui mitte igakord hariduse tasapind, siis ometi alati ümbruskond, mis armuta käega surub pääle suurele kui väikesele oma mündi. Koolis ei olnud aga ei kõrgema haridusega, ei parema seltskonna inimesi, kelle külge oleks liituda võinud Aino. Kašvandikud, enamisti naisterahvad, seisid kõik igas suhtes Linkist allpool, kes linnakooli oli lõpetanud ja ometi pidi arvatama haritlaste sekka. Pääle koolihariduse näis veel noormees end tublisti teadusliselt kui kirjandusliselt olevat täiendanud, nii et Aino tema seltsist hakkas aegamööda tundma lõbu. Aegamööda harjus ka silm tema vähe kohmetu olekuga ära või jällegi: nooremehe kohmetus kadus iseenesest ära enam vähem seltsimehelises läbikäimises võõra niuga. Iseäranis lähendas mõlemaid kooli ühine praktiline töö, kus Link kui sündinud perepoeg Ainole peaaegu sai kooliõpetajaks. Noormees ei võinud küll isegi aimata, kui meeldiv tema oli, teades enese all tuntud pinna. Kogu tema olevus laienes, tõusis, paisus nagu Aino meelest ja tahtmata viibis neiu silm sagedamini nooremehe pääl, kui seda just tarvis oleks olnud. Oli Link mis tahes, ta ei olnud vähemalt see harilik seltskonna inimene, kellest Aino nii väga oli tüdinenud.

* * *

Algusel hoidis Link end niust eemal. Vahest meelega. Vahest ka mitte. Ajajooksul läks ta aga julgemaks, ei löönud enam nagu varemalt neiu pilgu all silmi maha, vaid riivas ka juba omalt poolt kaastöölist. Kõige selle juures kiideti mõlemaid aga paremaiks õpilasiks ja raskemad ülesanded läksid nagu iseenesest mõista nende kätte. Aino tundis eneses sündivat miski imetaolist. Kaastööta-

mine Linkiga meeldis temale. Meeldis iga päevaga enam ja temale ei tulnud sugugi imelik ette, seda jätkata edasi tulevikus. Imelisem oli juba, kui see teisiti oleks olnud. Nii läks päev päeva järele. Nii läks nädal nädala järele ja kuudest sai aasta, aastast kaks. Linkist ja Ainost oli saanud seltsilised. Seltsilisist oli saanud sõbrad. Sõprust sai pruutpaar. Mõrsja tundis enese õnnelikuna. Peigmees küll vist mitte vähem. Pulmad lükati edasi aasta pääle, see on, seni kui saaks Linki talu noore perenaise kohaselt seatud sisse, mõned elumaja parandused toimetud ja muid tarvilisi asju õiendatud. Ainole ei tulnud nagu meeldegi, et tema isal on mõis. Fantastlisis värves kujutas ta enesele ette oma tulevase perenaise missiooni. Et temal ei läheks aeg igavaks oota, pidi tema majanduslikes sihis reisima ja nimelt neid sisseseadeid õppima tundma, millega tulevane noorpaar kavatses alustada, õigemini tõsta majapidamist. Lahkumine oli rahuline, kuid südamlük. Lootusrikkis värves seisis tulevik nende ees. Aino tundis end täiesti rahustuna.

* * *

Aino oli end tutvustanud juba mitme suurema majapidamisega oma valgus- ja varjukülgiga. Koolis läbivõetud aineid nägi tema nüüd kehastuna praktilises elus ja pidi tunnistama, et kooli ja elu vahel oli palju maad. Majapidamise inetud küljed, nagu teenijailt nõudmine, palga tingimine, ülespidamise ökonoomia, rehendamine kasu ja kahjuga iga sammu pääl ja kõiksugu ettenägemata väliste olude tagajärjed paistsid juba tulevasele perenaisele heledasti silma, tumestades pilgu tuleviku ees. Mõrsja võitles aga vahvasti kõiksugu hirmu ja kahtluse mõttiga ja saatis lootusest nõretavaid kirju kallimale. Pääsajaks oli ja jäi ikka ometi vastastikune vahekord, mille ees kõik muu langes iseenesest kokku. Aino tundis end puhkavat vaikselt rannal, kus teda iialgi ei tuul ega torm ei pidanud heitma

merele. Terve ilm täis kuldavat rahu näis hoovavat tema pää kohal ja Ainos tõusis üles piirita tänutundmus saatuse ees, mis temale oli hoidnud aiali küll oma kõige parema annetuse.

* * *

Aino hakkas luuletama. Luuletama omale määratud õnnemaad tavalise elu õladel. Eeskujulik majapidamine, hoolitsetud viljapuuäed, sulgloomade kasvatus õpilastega, kursused, piimatalitus, kodused väljanäitused, viljapuudega ehitud teed ja põllupiirid — Väikene muinasmaa, mida valitses õnnelik inimese paar. Ja sellele õnnelikule inimesepaarile luuletas Aino pääle intensiivlise vaimlist elu, kunstimaitse, arusaamise ja piirita põhjatu armastuse. —

Aino ei oleks iialgi uskunud, et ta oli see suur luuletaja, millena tema enesele esines viimne aeg. Ta joo vastas end luulega ja ujutas üle pikki, pikki poognaid omale peigmehele.

* * *

Veel ikka luuletas Aino, aga labane proosa kippus vägisi segama kõige värvirikkamaid kujutusi. Labane proosa hirvitas isegi tema peenemate, paremate ja õrnemate tundmuste sekka. Linki kohmetus võeraste seas, kohmetus tema enesega armastuse momentel, kus ta nagu ei teadnud, mis ta pidi tegema võera peene neiuga, millest kõigest Aino nooremehe läheduses oli saanud üle, tõusis nüüd kauguses uuesti nagu tõkkeks üles ja kahmas armuta karedusega neiu nõrkuist kohteist kinni. Meeleheitel luuletas tema aga edasi, luuletas kõige inetu ilusaks, kõige paha hääks, kõige vastiku armsaks. Luuletas ja imestas ikka jällegi oma luuleande üle. —

Kuid poeesia kõrval ei suikunud proosa. Ta tegi oma tööd edasi ja pani vastu ilusa õe vägivallale.

Ta heitis ära päälesunnitud märtsandi-hilbud oma tüsedalt kehalt ja näitas seda võidurõõmsalt Aino hirmunud silmale.

„Proosa!“

Aino ei tahtnud teda näha, aga selle tõrkumise kiuste ei nihkunud viimne kõrvale. Hiiglasambana, täiskirjutud jalast tipuni elu karedat keelt, tõusis ta isegi unes mõrjsa õnneviirastuste vahel üles ja sülitas päale kõigele, mis oli nii armas, nii mõnus.

„Proosa!“

Hiiglasammas tuksatas, end kuuldes hüütuna. Tõustes, painudes, lagunes tema laiaili ja paiskas välja siskonnast sarvilisi kühmikuid elukaid, kes üksteist õgides, üksteist tagaajades lähenesid triumfeerides Ainole.

„Proosa!“

Ja proosa oli säääl. Hirmunult peitis end õrn häbelik kartlik luule. Aino nägi seda ja ei saanud aidata. Vahest ei otsinudki tema abi. — Imelik on inimese hing!

Otsata õnnes oli Aino end mässinud köidikuisse, mis seoksid teda jäädavalt. Nüüd aga, kus ta end tundis needituna teise külge, tõstis temas pääd palavasse tulesse lämmatud vabadas.

„Proosa!„

Silm hakkas nagu harjuma. Ta luges tema kirja, ta vaatles tema lapsi. Ja luges jällegi ja vaatles jällegi. Kuid kirja oli palju — neiu väsis lugemisest. Lapsi oli palju — neiu väsis vaatlemisest. Väsis ja rauges raskesse haigusesse.

* * *

Aino elu seisis kaalu pääl. Link oli haige soovi pääle tulnud ja valvas väsimata ööd ja päevad, Põdejal oli küll kergemaid momente, aga siis tulid jällegi rasked kriisid. Viimaks lahkus ometi palavik, läks mööda hädaoht ja põetaja hingas üles kergemini. Aino tundis veel ainult suurt väsimust, mis teda köitis voodi külge mitmeks ajaks. Linkile oli tema ütlemata tänulik. Kutsuda lask-

nud oli ta teda enam sonides kui iseteadvalt ja nüüd, kus viimne tema juures püsinud eneseärasalgavalt, oli mõrsjal vähe piinlik. Tal oli, kui ei teaks tema millegagi tasuda põetaja vaeva. Pääle tänutundmuse ei olnud temal nagu midagi muud, aga sellest arvas Aino olevat vähe. Kui noormees võttis hellalt tema käe, tundis tema nagu end kohustud, seda niisama hellalt suruda. Suudles aga Link tema palgeid, siis pigistas haige silmad kinni, kuid tundis end jällegi kohustud, kallistamist sallida. Pikk haigus oli iga südame nõudmise temas nagu lõpetanud. Vähe-malt ei olnud temal Linki jaoks midagi hääd, iseäralist hääd, niisama nagu temal ei olnud viimse jaoks midagi iseäralist paha.

„Ei olnud?“

Ainol oli, kui oleks keegi temalt seda küsinud. Tema silmad viibisid Linki pääl ja küsisid nagu midagi. Ta ei võinud parata, et Linki maameistri tehtud saapad, tema lohvakas ülikond, harimata käed ja ajamata habe tema enese pääl nagu põles. Ta ei võinud ka sinna parata, et Linki nägu oli kaotanud iga külgetõmbamise võimu. Ja mitte ainult tema nägu, vaid kogu tema olevus. Link oli temale täiesti võeras inimene ja Aino ei teadnud, kuis ta seda temale pidi ütleva, mis ta ülepää pidi tegema. Noormees näis tervekssaamise tahtvat ära oodata ja keelda selles ei saanud Aino teda ometi, kus ta oli tulnud tema enese kutsel. Ta ei olnud ometi mõni tööriist tarvitada ja visata ära. Küll püüdis Aino nimetada omi tundmusi lapsikuiks, veel enam: lolluseks, aga nad tulid ikka uuesti tagasi, olgugi et vahetevahel tema üle võttis maad leplikum meeleolu. Juba Linki õrna hoolitsemise tõttu, vahest ka harjumise tõttu temaga. Tervemaks saades ei torkinud tõepoolest enam tema silma peigmehe välimus, kuna tema hääsüdame-lusesse vastikud muljed kadusid ära. Aino ei mõtelnudki enam tema kodumineku pääle ja pidas tõsist plaani, Linkiga kuskil kurortis väljamaal oodata ära täielise kosumise. Oli ju õnneks talvine aeg, kus peremees hõlpsamini pääseb

välja kodust. Veel ei olnud tema sellest rääkinud, aga ta oli juba ette kindel, et Link lööks nõusse. Oli neist üks väsinud põdemisest, siis teine põetamisest. Puhkust oli igatahes tarvis mõlemile.

* * *

Ootamata kombel ei olnud Link Aino ühise reisiga nõus. Põhjust ei nimetanud tema, aga ta sai tusaseks iga kord, kui jutt tuli selle pääle.

Rahaasjad olid korraldud Aino poolt, nii et selles mõttes ei võinud takistust tulla. Ilma kopikuta ei olnud Link ka. Aino nõul oli tema end pannud linna moodi riidesse, nii et välimuse eest oli hoolitsetud. Nad olid vaheajal üksteisele lähemale astunud kui kunagi ennemalt ja hinged avanud uuesti üksteise ees. Tahtmata peatas Aino Linki lihtsa toomuliku seesmise elu ees, kuna tema endiste sõprade keerulised hingelabirindid selle kõrval ei kannatanud võrdlust välja. Puudusid küll Linki juures kultuurinimese peensused, puudusid aga ka kultuurinimese nõrgad küljed, kõigepäält see nervilik, nagu poolsunnitud tõukamine mõttest mõttesse, oletusest oletusesse, asjast asjasse. Kõigi nende inimeste ees, kes tema mälestuseraamatusse kirjutasid sisse omad nimed, oli temal kõige lahkemal silmapilgul ikka olnud tundmus, kui ootaksid nad mõne päästja pääle suurest merehädast, kuna Link esitas täielise seesmise kokkõla. Rahuline oli tema minevik, rahuline tema olevik, veel rahulisem tema tulevik. Nii nüüd ka Aino oma. Nii rahuline, nii selge, ei neiul häbi oli, kuis ta oli võinud põrgata tagasi mõne tühja väikese puuduse ees. Nii kui Ainole ei olnud tähtsad elutingimised, nii ei olnud temale ka enam tähtis ükski välimus. Tähtis oli ikka ainult seesmine vahekord, millest Aino tundis, et ta praegu teda rahustas täiesti. Seda enam võõrastas teda Linki äraütlemine reisilt, mis seda vahekorda oleks võinud ju ainult teha kindlamaks. Nii kuis Aino ka mõtles järele, ei leid-

nud tema selleks enne põhjust, kui kord vaikselt tunnil Link seda ise avaldas. Ta kartis nimelt Aino seltsis minna kultuurinimeste sekka.

Aino naeris selle päale, sest ta teadis enese kindlana selles küsimuses. Mõni päev tagasi ei oleks temal vahest olnud julgust, oma peigmeest näidata tuttavaile, aga see oli kõik õnnelikult seljataga. Vahva neiu oli valmis näitama rusikat igale ühele, kes julges pilgata tema valikut. Päälegi oli tema kindel, et tema kõrval muutuks Link pea selleks, millena tema kujutas ette oma tulevast meest. Nägemata käega saaks ta teda alatasa lihvima, alatasa vormima. Aino oli kindel, et Link temale ülesandena ei läheks kunagi raskeks. Ja just sellel reisil oleks ta tahtnud teha sellega hakatust, aga Link ei muutnud oma sõna. Ta vabandas end viimati veel ajapuudusega, sest tarviliste ehituste jaoks olla parajasti materjali vedu käsil, mis ilma temata küll vaevalt nihkuvat edasi. Ehitused olla määratud aga just tulevase perenaise majapidamise juhatuse kergenduseks, peajasjalikult aga eluruumide suurendamiseks. Aino pidi siis ikkagi leppima ja asus üksi teekonnale, kuna Link pööris kodu.

* * *

Ka seekord lükkas pruutpaar pulmad aasta päale edasi. Lühema ajaga ei arvanud peigmees saama valmis tarviliste parandustega elumaja ja teiste hoonete kallal. Selle aja esimese poole mõtles Aino pühendada tervisele, teise aga kultuurilisile nõuetele.

Siis üks aasta veel! Üks aasta kultuuri, üks aasta haritud inimese kalduvusile! Üks aasta maitsta kunsti, teadust, kirjandust, kultuurilist ümbrust ja siis — siis — Aino oli ometi kangelane, mis?

Ta tundis selle väärtust, mille tema andis ära ja lõi kahtlema, kuid ta sai sellest veel üle.

Ta oli nagu palavikus. Suurel elu-, resp. maitsemise tuhinal voolas ka tervis tema liikmeisse tagasi. Ei olnud

aegagi põdemiseks. Teatrist kontserti, kontserdist pildinäitustele, museumidesse, ehituste ja mälestussambide ette. Jällegi teatrisse või veel mujale, nii oli ootamise aasta juba kolme veerandi pääle läinud edasi. Siis väsis Aino ära, väsis ära maitsmisest, väsis ära vaatlemisest. Isegi nii suur kultuuri isu, nagu neiu oma oli, sai täis. Wahest oli ta ka liig palju korraga võtnud vastu. Mida enam tema aga väsis ära, seda meeldivamais värves kujutas tema omale ette tulevikku vaikes talus armastaja mehe kõrval. Ja armastaja naisena ühtlasi.

„Kas jah!“

„Kes julges kahelda?“

Trotsivalt vaatas Aino enese ümber. Ei olnud ju kuskil kahtlejaid. Ei võinud ju olla. Tema oli kindel. Link oli kindel.

„Kas jah.“

„Pööraste mõtete segu, fantastiliste kujutuste mäng, mis te tahate minust?“

Kõik vait, ainult süda tuksus tasamini, nagu oleks tal käia hädaohtlik tee.

Kõik vait. Himu elada, maitsta kõik, kõik.

Ainult piirita väsimus piiras rõhuvana katusena tema väikese eluhoone sisse.

„Kas jah?“

Aino ei kuulnud enam. Ei tahtnud enam kuulda. Ta mässis end üleni sisse julgeoleku kangasse ja hakkas seda kuduma pikemaks, laiemaks. Nii pikaks, et ta ulataks üle terve ilma, nii laiaks, et ta mahutaks enesesse kogu elu.

„Kas üksi?“

Närviliste kätega tõstis Aino kangasse lõnga lõngale pääle ja ei näinud nagu kuuldma küsimist, mis temale õhkus näkku palava joana. Tal ei olnudki tarvis panna tähele küsimust, teades, et ta mitte üksi ei kooks, vaid kahekesi. Kahekesi jah. Mitte siidist, villast või takkust, vaid rauast.

„Kas jah?“

„Jah, tuhatkord jah.“

* * *

Aino oli kõik Linki kirjad hoidnud alali. Kartes, et ta neile pühendanud liig vähe huivitust kultuurelu nõiapajas, võttis ta nad veel kord lugeda läbi. Mida enam tema aga luges, seda vähem rahustasid nad teda. Ta ei tahtnud aga selle üle pikemalt mõtelda järele ja ei lasknud enesesse mõjuda ülestõusvaid kahtlusi või aimdusi. Et iseend täiesti rahustada, saatis ta nii palava kirja Linkile, mis otseselt kees üle tundmusist, veel enam tuleviku lootusist. Aino kõige suuremaks imestuseks ei tulnud selle päale aga vastust. Kõige pahemat kartes, saatis Aino ruttu järgmise kirja. Veel ühe ja veel ühe, nii oodates neljale kirjutusele võlgnevat vastust. Kui ta ometi viimati hoidis tuttava halli kuvääri peos, tegi ta selle rahutu tundmusega lahti. Sääl pidi aga Link oma vaikimise vabanduseks väga banalseid kõnekääneid tooma. Aino tundis oma dialektilise maitse nii haavatuna, et ta kirja pahameelega pani kõrvale. Kulus niisama ära mitu päeva, enne kui Aino Linkile saatis vastuse, mis ootamata kombel kujunes südamliseks, pea õrnaks.

„Ta armastas siis ikka Linki, mis?“

Jällegi jäi mõrjsja nagu kuulama, kas keegi temalt seda ei küsinud. Aga hääl jäi vait. Nii ei olnud siis küsijat ja Aino hingas kergemini üles.

* * *

Viimne aeg tuli Linkilt tihti kirju, aga nad ei avaldanud adressaadi päale igatsetud mõju. Kõguniste ümberpöörduid: nad hakkasid nagu tüütama. Rusutud tundmusega võttis tema vastu nüüd juba iga uue kirja. Õnnetuseks tuli neid ka nüüd sagedamini kui kunagi enne. Kõikidele ei suutnud Aino kuidagi vastata. Ta tõreles end

tuimaks, tänamataks, osavõtmataks, aga see kõik ei muutnud asjaolu. Linki kirjad tulid aga ikka edasi. Uut ütelda ei olnud temal enam ja selle siis esitasid tema read lõpmata kordamist. Ta ei võtnud isegi vaevaks teisi sõnu valida. Pea teadis Aino ette kirja sisu ja juhtus, et kuväär pikemat aega ootas lahtivõtmist.

„Mis peab sellest saama?“ küsis Aino meeleheitel, aga ei teadnud vastust. Ta katsus luuletada, aga ei suutnud. Mis oli sündinud?

„Oli siis Aino juba õnnetu?“

Kui vang on õnnetu, siis oli seda Aino küll. Ja, ta oli vang, Linki vang, nagu see temale selgus ikka enam. Kõik, mis ta võis teha, oli, et ta end hakkas vabastama. Ta jättis nimelt Linki kirjad vastamata. Küll heitis ta enesele väiklast kartlikku taganemist ette, aga ta ei saanud teisiti. Küll võttis tema nii mitmes kord sulle kätte, et vähemalt Linkile seletada oma vaikimise põhjusi, aga kirjutada ei saanud tema. Käsi nagu tõrkus sõnakuulmast.

Mööda! Mööda see ilus unenägu kahe inimese ühendud õnnest, kahe inimese ühendud tööst, kahe kuduja ühendud kangast, mille sisse pidi mahtuma maa ta taevas.

Mööda! Kõik, kõik mööda!

* * *

Vahepääal olid Aino vanemad üks teise järele surnud ja ta nägi end suure varanduse ainumana pärijana. Vahepääal olid aga Aino maitset ja kalduvused kasvanud ja ei pidanud neile vastu isa mõis. Põlluteaduste praktilisest tarvitamisest ei olnud juttugi. Küll moodustas ta neid aga kõnede, isegi raamatute näol. Kõige juures, mis ta kunagi tegi, kulus raha ja jällegi raha. Ja tuli silmapilk, kus Aino ei saanud enam laenu mõisa pääle.

Tähendab: Aino oli vaene.

Mis nüüd?

Oli kaks võimalust: Teenistus ja hää partii. Kuid kas tema, Aino, hakkaks teenima! Või jällegi: Kas tema, Aino, läheks välja „partii“ järele!

Küllalt naiivne selleks, et mitte enesele selgitada varanduse ja vaesuse vahet, ei läinud Aino tõesti partii järele välja. Ta ei otsinud ka teenistust, vaid läks noorele algajale arstile naiseks.

* * *

Ära hellitud kõigiti, mõistis Aino end ülepää ainult ärahellituna mõelda edasi. Ta ei mõistnud ainult küsida, kust see kõik pidi tulema.

„Eks mees teenib päevad ja ööd!“

Ja mees teenis tööpoolest päevad ja ööd, kuid väljaminekuid ei suutnud katta tema sissetulek. Naine ei mõelnudki teda toetada. Ei küsinudki kunagi, kas ta võib enesele lubada seda või teist. Naine ütles ainult, et on tarvis seda ja teist. Kust mees selle võttis, ei olnud tema asi. Ta võttis osa seltskonna tegevusest, hakkas ajama isegi politikat ja käis pidama kõnesid.

* * *

Lapsi ei olnud Ainol. „Moodsal naisel“ ei ole aega laste jaoks, naeris sellekohasile küsimisile Aino. Ja tal oli õigus: Aino elus ei olnud tõesti lastele mahti. Mis sellest, et igatses mees vaikse perekonna õnne järele! Mis sellest, et iga uue abordi pärast pidas mees ägedat võitlust naisega.

„Sa ei jõua naise jaokski küllalt teenida! Kust võtad sa lastele ülespidamise. Ma ei ole ometi moonanaine“. Ei moonanaine ei olnud Aino. Nii pidi siis mees vaikima ja püüdma suurendada sissetulekuid. Kuid ülikoolilinnas oli see raske. Oli see võimata. —

Oma meest armastas aga Aino. Vähemalt ei armastanud ta teist tema kõrval. Kui maal kasvanud inimene,

oli tema ülepää kainem, puhtam, kui seda on harilikult linna sumbunud õhu taimed. —

Tuli vahest meelde Ainole ka noorusunistus. Ta tõmbas aga ainult huuled viltu ja ütles: Lollus. Ja milline lollus: Tema, tuntud seltskonna tegelane, kuulus tark naine, korraga talu pereit! Seda nalja! Ja end rahuldades täiesti vaimus, lisas ta omile mõttile juurde: Ma olen valinud parema osa: Ma olen moodne daam.

L õ p p.

MILLAT TILLAT

aks Eesti soost mõisniku tütart ehtisid pidule. Kuhugile maapidule näitemängu ja tantsuga. „Me jääme hiljaks,“ lausus Milla, vaadeldes tükk aega õe pikaldasi liigutusi tualeti kallal.

„Ah mis!“

Tilla kortsutas peene sileda näokese grimassiks ja tegi väikese vaheaja.

„Küllalt, kui jõuame näitemängu lõpuks pärale. Ei väsi vähemalt ära kuni tantsuni!“

„Sul on ikka see tants!“

„Mis mul siis veel peab olema?“ küsis Tilla kõrgilt.

Milla jäi mõttisse. Teadis tema siis nüüd, mis oli veel Tillal päale tantsu?

Oli olnud Tillal mees. See oli aga saanud surma ilma sõjas. Jäi üle siis ainult tants. Ometi oli teinud Milla viimne aeg liig vähe mõttetööd, et peatada pikemalt praegu tõsisemal ainel. Lõpuks: Mis puutusid temasse ülepää Tilla asjad!

Nii siis: Sa tuled ainult tantsule? Milla hääles oli kalg toon ja Tilla jäi kuulama.

„Ütlesin ju.“

„Siis sõida ükski järele. Mina enam ei oota!“

Päris tõsiselt tegi ikka Milla minekit. Päris tõsiselt andis tema toatüdruku läbi käsu hobused sõita ette ja võttis juba istet tuluuues landaueris.

„Ainult kümme minutit!“ palus Tilla, jookstes välja verandale ja hoides peegli vehklevas käes.

Milla näole ilmus kahtlev joon. Kõnivald vaatask temale otsa ka kutsar. Äkki pööris ta aga ette poole ja haaras nahkjuhi järele kutsari peos.

„Sõida! võid sõita prouale järele.“ Veel mõni silmapilk ja ainult väike punkt tolmusabaga taga näitas kauge-neva sõiduriista jälgi. Kirjeldet stseen oli aga üks kultuur-lisemaist igapäevaste stseene seas mõisa peres. Tuli ni-melt ette karjumist, hulumist, jalgadega tampimist. Tuli ette ka üksteise pildumist iga juhuslise asjaga. Kord isegi triigimasinaga, mis pidi nimelt trehvama Tillat, aga ei trehvanud. Küll oli antud kõva käsk mõisa proualt toa-tüdrukule, koristada toast kõrvale kõik üleliigsed asjad, nimelt preili toast, sest jõustiku katseid tegi tihti Milla ja ikka ainult omas kunningriigis, nagu ta nimetas oma tuba. Ometi jäi unustusesse ükskord üks, teinekord teine asi. Nii lendasid lambid, kannud. Isegi toolid. Ja mitte enam kui ükskord olid Tilla näol sinised muhud ja jäljed. Kuid mitte üksi Tillat ei löönud Milla. Ta lõi ka isa ja ema, kui kord oli löömine. Ainult teenijad ja loo-mad olid kaitstud tema ees. Ja mitte ainult et kaitstud. Ta kaitses neid ise igal juhusel. Iseäranis loomi. Tema nähes ei julgenud keegi tarvitada hobusele piitsa või muidu koduloomele vitsa. Oli see siiski sündinud, siis ei kao-tanud ta sellepärast tasakaalu, vaid leidis ainult südamlikke noomimissõnu. Ja peab ütleva: Milla iseloomus oli väga palju suuri ilusaid jooni. Väga, väga palju jaatavaid kalduvusi.

* * *

Oli suine hommik. Punaline, kollaline, häbelik — kartlik nagu mõrsja pale. Ei saa olla ei kurb, ei vihane niisugusel hommikul. Tunnet end kõigest hoolimata õnne-likuna, häana, ilusana, armsana. Millasse oleks löönud nagu nägemata käsi ja ta ajas silmad pärani.

„Ons see tema tuba?“

Ja jällegi läksid kinni silmad. Läbisegi kistud mööbel, laiali pillutud raamatud ja katki löödud vaas aknal tuletas meelde eilse kakeluse. Miski sooja hakkas liikuma südame ümber ja tungis silmi. Milla nuttis ja näris huuli.

„Miks oli ta küll niisugune?“ Aknale ilmuv päikese kiir suudles aga silmast pisara jä Milla mattis oma valge siidõrna näo lahtiseisse lokkesse. Kerge soe roosavärvine tekk libises kõrvale. Libises kõrvale ka valge lina. Takistamata võis nüüd suudelda päike ilujulgeid käevarsi, kogu noort kumavat ihu vaevalt tunduva õrna kate all.

Milla sirutas end. Oleks kui olnud hää, soe, siiski....

„Ainult päike!“ tuli Millale meelde. „Ainult päike!“ kordas Milla ja kordas lõpmata real: Ainnlt päike, ainult päike, ainult päike . . . „Aga kui mitte päike, kes siis?“

Milla korraldas omi kuldseid juukse salku ja ajas end istukile. Ta murdis mõlemate käte valged pikad sõrmed nii valusasti üksteisest läbi, et oleks võinud karjuda. Ometi ei karjunud tema, vaid murdis aina omi sõrmi.

„Ja kes?“

Vilkusid silmist mööda kõik need noored mehed, kes sõid ja jõid tema vanemate laual, aga enesele lähedale, isegi oma tupp, ei saanud tema ühtki neist meestest mõtelda. Oleks nagu meeldinud see või teine, kuid see oli ka kõik. Kuskil hingepõhjas luuras aga hüppevalmis viha. Niisugune imelik äraseletamata viha, mis teda näris nägemata kohal, kus ta teda ei saanud püüda kätte. Tundes seda seitsaadik, kui ta õppinud tundma ülepää, heideldes sellega seitsaadik, kui ta õppinud heitlema ülepää, tundis ta selle eest miski salaja kartust.

„Kes tuleb appi?“

Jällegi vilkusid tuttavad näod vaimusilmi. Ja kartusele tuli juurde kartus — kartus nende nägude ees.

„Kus oli abi?“

Tuli uuesti päike, suudeldes silmi, nägu, keha. Suudeldes isegi hinge. Süda jäi aga külmaks. Nii lootuseta külmaks.

* * *

Mõisa veranda ees oli liikumine: mõlemad prouad ja herra asusid sõitma linna.

Nii siis terve päev üksi!

Milla kargas voodist, pani end riidesse, ilma et oleks kõlistanud toatüdrukut ja jooksis kööki. Tuhnides kappide ja riulite ümber, oli tal pea kõik koos, mida arvas tarviliseks hommiku eine jaoks. Kindel ei olnud ta ainult selle üle, milline koht selle jaoks oleks olnud sündsam, kas köögi laud või soe pliit. Laud oleks meeldinud enam, aga ta oli väga suur — ja, kui veel keegi oleks kaassööjaks! Nii keegi hää isuga, keda ta oleks tahtnud teenida, ja —

Kuid pliit sai eesõiguse. Ilus, valgest kivist pliidi-nurk, mille vastu oli mõnus toetada ümargusi valgeid jalgu —

Ja Milla kaldas enesele tass tassi järele sooja kohvi auravast kannust. Sõi korpi ja piirakut, piirakut ja korpi ja peent leiba, imestades oma isu üle, tundes mõnusust hää tuju üle. Kõige mõnusam oli veel see, et keegi ei tulnud segama. Toatüdruk puhkas teist und ja köögi Leenu oli kuhugile kadunud. Millale oli see ükskõik, kuhu. Peasjaks jäi ometi, et ta sai olla üksi ka söömise juures. Nii päris vabastatuna majainimesist, kes teda tüütasid, teadmata või tahtmata haavasid, äritasid ja eksitasid.

* * *

Saanud lõpetud söömine, läks Milla karjalauta. Juba ammu oli temal nõu, selle suure hoone aknaid puhastada. Selleks pidi aga valitama niisugune aeg kus ei olnud maja rahvast kodus. Ja niisugune aeg oli just täna. Tõsiselt, nagu tööinimene kunagi, hakkas Milla oma ammu aegse soovi saavutamisele. Vee ämbrid lendasid akna klaase vastu ja

märg rätik aitas kaasa. Imeosavasti käisid käed edasi tagasi, valged käed. Sama osavasti nagu klaveri klahvel, need saledad valged käed. Oli lõpetud ju ammugi töö, aga Milla pikendas seda meelega. Oli lõbus tirida vee-ämbreid ja pilduda neid vastu selgeid aknaid. Nii, kui ei oleks need rasked ämbrid, vaid muna koored. Ujus juba kogu laut, kuid see ei kohutanud tõsist töolist. Ja mitte ainult, et ei kohustanud. See asjalugu viis teda alles uue idee pääle ja nimelt: peseda lauta ennast. Varstipärast oli leitudki luud, mille abil mõisapreili keeras sõnnikut. See oli alles veel lõbu! Nii päris tahtmise järele võis katsuda [noor inimene oma jõudu ja juhtida selle jõu millegi sihile. Tuli meelde Millale söömine köögis. Oli olnud mõnus see küll, aga lauda asi käis sellest ette. Ja hõisates keeras preili sõnnikut edasi, hoolimata sellest, et tal jalad ja riided, isegi nägu, tilkus haisevast vedelikust. Mis aga Millale jällegi meeldis kõige enam, oli see, et ka siia ei tulnud segama keegi. Ja ei olnud nii pea oodatagi kedagi segama. Kari oli nurmel kettis ja mõisa inimesil ei olnud lauta midagi asja. Nii siis lõpuni üksi ka siin. „Kui nii saaks tööd teha tahtmise järele, takistamata!“

Milla mõtles ja piigistas käe rusikasse. Kusagil hinge põhjas hakkas aga jälle liikuma nägemata, tundmata, tabamata vaenlane. Ta ei saanud aga võimule Millas. Viimne tuli enesele ette nii suurena, nii võimsana, et kogu sõjavägi vaenlasi ei oleks teda kohutanud. Oli, kui oleks leidnud peen preili oma elule sisu kõige primitiivsema töö atmosfääris.

* * *

Mõisa pere teadis juba, kuidas vaatasid kodukondsed Milla tegevuse pääle, sellepärast ei läinud keegi sellest seletama. Äraandjaks sai seekord sõnnikuga üleni kaetud kleit, õigemini sõnniku plekkega kaetud kleit, mida toatüdruk kõige parema tahtmisega ei suutnud enam puhastada. Oli

valkja põhjaga riie, millesse imbusid jäädavalt rohekaspruunid triibud. Pahanduse aimdusel jooksis Milla isegi apteeki otsima abi, aga nüridapoolne maaprovisor käskis peseda ja jällegi peseda. Nii siis sai kleit äraandjaks ja tuli pahandus, mille sarnast ta palju ei mäletanud. Oh neid sõnu! Oh neid pisaraid!

Olevat ju küll raisatud palju kooli pääle, aga koolitud inimese asemel olevat majas viimane karjanaine. Olevat küll palju õpitud, aga õpetud inimese asemel päris metsikud kalduvused. Tema, Milla, pidada ometi kord saama aru, et töö ei kõlba sajatuhandalisele pärijale ülepea ja haritud preilile iseäraldi. Tema, Milla, peavat ometi kord võtma eeskuju vanemast õest, kelle pärast kunagi kodus ei tulevat pahandust j. n. e., j. n. e. . . .

Kõigest jõust hoidis end Milla koos. Vajutades sõrmed peopesa pehmesse lihasse ja närides keelt, hoidis ta end pea üleinimiselt tasakaalus. Ema sõnade vulin löi aga kõrvu nii valusti, et oli lõppemas kannatus.

„Sul on klaver, sul on raamatud. Eks mängi, eks loe. Sul on võrgud, pallid, krokkid.“

Kuni siiamani ja kõik läks pimedaks Milla silmis. Algas jällegi metsik kakelus, mis lõppes vastastikult siniste jälgedega. Ema sai koguniste paugu silma, mille tõttu viimane kartulina august kerkis.

Oh häbi!

Isa käes oli täna kui ennemgi ainult kurva päältvaataja osa. Nii heitles siis veel vihane Tilla üksi mõni minut, kuid pidi alluma õe peaaegu mehisele jõule. —

Isa äigas käega üle näo ja mõtles: „Kui mul oleks nii tugev poeg, see teeks kogu mõisa töö ära.“ Ja selle sama isale ei tulnud meelde, juhatada tööd ka tütrele. Ei tulnud meelde või jällegi: temale oli niipalju korratud haritud naisterahva mittetöö tarvidusest, et ta seda oli hakanud uskuma. Ja vahest oli ka emal õigus; kuidas ei kipunud Tilla porisse ja sõnnikusse? Oli ometi sama ha-

ridusega nagu Millagi. Ja pani isa käe südame pääle, mõteldes uuesti: Kui see oleks olnud poeg!

* * *

Filla isa oli õieti mõnus inimene, oli ennem miski suursugulist kui talupojalist. Küll mitte ideede inimene, ometi aga kindlate põhjasmõtete omanik. Põliselt rikas, ei tundnud tema end olevat kasvanud külge oma rikkusele. Vahest oli see esimene Eesti soost mõisnik, kes ei võtnud raha vaesemalt kui rikkamalt naabrilt mõne suguvasika või põrsa eest. See on nii haruldane Eesti inimeste seas, et sellest ei saa minna mööda vaikides. Kui temal ülepea leidis silmapaistvaid nõrkusi, siis ehk ainult seda, et ta seisis naise mõju all. Vähemalt koduse elu korralduses. Kõige päält laste kasvatamises. Naine oli aga tüüpiline parvenüü. Igal juhusel pidas ta tarvilikuks näidata oma vara, oli see siis eluviisis ülepea või igas üksikus väljaastumises eraldi. Kõige päält pidi kandma kodune elu mõisniku seisuse mündi. Tema käed ei puutunud omas kodus ei millesskisse. Isegi toavõtmeid ei olnud tema liigutanud oma majapidamise ees ühest teisse. Võib küll julgesti öelda, et tema naise põlves ei riputanud varna mõnda riidetükki. Pärit oli tema aga põlisest mõisateenijate perest, kutsarite-toapoiste atmosfäärist. Säält, kus töö, igasugune tegevus ülepea, on vaesuse paratamatus. Oma esivanemate igatsust prii elu, hää söögi ja kallite asjade järele eneses tundes saavutatuna suureks õnneks, maitses ta seda õnne siis ka igast küljest, igast kändist. Ainukeseks pilveks tema elutaevas oli kasvanud tema noorem tütar. Ja ema ei saanud aru, miks oli temale olnud tarvis seda üleannetud last, kellest ta ei saanud ega saanud jagu. Laps ise oli kahtlemata isa süü pärast olemas. Ta ise ei olnud tahtnud lapsi ülepea. Ehk olgugi siis ainult üht. Tema mees oli aga teinud teisiti. Oli teinud vastu naise tahtmist see üksainus kord kogu abielu ajal. Ja nüüd oli eluaja õnnetus mõlemil kaelas, sest

juba lapsest saadik oli ilmutanud Milla kõiksugu ebaesteti-
tilisi kalduvusi. Kõige päält igat seltsi solidaarsust mõisa
tööliste lastega. Mitte ainult, et ta neile kandis toidu-
aineid, ta jagas või vahetas nendega omi riideid. Suure-
maks saades tükkis ta käima karjas, põllule tööle või
lihtsalt ajama juttu kas kõige päratuma sandiga. Seejuures
oli ta ise veel kuri, kangekaelne, isegi uhke. Jonnis, tar-
vitas suud ja astus opositsiooni emaga igal juhusel. Pea
kadedusega sai viimne aru, et isa ees tütar peatas, nagu häbe-
nes. Selle siis püüdis naine mõjuda kõigest jõust mehesse
tütre taltsutamise sihis. Isa ei mõistnud aga siin kuulda
naise tahtmist. Või kui mõistiski, ta nagu ei saanud. Tema
ikkagi talupojalisele tusedale maitsele ei vastanud see
kodune reshiim, millesse pidi ta suruma oma last.
Tema sügavamale olendile oli iga surumise mõte võeras
ülepea. Vahest oleks tema ka protesteerinud teinekord oma
naise poosele, kapriisele, kui tal oleks olnud tütre tempe-
rament. Ja kes teab — vahest kadestas ta isegi oma
tütart mõnel jõulisel silmapilgul, hoolimata siniseist mär-
keist tema enese näol või kätel niisuguste silmapilke järele.

* * *

Jällegi tüli. See kord ainult vanemate vahel. Ja
jällegi seesama aine: Sina tahtsid ja mina ei tahtnud.

„Ma tahtsin poega,“ ütles mees äkki karedalt, pea-
aegu hoolimata. Naine vaatas üles. Tema hää vagune
mees korraga karm!

„Või nii! oleks vahest tulnud mõni moonamees
või sibi“. —

Mees tõusis üles ja tõstis kätt. Naine tõusis ka üles
ja tegi väljakutsuva näo.

„Löö aga löö! Isat tütart võivad siis ometi uhkus-
tada üksteisega.“

Mehel vajus käsi maha. Mehel vajus aga ka pää-
norgu. Miski suurt ilmvõitmatat tundis ta enese pääl

lasuma. Miski, millel oli nii tuttav ja ometi nii kohutav igakord kiri: Elu õnnetus.

Ja kuis oli ta kord tahtnud seda naist!

Kuis oli ta paistnud ilusana, hääna, armsana!

Kuis oli ta mõistnud lõõritada lõokesena, sulada kevade lumena!

Ja nüüd!

Mehel hakkas hirm selle lihakogu ees, millesse oli kadunud jäljeta väike rõõmus neiuke. keda ta oli peig-mehena kandnud üle porilombi kui lapsukest. Nii hirm hakkas mehel, et ta oleks jooksnud ei tea kuhu, kui aga oleks teadnud leida kusagilt peljupaika.

Ja see raske ilmvõitmata pää kohal, millel oli nimi elu õnnetus. Ei kaalunud seda üles ei mõisa, ei rahakapi-taalid, ei mureta herraselu. — „Kui oleksin ise moonamees või sibi!“ sähvas läbi pääst. Ja kordas mees rahuliselt: „Kui oleksin ise moonamees või sibi, kui oleks ainult rahulik elu!“

Naine ajas end sirgu, tõstis rinnakotid kõrgemale ja seadis end laest põrandani ulatava peegli ette.

„Ei tea, kuis ma näeksin välja moonanaisena!“

„Ha, ha, ha, ha! Tilla, tule ometi siia!“

Ja kui Tilla tuli, algas ema ja tütre vahel südamlük mõtete valang, mida vaheldas lai talupojalik naer. Välja põllule läks siis üksildane mees, täis, üleni täis kurba tõtt. —

Kusagil aias puude varjul vaatles välja põllule aga igatsev silmapaar.

„Kui võiksin säääl tööd teha kuis tahaksin!“

Poolsosinal rääkis väike ümargune suu ja avanes. Lõi veri kui kiiremini jooksmas, nii tõttama nagu palgeisse, huulisse. Enam avanes suu kui küsima. Ei, võtma. Nii palju, palju. Kas kui palju! Mehaaniliselt sirutelesid käed ja teravad pisted kihelesid rindus. Oleks nagu pidanud olema lähedal tugev mees, kellega oleks tahtnud maelda, katsuda jõudu. Nii kuni väsimuseni ja siis ärakaduda

selleks, et end leida uuesti ilusamana, õrnemana ja vahest kah hääna. Nii oleks tahtnud seda maadlemist, kadumist, leidmist — Oh kuis! Või kui kah ei oleks meest, kui oleks miski muud, mis oleks kiskunud kaasa. viinud ühes ja sulatanud enesesse selle lõpmata energia, millest tundis end Tilla imibununa läbi. Kas või kangas kui oleks olnud kududa! —

Aia taga vilkus aga noore naise valge rätik. Temale teritas parajasti mees vikatit.

„Võiksid teritamise õppida ära!“ naljatas mees.

„Terita pääle sina. Ma puhkan seni!“ lausub noorik selle soojusega, mis tundub vallandatuna ainult armastajas naises. —

„Kui sa nüüd hää oled.“

Mehe silm viibis naise peal. Naine tõmbas rätiku otsaesisele ja võttis vikati häbelikult vastu.

Millal läks käsi rusikasse. Peaaegu ilmus talle vandesõna huulile.

„On minust noorem ja tal on mees. Ta võib õnnelikuks teha. Ta võib õnnelik olla!“

Ja Milla vaimu silmilt käisid jällegi mööda kõik need mehed, kes oleks vahest tulnud teda võtma. Ometi ei peatanud neiu ühegi pääl. Ei tundnud ta üheltkiit seda sharmi, mis lugupeetud ja armastud mehelt mõjub läbi kauguste veel. Ometi oli neius nii suur, suur igatsus selle ühe järele, kelle pääle oleks suutnud koonduda omi mõtteid, omi tundmusi või kelle järele oleks hakanud seadma oma elu. Nii nagu nüüd, oli ju nii lõpmata vastik, sellepärast et lõpmata tühi ja otstarbeta.

M.

Mõisas oli viimsel ajal pea alaliseks külaliseks saanud apteekri abiline lähedast alevist. Esiotsa ei nähtud palju Millat tema seltsis. Seda enam aga Tillat. Noorele lesele meeldis nähtavasti väga uus tutvus ja selle viimse ärakasutamisele ei pannud ta miski piiri. Istuti pooleni ööni, teine kord isegi hommikuni koos. Vanapaar oli algusel viisakalt istunud kaasa, tõmbas end aga edaspähe aegsasti tagasi külalise ilmumisel.

„Eks noored ole isekeskel!“ lõpetas ema oma mehe arvustuslised tähendused otsast pääle ja „noored“ jäid tõepoolest isekeskele.

„Millest nad rääkisid?“

„Vististi ei millestki. Teinekord istuti tõepoolest tumalt koos. Või jällegi: Milla mängis klaverit ja külaline kuulas. Tihti mängiti ka kaarte või mõnda seltskondlikku mängu. Selleks meelitas Tilla ka õe kusagilt peidu urgast välja. Ülepea oskas Tilla olla seltskondlik. Ta libises kergesti ühest seisendist teisse, oskas teiste meeolelu tabada, oskas kui mitte teravalt, siis ometi lõbusalt ajada juttu, küsimata tihti, kellega. Poisikese ohtu apteeker, keda pere-mehe oli enesele palganud oma kõrge vanaduse tõttu, ei oleks vahast endisele hästi situeeritud ja üleüldiselt tuntud mehe lesele mitte olnud küllalt sünnis selts, aga Tillasse see ei puutunud sugugi. Tillale oli ükskõik, kes viibis tema seltsis. Peaasi oli, et keegi viibis. Üksi olla ta ei suut-

nud. Kui seltsiline ka kas või oleks maganud. Kui aga ainult oli seltsiline. Ja Tillal oli nüüd tõepoolest seltsiline.

* * *

Jällegi tegi mees naisele peene ääremärkuse „sellikese“ kolita, nagu ta pilkavalt nimetas noort apteekrit.

„Ah mis!“ pahandas ema. „Haritud inimesed istuvad koos — on ju ka igav muidu.“

Ja jällegi kadus vanapaar aegsasti silmapiirilt, kuna noored jäivad isekeskele. Nüüd olid nad juba alati kolmekesi. Ei, neljakesi. Külaline oli nimelt hakanud kaasa tooma veel külalise: pudeli veini. Ol! See ei olnud ju enam kodune lahja marjalakke, mida joodi perekonnas vee asemel. See oli tervest organismist läbi lööv elekter. See oli aga ka majatütarde saladus vanemate ees. Nii nalja pärast oli ükskord seletanud apteeker, et ta oskab präpäreerida hääd jooki. Niisama naljapärast oli siis Tilla palunud seda kord tuua kaasa. Nii oli siis saanud alati täis viinapudel alaliseks kaaslaseks noorele apteekrile. Iseenesest mõista ei mindud kunagi enne lahku, kui oli pudel tühi. Apteeker ise ei ütelnud armastavat punast veetlevat mahla. Nii jäi siis pudeli tühjendamise mure prouale ja preilile. Esialgelt prouale. Viimati läks aga ka preili julgemaks, janusemaks. Edasi jõid õed juba üks teise eest. Mis sest, et valutas pää teine päev! Mis sest, et teine kord mitu päeva pööritas süda: Õdedel oli ometi üks asi, mille järele igatseda. Mida oodata ja mille eest kas või võidelda. Kui see asi ka tõepoolest ei olnud muud kui pudel viina.

* * *

Milla ja Tilla pärast oleks kestnud ei tea kui kaua need vaiksed lõbusad joomaõhtud. Vahest tuligi ühele kui teisele

see või teine mõte. Vahest ärkas ühes kui teises see või teine tundmus. Ometi jäid mõlemad daamid kindlale seltskondlisele piirile. Tehti ju nalja, piiluti silmi. Visati ka mõni kahemõtteline sõna jutu sekka. See oli ka kõik. Noorele poisile hakkas see kõik aga minema igavaks. Tõepoolest, tema vaadaku ja kuulaku ainult, kui teised lõbutsevad tema kulul.

Mis see siis oli!

Ja noor poiss pidas tõsiselt nõu, kuis lükata asju ja olusid oma kasuks. See ei olnudki kuigi raske: ainult üks pulbrike veini sekka. —

Järgmisel külaskäigu puhul jäid aga daamid sirgu. Millal oli veel nii palju jõudu, et võis ronida oma tupp. Tilla ei saanud aga diivanist kaugemale. Külaline tegi kõik äratuskatsed. Ilma et oleks saanud keelda Tilla, oli juba märg serviett südame pääl. Ja veel uus. Veel uus. Lõpuks oli see ju päris hää nii. Või oli see halb?

Tilla ei saanud nüüd enam midagi aru. Oma mehe järele ei olnud teda punitunud ükski mehe käsi pääle ter vituse. Nüüd äkki, tundes enese pääl mehe hingamist, hakkas kehas miski nagu sulama. Kõditaolised judinad käisid nagu üle sellest. Pää oli aga nii raske, et ta ei suutnud pidada kinni ühestkist mõttest. Ja ei olnudki ju tarvis mõtelda. Kõik oli nii harilik. Nii lihtne. Kõik nagu omas lühikeses abielu põlves. Esimene mees oli olnud ainult kehakas blond inimene. Teine selle vastu sale brünett. Suur-väike, blond-brünett, eks see olnud lõpuks ükskõik!

* * *

Kui külaline jällegi tuli, oli Tilla väga sõbralik, väga soe. Isegi alandlik. Seekord istuti viisakalt koos. Aeti tõsist juttu ja piiluti kahest silmapaarilt Milla poole. Viimne ei mõistnud midagi märgata. Küll punnis ta aga kindlasti vastu, kui Tilla terve viina pudeli tühjendamise tahtis jätta Milla hoolde.

„Ei ole mingit himu pääpöörituse järele.“

Ja tõepoolest näis Milla täna kui edaspidi joomise vastu ülesnäitavat teatud ettevaatlikkust. Pisut varemini kui harilikult mindi lõpuks iaiali. Jumalaga jätmise juures vastas Tilla aga julgelt nooremehe küsivaid silme.

* * *

Kuna Tilla ennemini suurema jao omast ajast oli saatnud mööda ema seltsis, siis hoidis ta viimsest nüüd silmnähtavalt kõrvale. Tal oli korraga väga suur huvitus oma välimuse vastu tulnud esile. Telliti isegi linnast õmbleja ja segati pitsides ja paeltes hommikust õhtuni. Oli tihti miski asja alevi äridesse ja Milla pani tähele, et õde neid käike armastas teha viimne aeg ise. Ennem oli niisugusel korral ikka toatüdruk seatud jalule. Ülepea pani Milla nii mõnda asja tähele, mis teda viis kõiksugu mõtete pääle. Palavikuline pluuside õmblemine nüüd veel hilja sügisel oli iseenesest juba väga imelik. Edasi väga tihti korduvad Tilla ärakadumised hämariku ajal. Mitmel puhul oli Milla päris tõsiselt võtnud ette õele valvata järele, aga mingisugune uhkus oli teda selles ikka veel takistanud.

„Oli tema siis nüüd nuuskur?“

Ometi segelesid mõtted edasi Milla pääs.

„Kuhu käis Tilla?“

Ja fulid meelde uued avarate kaelustega pluusid, mis nüüd kõik juba järgimööda Tillal olid olnud seljas apteekri külaskäikude puhul. Ja ikka veel laskis Tilla uusi teha.

„Oli ta arust ära?“

Siis arvas Milla märkavat seda iselaadi pilkude vahetamist õe ja apteekri vahel, mis oli teda teinekord huvitanud abielu inimeste juures. See oli niisugune imelik vastastikune küsimus ja vastus ühtlasi, oo, tema, Milla, ei olnudki nii rumal enam, nagu temast vahest arvati.

Ja siiski: Mis tähendas see kõik? Ikkagi oli siis tema, Milla, rumal.. Ta ei teadnud tõepoolest, mis see

kõik tähendas. Ainult tema aimdus oli, et õde kandis enesega kaasa saladust, mis temal, Millal, puudus. Mingsugune iseäralik tundmus, temale nii hoopis vastik, asurinda. Niisugune imelik valust, vihast ja ei tea millest veel kokkupõimitud tundmus, mis teda lõpmata äritas.

„Oli see kadedus?“

„Vist küll nii.“

„Kas ta ei olnud näinud siis veel apteekri taolisi poisikesi?“

„Ja, aga miks see poisike teda, Millat, sugugi ei pannud tähele! Harilikult oli see olnud ümberpööratud. Just teda, Millat, oli lastud alati paista välja õe kõrval. Mis see siis nüüd oli?“

* * *

Ei teadnud Milla ikka veel, mis see oli. Ometi teadis seda juba kogu mõis, kogu alev. Vilja vedamisel oli nimelt leitud rõugu alt kuldkapsel, mille oli mõisa proua tunnistanud oma vanema tütre omaks. Aimuta ema oli õnnelik kapsli leidmise üle, ometi käis asjalugu suust suhu kui mõni ilmutus. Oli ju nähtud paarikese pagemist rõugu alla ja kahtlustati üht või teist tüdrukut. Apteekri isik oli ammugi tehtud kindlaks. Tema kogu eraldus ju kaugelt maa- või alevi poiste omast. Kui ka vahest mõnikord oli tema saanud nägemata alevist nurme poole pöörduda, siis tihti päale nähti teda ometi. Ja nüüd oli siis kõik selge! Ei ütelnud ju keegi sõna. Ei vaadanud keegi noorele prouale otsagi, ometi aimas viimne instinktiivselt, et oli mängitud see mäng. Või ei olnud siiski? Vahest sai veel kuidagi korraldada asja. Rõugualused kokkusaamised oleksid nii kui nii juba läheneva külma pärast pidanud jääma ära. Ja, kui Millat kuidagi saaks nõusse! Aga see tüdruk oli ju nii lõpmata rumal! Tema, Tilla, oleks igitahes õele sarnases kitsikuses tõtanud appi!

* * *

Ja, Milla oli rumal lõpuni. Toatüdruk oli temale ammu kapsliloo põhjalikult tõlgitsenud ja ta sai kõigest aru. Ometi ei tulnud tema vastu õe hinge hädale, olgugi et viimne end juba oli hakanud tema ees paljastama. Ja kui õde teda suu ja silmiga palus apteekriga jätta õhtuti üksi, siis ei teinud ta seda ometi. Veel enam: ta koketteeris õe kiuste apteekriga. Viimne oligi juba kahevahel — see Milla oli ju kena preili päris! Nii kena! Kui aga Tilla pärast vihaselt küsis, mis Milla omi võtetega mõtlevat teha, siis vastas viimne rahuliselt:

„Mis sina teed.“

„Seda sina juba ei saa,“ lausus Tilla kategooriliselt.

„Miks mitte?“

„Kes sind siis veel kosib?“

„Ah nii.“

Milla jäi mõtlema.

„Tõepoolest, kes kosiks teda siis veel!“

Järgmisel koosõhtul tegi Milla äraminekiks põhjuse ja jättis õe üksi oma külalisega.

III.

Nii läks talv edasi. On raske öelda, kas märkasid vanemad lugupeetud tütre eluviisi muutust. Vahest aimas isa ja tegi naisele mitmel puhul tähendusi, kuid viimne ei näinud või ei tahtnud miski näha. Nii jäi kõik endiseks. Vähemalt seni, kui salkkond Vene sõjaväelasi tuli mõisa korterisse. Ruumikas herrasmaja jäi peaaegu täiesti kutsumata külaliste hoolde ja õeksed pidid end nihutama kokku. Noor apteeker sai ka mobiliseeritud ja Tilla leinas juba teist meest. Ta ei nutnud, ei heitnud meelt, aga ta oli ometi kurb. Kägarasse tõmmatuna, suikus ta tundide kaupa leentoolis, ei pannud end riidesse, ei teinud harilist frisuuri. Näis, kui oleks tal libisenud käte vahelt elumõte ja ta oleks unustanud seda otsimast üles. Vahete vahel vaatas ta kortsunuid pluuse, tuletades meelde, millal siit nõõp argunud või säält pitsike rebenenud. Need väikesed, väikesed asjad said korraga suure tähtsuse. Vahest oligi elumõte ise nende asjade taga?

„Kus on see tark, kes ütleks?“

Aga Tilla mõtles: Targad on tummad. Tõepoolest, mis aitaks kõnelemine, targutamine, käsk või keeld, kui sa ikka teed, mis pead tegema, kui ikkagi lähed, kuhu pead minema.

* * *

Lähemalt vaadeldes oli Vene poiste seas õige päris armsaid ja Millat Tillat ei teinud nende lähenemise katsetele tõkkeid. Koguniste selle vastu, Millat Tillat võtsid noori Vene ohvitserisi häämeelega vastu. Olid ka suuremalt jaolt haritud inimesed, iseäranis muusika alal. Laulul ja mängul ei olnud majas nüüd enam lõppu. Iseäranis ilusa tenooriga esines maja daamele üks noorist meestest, tõmmujumeline aristokraat, Vene seltskonnas laialt tuntud nimega. Ta vaikis enamasti alati. Isegi Vene inimesele nii külge loodud vaidluse komme oli temale võeras. Siiski äratas ta teiste seas tähelepanemist. Nimelt Millas. Võeras tõmmujumelises mehes tundis ta end nagu peeglis läbipaistvana. Oli neiu imelik tundmus, kui oleks tema end kusagil sügavas, sügavas rägastikus uuesti leidnud. Ometi hoidis nägemata käsi tüdrukut poisist eemal, olgugi, et nii palju oli juhusid lähenemiseks. Mida kaugemale aga end neiu vägistatas, seda lähedamale tundis ta end nihutuna võerale tõmmujumelisele mehele. Ta ajas temaga lõpmata juttu vaimus, istus temaga, sõitis temaga, magas temaga. Aega ja ruumi nagu ei oleks enam olnud. Või jällegi: ajast ja ruumist käis tema läbi salavõtmega, millest ei olnud kellegil aimu. Isegi mitte sellel tõmmujumelisel võeral mehel. Ainult õrnuist pilkest ja temale üksi määratud häälekõla mahedusest võis saada aru noormees neiu tundmusist. Muidu mitte. Ei tahtnud või ei osanud end avaldada ka mees. Vahest oli ta ka harjunud ja hellitud Vene nais-terahva tuntud pääletungivusega. Vahest ei teadnud ta ka ise veel kindlasti, kas võtta seda võerast neiu saatusena või ainult episoodina. Neiu väljenduseks tegi tema küll kõik, mis ta iganes mõistis. Vahel vastamisi sulades või külmunedes neiu seltsis, otsis ta viimse näolt oma igakordse esinemise mõju, kuid asjata. Isegi sellega ei saanud ta sihile, kui kord oli sihiliselt neiu vastu hoolimata. Ainult kui viimse näolt käis üle võerastav ilme, siis sähvatas välk silmast silma ja noored inimesed löid värisema üksteise ees.

Oh kuis oskas see mees paluda! Nii ilma ühegi sõnata, ainult silmaga ja seni, kui neiu ei saanud teisiti: ta pidi unustama haavamise. Ometi jäi kõik endiseks. Ainult ilm nagu muutus ilusamaks Millale. Nii täis, täis päikest!

* * *

Ka Tillale oli koitunud uus ilm. Pluusid said jällegi triigitud, pitsitud, nõõbitud. Juuksed seisid korralikult lokitult ja rõõmus ilme valdas nagu. Oli selleks ka põhjus. —

Tilla muigatas, end vaadeldes peeglis. Korraga läks nagu tõsiseks: Temale oli nimelt paistnud silma väikene vistrikuke nina serval. Kuid lähema vaatlemise järele muigas Tilla veel enam.

„Saab näha, kes seda paneb tähele, kas Jvan või Nikolai!“

Nii siis: kaks korraga. Ja päris tõsiselt mõtles Tilla, et ta õnnelisem õnnelisemate seas: tal oli kaks, Jvan ja Nikolai, kus ometi vahest mõnel teisel ei olnud ühtegi. Päälegi veel see lõbu, salata ja varjata üht ühe ja teist teise eest — oo!

Ja jällegi muigas Tilla. Kuidas inimene saab ikka kord korraga targemaks! Ennem oli ta küll kuulnud „kahe“ pidamisest korraga, aga kujutada ette ta seda enesele ei saanud kuidagi. Ometi oli see nii lihtne. Üks tuli, teine tuli. Ja tuli üks ja tuli teine, seni kui jäi üks kui teine. Mis oli siis üks teisest parem, et ta teda pidi ajama ja teist mitte? Tõepoolest ei olnud ju üks teisest parem. Seekord iseäranis mitte, kus mõlemad nii värvi kui vormi poolest läksid ühte. Oh pidu! Oh põlve!

* * *

Oh pidu! Oh põlve! Kogu mõisa nagu alaline laat. Oli ostmist, müümist, joomist, igat sorti lõbu. Noored

töötä inimesed katsusid kuidagi lüüa lõpmata aega surnuks ja mõisa tüdrukud — naised tundsid neile kaasa väga elavalt.

Oh pidu! Oh põlve!

Vana mõisaomanik aga ohkas. Ei olnud ühtegi nurka enam oma päralt. Ei saanud üks kordki enam lauda istuda ilma võeraste inimesteta. Üks igavene kostitamine, itsitamine, talitamine. Millega see kõik pidi lõppema? Oli olnud enim, mis oli, ometi oli ta end ikkagi tundnud omas kodus oma inimesena, perekonna inimesena. Vahest oli jooksnud enim Milla üle mitme päeva kord laudad, tallid ja aidad läbi; oli silitanud hobuseid, äritanud suurt kalkuni vihale või meelitanud õue koera. Vene sõjaväelaste sissetulemisest saadik ei olnud teda aga sugugi enam näha pääle söömaaja. Ja säälgigi istus ta vaikselt omal kohal ja vaatas millegi võera ilmega teisist mööda. Ta oli nagu peitnud iseenesesse suure vara ja näis seda kartlikult varjates valvama. Pahandusi tema pärast ei olnud enam majas. Ta oli end nagu löönud lahti kõige küljest, mis teda kunagi sidunud. Omalt kohalt oli see ju nii ilus. Siiski oleks vanamees võtnud endise tagasi, kui oleks olnud valikut. Muidu nurisemiseks ei olnud põhjusi. Mis võeti, selle eest makseti. Riisumisi ega röövimisi ei tulnud ette. Iseäranis rahul oli tema naine. Ohvitserid tegid temale suuri kingitusi. Ei puudunud isegi priljandid ja tütardele toodi iga nädal õitsevaid lille linnast. Meestel näis olevat raha laialt. Nii siis: kõik oli kõige paremas korras. Võib kindlasti tõendada, et armuline proua tundis end oma hiilguse tipul: Vene ohvitserid, suursugu mõisniku pojad, suudlesid iga hommiku ja õhtu tema kätt.

Oh pidu! Oh põlve!

* * *

Vahekord Milla ja pruunsilmse mehega ei muutunud. Vahest ainult õrnunenud seesmiselt, muud midagi. Neiu

tundis enesele lähenema oma saatust, end valmistades instinktiivselt selle vastuvõtmiseks, aga selle saatuse väljakutumiseks ei tundnud tema end olevat õigustud. Vaimus ainult oli kõik vastu võetud, tegeliselt tabas end neiu aga palves surutud kätega selle ees. Nägi mees, sai mees aru ja tegi eneses ruumi lõpmata suure lugupidamise jaoks võerale neiu. Ammu unustud ideaalid äratusid ja määratud hingetiivad seadsid end kohevile. Avanes miskisugune ennenägemata muinasilus maa, millel ei olnud nagu otsa ega äärt. Kuid mitte sõjamehe jaoks ei ole niisugused maad. Kaaludes, mõteldes ja iseenesega võideldes jõudis mees ometi otsusele: Ei. Ei olnud temal õigust siduda oma kõikuva saatuse külge jäädavalt seda elust hellitud tütarlast. Teisiti ta aga seda tütarlast ei oleks siduda suutnud. Liig ilus oli ta omas neitsilises tagasihoidlikkuses. Nii juba ette võitmata omas puutumata noorusjõus. Ja võeras mees oli õrn, nii südantlõhestavalt, nii päris valusalt õrn, aga ka ainult õrn.

* * *

Pika pähe oles vahest siiski tulnud jäädav akkord Milla ja tema äravalitu vahel, kui äkkiline lahkumine ei oleks teinud lõpu. See lõpp ise oleks aga olnud kahtlemata teisem, kui noormees oleks mõistnud hinnata neiu tema täies suuruses. Viimsed silmapilgud kujunesid järgmiselt:

Hommikul tuli sõnum Saksa sõjaväe liginemisest ja paari tunni järele oli mõisas seisev Vene sõjaväe osa reisivalmis. Sõnalausumata seadis end aga ka reisivalmis Milla. Kui pruunsilmne võeras mees teda tuli jätma jumalaga, siis ütles ta lihtsalt, et ta sõidab kaasa. Poiss arvas, et armastud neiu teda tuleb saatma ja oli üliõnnelik selle poolehoidmise tunnistuse üle. Mis edasi sündis, seda ei suutnud Milla enesele aga enam kunagi täiesti tuletada meelde.

Oli olnud lühike põnev võitlus: üks palus sõita kaasa, teine jääda maha. Aeg oli aga kiire. Jga sekund võis teha taganemise liig hiljaks. Jga sekund viis aga neiu jääkülmal hommikul kodust kaugemale ilma tagasi sõidu võimaluseta, sest tee viis läbi suurema metsa. Juba triumfeeris neiu, et tema jääb, kui ta tundis äkki omil huulil esimesi armastud mehe suudlusi, sellega ühes end aga välja tõstetuna saanist. Miski murdus Millas ja tema esimene tundmus oli end visata hobuse jalgade alla. Seni aga, kui ta raskeis talveriideis lumest sai üles, oli hobune kõige sõitjaga kaugel silmapiiri taga.

Mis nüüd?

Milla ei teadnud, mis nüüd pidi saama. Ta nuttis, ta karjus, ta rebis omi riideid, ta murdis liikmeid. Nii kaua, kui ta nägi kaugenevat hobust, jooksis ta sellele järele. Jooksis siis ka veel, kui ta seda ainult veel aimas nägevat. Ja jooksis ikka veel, seni kui isa temale jõudis järele. Vilmane oli saanud aru, aga asju ja olusid pannud välja teisiti. Ta oli rutanud oma last nõudma tagasi võeralt mehelt. Nüüd selgus aga, et see võeras mees tema last ei tahtnudki. —

* * *

Hoopis, hoopis uus aeg. Mitte ainult teatud mõisas, vaid üle kogu maa. Täissöönud sirgete ja tervete Vene soldatite asemel liikusid ümber kõhnad haledad, suuremalt jaolt ilma hammasteta mehekesed, kes aina nõrgusid väsimusest ja tüdimusest. Vahest ka näljast. Kõigest rahvuslisesest vaenust hoolimata, ei saanud rahvas nende vastu ometi jääda kaastundmuseta. Seda enam, et neile isegi seismise, resp. puhkekohtil ei antud rahu. Selle eest olid küll kodumaa teed kui triigilauad siledad, ometi läks inimeste kurnamine päältvaataja südamele nagu liiale. Tilla sõbrustaski juba Saksa poistega. Tema vanemad harjusid ka nendega ära, olgugi et tundus uute inimeste rahutu vaim

päätetikkuvana. Vene soldat pidi juba olema nälginud mõni päev, enne kui ta võttis vaevaks minnema kerjama. Sakslane küsis aga juba alati, kui tal veel olid tagavarad. Tekkisid ju küll Vene röövsalgad, ometi olid need üksikud organisatsioonid. Saksa sõjaväes tundus palju enam omavolilist algatust. Kuid nagu öeldud, lepiti üldiselt kuidagi kokku, pidades silmas inimeste rasket seisukohta. Iseenest mõista nii palju, kui seisis suhtes ainult nende inimestega.

Nii oli siis Tilla ka juba jällegi valinud. Kui õnnelikult, ei tea. Kord seltsis tema ühe ametnikuga, kord jällegi kellegi veltveebeliga. Õige kenad mehed olid, kuid Milla hoidis end neist eemale. Ta hoidis end eemale kõigist meesterahvist ülepea. Lahkunud majaseltsilise pilt seisis tema hinges kustumata värvega. Ta võis kas või päev otsa istuda oma ette ja mõelda selle pääle. Alguses olid kartnud omaksed tema mõistuse eest. Oli päevi selja taga, kus ta ei rääkinud ühtegi sõna kellegiga, ei vastanud ühegile küsimisele. Olid kurvad ja rasked päevad need Millale. Ka maja inimesile. Ta oli ikkagi oma inime, oma laps. Oma liha, oma veri. Tema õnn või õnnetus oli ka perekonna õnn või õnnetus, mis mõjus seda raskemalt, mida vähem kannataja segas sellega teisi. Miski nagu aukartuse taolisest tundmusest ärkas emas oma lapse vastu. Samuti Tillas. Mis nad nägid, oli neile uus, arusaamata. Isegi banaalsed troostisõnad jäid neil ütlemata või angusid huulile, kui mingisugune sala värin käis üle Milla olevusest.

Armastus!

Kunstnikud igatsevad värves, vormes, helides. Poedid laulavad, aga harilik inimese laps surub värvid, vormid, helid ja laulud oma rinda. Surub sägavamale, sügavamale ja lööb pihta algtraagika aknile.

Kas jäävad terveks klaasid?

Kes saab aru, kes seletab?

Oleks tulnud õrn, pehme käsi, kes oleks magneetsel tõmbel suigutanud tormi Milla rinnas, vahest oleks veel saanud kõik hääks. Seda kätt aga ei tulnud. Sügavasti tundis temaga kaasa isa, kes aga ei mõistnud ennast avaldada. Nii jäi siis Milla üksi. Või ei ole armastaja inimene üksi? Ei tea —

* * *

Tuli kevade. Tuli suvi. Tervele, noorele ja kindlustud inimesele nii ilus, nii veetlev kevade kui suvi. Ei olnud nagu kohane matta rinda jäädavasse muresse. Leina keelile libisesid vastu tahtmata elu hümned.

Siiski. Hing vaevles salaja igatsuspiinas ja haavatud uhkus ähvardas kusagilt nurga tagant. Lein aga kaugenenes. Kaugenenes ja kadus. Uuesti ärkas Millas elu iha. Ärkas armu iha, õnne iha. Kes pidi aga seda tooma?

Uuesti hakkas otsima siis Milla lähemas ümbruses. Silm oli aga nüüd nagu teplikum. Ei tõmbanud ka suu nii sagedasti virili. Ei läinud nina enam kärssu. Kuid iga uue tutvuse ees peatas Milla. Ta nagu jäi iseeneses otsustama, kas ta teda tõstaks välja saanist või ei. Ja nagu jonnist pärast otsustas ta alati: Tõstaks küll. Otsustas nii, seni kui tuli valge päraga, päris värskelt küpsetud Eesti leitnant. Millegi arusaamata põhjusel ei peatanud Milla. Ei küsinud Milla. Ta tundis enesel mingisuguse tiheda koti pää pääl ja ei näinud siis ise, mis ta tegi. Nii tuli siis kihlus. Tuli pulm —

Nüüd alles kadus kott pääst.

Nüüd ja —

Sümpaatline, isegi armas inimene oli korraka võeras, vastik. Ta muutus armastuses inetuks, iseenese karrikatuuriks. Naise esimene tundmus tema ees oli hirm. Teine oli jälkus. Kolmas aga juba viha. Niisugune enesepettusest väljaarguv viha, nagu seda võib tunda vahest ainult naine.

Ja mis üle?

Ei olnud vahest süüdi mehel. Või jällegi: tal oleks võinud olla ei tea kui palju süüdi, ainult kui ta tema, Milla, ees oleks jäänud ilusaks.

Kuidas ilusaks?

Milla ei teadnud seda isegi. Mainisid ainult pruunid paluvad silmad ja noor naine peksis halastamata käte ja jalgadega temale lähenevat meest. Viimne katsus võtta naljaga asju ja olusid, tehes uusi lähenemiskatseid. Kuid kõik asjata. Algasid meelde kuulujutud Milla iseloomust, koduseist kakelusist ja enese piiramatusest. —

Nii oli siis ikkagi kõik õige?

Milla mees oli aga vormiinimene. Pääsajaks jäi temale pärast kui enne, et kõigi asjade väline külge oli puhas ja sile. Ta kannatas vaikselt oma õnnetust, vabandades näo siniseid plekke nii või teisiti.

* * *

Nad elasid nüüd kolmekesi linnas. Milla oma mehega ja Tilla. Viimne oli lahkunud Saksa poisid ammugi unustanud ja sõbrustas seda korda iseoma sõjaväelastega. Õemehe kaudu sai nii palju tutvusi! Vahest pakuti noorele ilusale ja rikkale lesele ka kätt, aga ta ei mõtelnudki seda võtta vastu. Milline elu oleks võinud olla lõbusam, meeldivam kui praegune!

Ei tea, mida mõtles või tundis Milla. Temas näis nagu miski seemnenema, idanema ja kasvama. See oli mingisugune protest saatusele. Mingisugune väljakutsumine. Mingisugune sõja kuulutus. Ta oli väga ilusaks läinud ja kallid maitsetud tualetid lasksid teda Eesti enam vähem halle inimeste seas paista välja sätendava tähena. Väliselt oli ta „Moodne daam“ selle sõna täies mõttes. Ometi puudus temal veel palju sellest. Tundes seda miinust ise, vaatles ta teinekord iroonilisel pilgul oma meest, kelle armastus tema vastu oli kasvanud pea hullu-pöörasuseni. Vaatles Milla ja mõtles: kui kaua veel?

* * *

Ei kuigi kaua enam. Frondil viibiva mehe sängis sirutas maguses enesetundes keegi teine omi iikmeid. Mis puudus temale nüüd veel, kus oli tema päralt nüüd kõige ilusam, kõige toredam naine!

See kõige ilusam ja kõige toredam naine vaatles aga seda teist, kuna tema näol ähvardasid vahelduvad kumad. Ja tormas see kõige ilusam, kõige toredam naine kallale sellele teisele, pekstes teda rusikatega, kotsadega. —

See ei olnud ju see ja kunagi ei tulnudki see. Nii mitmed, mitmed magasid Milla mehe sängis ja lahkusid siniste plekkega näol või ihul. Hakati juba pandma tähele neid siniseid plekke ja mehed löid silmad maha üksteiste ees. Ometi tegid needsamad mehed sügavaid, sügavaid kumarusi Millale ju oleksid andnud oma elu või poolegi sellest lahkema pilgu eest selle kõige ilusama ja toredama naise silmast. Seda pilku ei olnud aga ja ei tulnudki. Ei olnud seda meest, keda Milla oleks lasknud saada teist korda oma sallimise osaliseks. Ometi ootasid selle pääle kõik. Mida sügavamad olid tema käte-jalgade jäljed, seda suuremaks kasvas iha tema järele meestes. Ta pani neid nagu keema, kihama. Ta pani neid nutma, paluma halastust. Ometi ei olnud kõik mitte see ju ei ootanudki Milla enam seda. Oma osa moodsas seltskonna elus hakkas temale meeldina. Ta võttis alatasa uut hoogu, uut julgust. Kätele ja jalgadele tulid juba appi küüned. Tulid appi hambad. Isegi sülitamine ei puudunud. Lõpuks tulid toolid ja kehakamad tükid. Kuid mida kurjemaks muutus Milla, seda enam tihenes tema ümber austajate kari. Päril arust ära olid mehed. Mis tundis nende ees kõige ilusam, kõige toredam naine, seda on raske ütelda. Vist midagi pääle jälkuse. Ometi ei saanud ta end mõtelda edasi ilma nendeta. Ei tahtnudki. Ta oli nüüd päris, päris moodne daam.

Lõpp.

TRIO

I.

Dnnetust abielust hirmunud, kasvatas ema oma kolm tütart moodsa vaba elu jaoks. Olid anderikkad lapsed kõik: üks luuletaja, teine maaliija, kolmas tantsija. Ilusad, elegantsed, haritud, oli lust neid vaadelda. Nii mõnigi lausus neile järele: Moodne trio.

* * *

Luuletajal oli ilmunud raamat kõige paremast kirjastusest. Maaliija sai kunsti näitusel palju kiitusi ja tantsija astus üles juba suurema publikumi ees. Nii oli siis kõik kõige õigemal joonel vabadusele, kunstile, moodsusele.

* * *

Ema hiilgas. Ta oli siis teinud hästi. Vähemalt ei olnud ta kunagi mõistnud näha ette praeguseid häid tagajärgi oma kasvatusviisile. Enese elu kurva sisu eest tundis ta end tasutuna ja tütarde tuleviku üle rahuldatuna.

* * *

Vahest ei meeldinud emale kõik need inimesed, kes hakkasid ilmuma maia. Tal oleks olnud palju ütelda selle nooremehe vastu, kes silmnähtavalt keerles tema ilusama tütre, nimelt tantsija ümber. Vahest tegi ema selle noore-

mehe kohta mõne märkusegi, aga tütar ei lasknud end segada. Temale meeldis see inimene. Ta oli nii täis teravust, täis pilget, millega ta eraldus tema ümber liikuvast boheemkonnast. Ameti poolest oli see noormees ajakirjanik. Nii siis omalt kohalt ka kasulik inimene, kes teda võis teha paari reaga ülemaalseks kuulsuseks. Ja tantsija, see tulevane täht, ei pannud tähele ema hoiatust. Ja mitte, et ei pannud tähele. Ta hurjutas isegi ema oma rumalate arvamiste pärast.

* * *

Vahejuhus oma ilusama tütreaga, selle tulevase tähega tantsu taevast, oli esimene hoop ema südamesse laste poolt. Nagu tema kiuste kasvas aina sõprus ajakirjaniku ja tema tütre vahel. Ja kasvas südame valu. Kasvas mure tütre tuleviku pärast. Vahet isegi tütre elu pärast. Ei saanud lahti ema sellest arvamisest, et noormees kannab oma ihu küljes haigust, mille hädaoht oli enne kuulmata, enne nägemata suur. Otse maha surus teda see tundmus, et tema ilusam, vahet tervem laps on libisemas kuristikku ja ei lase end aidata. See vabaduse, õnne jaoks kasvatatud laps, kelle pääle ema oli olnud nii uhke ja kellest ta õigusega võis loota veel palju, palju. Nüüd tulid südame valule juba kaaslaseks pisarad, kuid ka need ei päästnud sõlme, millesse olid seotud tema tütre eln viisid. Ja abi ei tulnud kusa-gilt. Ja uuesti võttis sõna ema, kuid sai nüüd juba täiesti tehtud maha. Vabale inimesele ei olevat kellegil õigus teha seadusi. Emal olevat elu selja taga, temal, tütrele, aga ees ja ta ei mõtle vadki sellest minna mööda, esitades ajast ja arust läinud sinisukka. Ja jällegi: ta olevat vaba inimene.

* * *

Vaba inimene käis aga pea omakord nutuste silmiga ringi. Tema juba pikemaegset imelist haigust oli nimetanud arst kurjatõveks.

Mis nüüd!

Ülemaalse kuulsuse aseme nüüd seda! Kui autu, teda mitte olla hoiatanud!“

„Aga ema?“

„Ah mis ema! Kas siis emad ongi sellepärast, et kuulda alati nende nurinat! Tema, tema pidi ütleva!“

* * *

Tema, tema ise oli aga kolinud vahepeäl teisse linna ja kuulutas ette intiimses sõpruskonnas leitud tähe langemist. Tõepoolest jäi põdema kauaks ajaks noor tant-sija ja isegi paranedes ei tulnud temate tagasi ei tema ilu, ei elu jõud. Tuntud arsti läbi oli ka veel tema haigus saanud nimetud õige nimega, mis temale tegi võimataks edasise läbikäimise seltskonnas. Vahetpidamata nuttis ema. Vahetpidamata nuttis ka tütar. Olid valusad mõlemate pi-sarad. Või olid siiski valusamad ema omad?

* * *

Hakkab aga juba sadama perekonnas õnnetust, siis ta aina sadab. Juba kauemat aega märkas ema, et teine tütar, maalikunstnik, ei tulnud kodu harilikus olekus. Ta lällutas kõnega, taarus jalgadel, noris tüli ja rääkis kõik-sugu rumalusi. Tihti peale oli tema tuba roojastud. Vä-ri-seva südamega pidi ema enesele ütleva, et see tema tütar oli hakanud jooma.

Oh häda!

„Ja miks mitte jooma?“ imestas tütar. On ainuke abinõu õnnelikuks saamiseks.

„Sa oled väga õnnelik?“

„Täiesti. Tunnen end üheväärtuslisena üheväärtus-liste keskel. Mu seltsimehed on sellega kõik väga nõus.“

Ei saanud ema keelda, ei kaitsta. Teised inimesed töid tihti temale jooonu tütre kodu.

Mõnikord isegi kordnikud. Seltsimehed — arvustajad ja kunstnikud kandsid aga laiali ajalehtis tema kunsti kuulust ja igale sellesarnasele artiklile järgnes vähemalt paari päevapikune joomapidu. Ta oli moodne inimene. Ta rajas uusi jälgi lämbunud seltskonda. Ta oli kõige päält moodne kunstnik ja võis ka väga hästi olla moodne daam.

* * *

Mis kannatas ema süda kõige selle moodsuse all, on kirjeldamata. Ta ei tundnudki enam südant. Ta tundis ainult haava rinnas, mida ei olnud enam millegiga parandada. Üks ainus troost oli temal veel: kolmas tütar. Vahest tunneks ta ometi sellestki rõõmu!

* * *

Õnnetus ei küsi aga teed. Ta läheb otse edasi, lüües kõige valusamaid kohte. Nii tuli ta juba kolmandat puhku õnnetu ema maia ja seekord tema kolmandama tütre raskejalgsuse näol. Mis teha? Kuhu minna!

Ometi näis olevat tütar ise rahulik. Isegi õnnelik. „Peab otsima abi!“ Kinnitas ema igal võimalusel ja samuti kinnitas tütar, et ei ole seda tarvis. Et kõik on hästi. Et ta end tunneb suurepäraliselt. Ja nii edasi. Ja nii edasi. Ema oli päris meeleheitel. Tal ei olnud ööd ega päeva. Ta ei söönud ega joonud enam. Temale tulid isegi enesetapmise mõtted.

„Mistarvis sulle seda?“

Ja tütar seletas, et 25. aastane terve naisterahvas peab saama lapse. Et see teisiti ei võigi olla. Ja nii edasi. Ja nii edasi. Ema tundis end lähedal hullumeelsusel. Juba nii oli tema terve parema seltskonna pilke märgilauaks. Mis saaks nüüd veel edasi!

* * *

Edasi sai siiski niipalju, et ema kolmas tütar ära sõitis. Miski oli pannud teda mõtlema millegi üle, mille pääle ta ei tulnud senini. Või jällegi: Mida ta ei pannud senini tähele. See oli nimelt tema tulevase lapse isa silmnähtav kõrvalhoidmine temast nüüd, kus ta enesele tundis olevat tarvis läheda inimese soojust.

„Parem siis juba päris võeraste keskel.“

Ja ema kolmas tütreke, kuulus luuletaja, läks võeraste inimeste keskele ootama oma raskemat silmapilku.

II.

Oli olnud kerge otsustada sõita ülepea.

Aga kuhu?

Luuletaja nägi vilkuma mööda läbi edasi ruttava rongi akna külal ja linnad, ikka veel teadmata, milline jääks temale peatuskohaks lähema aja jaoks. Raha pärast ei olnud temal takistusi. Peterburg, Berliin, Pariis, London — ükskõik. Aga Peterburis oli see tuttav, Berliinis teine, Pariisis kolmas ja ikka nii edasi. Ei olnudki nagu seda kohta, kus oleks saanud elada oma ette kuulus luuletaja.

Oma ette?

Ja, oma ette. Kõik tema heroism, saada emaks ilma seaduslike meheta, oli korraga nagu pühitud. Oleks haaranud seda meest ei tea kust, ei tea kuidas, kui ainult oleks olnud haarata selle järele. Korraga tundus tema olevat nii tarvis, see mees. Iseäranis reisil. Nagu saatuse kiuste juhtus istuma tema vastu noor abielu paar, nimelt noor naine, kelle eest tema mees nii hellalt mõistis hoolitseda, et luuletaja teda kadestas tahtmata. Kuni siiamani ei teadnud ta aimatagi, kui väga, väga oleks olnud tarvis seda mehe hella hoolet naise eest. Isegi juba langes meeleolu langes ikka enam. Naise õigused, kogu naiskõisimuse katekism. — Kõik, kõik ainult tühine sõna või surnud enne sündimist. — Ei olnud seda kõike nagu tarvis, kui ei paistnud sellest üle ja sellest läbi mehe armastus. See oli mingisugune aksioom, mida ei saanud kustutada maha luuletaja elu matemaatikas. Ja nii lenda-

sid mööda linnad ja külad läbi akna vaadates, kuid ühegi järele ei küsinud süda. Ei üheskis neist ei olnud seda, mis oleks olnud temale tarvis praegu: armastud mehe hoolt, hellust, armastust.

Vahest katsus pilgata teravalt luuletaja omi mõtteid, omi tundmusi. Vahest katsus ta isegi teha nalja iseeneses nii äkki esile tulnud nõndanimetud kodanliste kalduvuste, kitsate seesmise ilma piire üle. Ometi ei jõudnud ta kõige sellega kuigi kaugele. Pilge ja nalja hammustas veriseks mingisugune algjõuline valu, mille olemasolust tema ei olnud teadnud.

Kust pärit?

Kokkuvarisenud ilma atmosfäär, kustunud tähte mälestus, unustud väärtuste mõte, kes teist teab miski sellest igatsuste, lootuste ja õndsuste sulatisest naise hinges, kelle südame all tuksub salapärane elu?

Vait. Kõik vait.

Kes teab?

Vait. Kõik vait.

Ja linnad, külad, maad, metsad, mered.

Kes teab?

Vait. Kõik vait.

Ja elu-olu kõik, kas tead?

Vaikus. Ikka ainult vaikus.

Mainisid luuletajale targad raamatud, targad kõned, veel targemad jutud. Õiguse ja ülekohtu vahe oli olnud nii selge, nii ümberlökkamata, vastuvaidlemata. Elutarviduste piirjooned näisid tähendatuna ära kuni viimseni kriipsuni.

Mainisid ka julged eelarved iseoma saatuse kohta: Ni-ni ma teen. Ni-ņi ma lähen. Ni-ni ma tulen, näen, võidan. Nimelt neid viimaseid Julius Cäesari sõnu oli ta tahtnud kehastada elus. Nii siis oli ta korranud lõpmata: tulin, nägin, võitsin. Iseäranis viimast neist kolmest. Siis aga ei tahtnud enam mainida miski. Võidust edasi ei tulnud enam midagi.

Võidust edasi oli tulnud kõik nii teisiti.
Nii võeriti. Nii viltu.
Kes seletas! Kes sai aru?

* * *

Peatas luuletaja vaikes võeras külas. Ta lootis lihtsate inimeste keskel jõuda ligemale oma elu probleemile. Vahesti selle harutamisel isegi selgusele. Kõige päält: Ta tahtis probleemi enese tekkimist püüda kinni. Kas oli seda tarvis ja miks oli seda tarvis, kus tema elu oli olnud ometi üks ainuke õige joon. Ilmast ja inimesist unustud ranna küla näis olevat küll sünnis kõige selle jaoks. Ja Siiski . . .

Säälsamas majas elas samasugune naine nagu temagi, luuletaja. Ka teda ei võtnud omaks enam peigmees-mees. Ka tema käis ümber mõttis pilguga, kurtes kadunud lootuste üle.

„Mees?“

„Jah, mees.“

Luuletajal oli hää leida omale kaaskannatajat.

„Aga laps?“

Ei, lapse pärast ta ei olnud õnnetu. Koguniste ümberpöördud: Ta ootas last suure igatsusega. Isegi armastusega.

„Aga petiselt mehelt?“

Ei, mees ei olnud petis. Vanemad takistasid teise venna ässitusel, kes oli kade.

Oh!

Luuletaja tundis jällegi kadedust. Siin takistasid vanemad. Mis oli takistanud tema meest!

Asus hinge nüüd juba kahekordne mõruduse tundnud. Tema peigmeest ei olnud takistanud ei miski teda tunnistada omaks avalikult. Selleks tunnistamiseks ei oleks olnud isegi tarvis seaduslist käiku. Oleks olnud selleks

kui palju võimalust. Ometi ei olnud tarvitatud ühtki neist. Ja mitte et ei tarvitatud. Teda oli sihikindlalt heidetud kõrvale, kui olid möödapääsmata kooselu järeldused.

Nii siis: Tema, anderikas luuletaja, julge eneseteadlik naine, oli äkki peetud halvaks. Ja mitte et halvaks: teda ei peetud ei millegiks. Mees oli heitnud tema päale käega, nagu heidetakse käega vana ülikonna päale. Või kui ta ka ei heitnud käega, siis oli ta ilma tarviduseta tema vastu olnud nii hooletu, et sellest kuidagi ei olnud võimalik saada üle. Ja mille eest?

Luuletaja tuletas enesele meelde kõiki üksikasju läheduse ajajärgust oma tulevase lapse isaga. Joomapidude, väljasõitude, jalutuskäikude, kohtamiste ja muidu koosolemistest kaosest nägi ta oma kaju paistma läbi laitmata selguses. Otsast lõpuni esitas ta naisterahva iseseisvust, eneseteadvust, uhkust, julgust, võidurõõmu. Otsast päale oli ta end seadnud kokkukõllasse selle alati rahutu otsija, paljunõudva õhkkonnaga, mis liikus tema ümber. Vahest otsis luuletaja enesele miski süüdi, millega oleks saanud vabandada, kuidagi seletada seda külmust, osavõtmatust oma saatuse vastu kõige lähedama inimese poolt. Aga süüdi ei olnud. Ei olnud siis ka vabandust, seletust. Vahest katsus luuletaja ei millegi päale mõtelda. Ometi ei paindunud modern õhkkonnas terinenud arvustusvaim ei ühegi käsu alla. Nii, nagu see oli pöördud kõige vastu, mis seisis tema ringkonnast eemal, nii pöördus see nüüd selle ringkonna enese päale. See oli sündinud kuidagi nagu iseenesest, kuidagi tahtmata, ilma millegi sihita. See oli sündinud ja kasvas aina edasi. Kasvas suuremaks, kangemaks. Kasvas luuletajal enesel juba kaugelt, kaugelt üle pää, üle silmi, üle südame. Ja mida enam see kasvas, seda enam tundis end võõrdununa moodsa seltskonna silmapaistvam liige sama seltskonnale. Nii paratamata võõrdununa. Oleks kui läinud jooksmata mõni salajane hallik selle võõrdumisega. Kui oleks end tundnud luuletaja vabastuna, nii.

Luuletaja katsus teha vaimlist tööd, aga imelisel kombel tõrkus vastu sellega nii harjunud aju. Ta ei võtnud vastu midagi, millel ei olnud otsekohest tähendust lugeja elus praegusel silmapilgul. Selle eest ei andnud ta ka miski välja. Kõige tühisem salm ei saanud paberile. See tundus luuletajal enesel juba enne sündimist surnuna. Küll otsis enesele aga kaotud põhimotiiv hinges vastavat seisendit. Selle siis igatses luuletaja muusika järele. Kahjuks ei olnud temal kaasas ei ühtki tuntud mänguriista. Õieti ei tundnudki ta hästi ühtki neist. On aga enam kui kindel, et luuletaja praegusel meeleolul oleks andunud ühele või teisele. Kusagilt kostuv küla harmoonik suutis teda juba meelitada. Nii nõiduvalt panna unustama argunuid välmeid sassi läinud hinge keradel.

* * *

Läksid päevad. Läksid ööd. Pikad, pikad päevad. Pikad, pikad ööd. Nii tund tunni järele igavad. Peaaegu otsatad. Väiksed mured ja hoopis väiksed tööd täitsid noore naisterahva elu. Milline pudru või supp täna, milline särk selga, milline sukk jalga. —

Ometi nii ükskõik kõik. Mingisugune sügav alluvus saatusele võttis ikka enam maad luuletaja hinges. Tulid isegi surma mõtted. Ja siis jällegi see kõigegea valmisolemine, rahulolemine kõigegea.

Või oli see väsimus?

Ei, see ei olnud väsimus. Ta tundis end ometi tervena.

Vahest vaen?

Ei ka mitte vaen. Mida lähemale jõudis otsustav silmapilk, seda leplikumaks, kainemaks muutus meeleolu. Ta ei näinud silmapiiril nagu enam seda vana, mida ta oli läinud lõhkuma terve karja noorte eluvõimsate inimestega. Ta ei näinud ka enam seda uut, mida ta oli sama inimestega tahtnud ehitada üles. Ta ei näinud ei üht ega teist ei ühes ega teises valguses. Ta ei näinud õieti midagi pääle selle paratamata sihikindla loomistöö, mis sün-

gistab ja seob võitmata võimul. Luuletaja tundis ise seda iseeneses lõõnuna täiesti õitele. Pärast mõnikord, kui ta vaikselt tunnil mõtles tagasi praeguse aja päale, tuli tagasi ka igatsus selle elu järele. Niisugune vaikne ilus igatsus, mida ei suuda sumbutada ei elu, ei ilm. On olemas kusagil muinasmaa, igal üksikul eraldi oma, mis kunagi päris ei kao, päris ei kustu. Ja tuntud moodne daam viibis praegu sellel omal muinasmaal.

* * *

Kevade kuldne hommik suudles õrnu palistusi talu toa aknale. Suudles läbi akna viimast und noore ema silmilt ja peatas valgusloorina magaja lapse näol.

„Jällegi!“

„Mis jällegi!“

„Valgus, päev, elu, aga tahaks und, ööd, surma!“

„Miks?“

Noor naine ohkas.

„Kui ma isegi teaksin, miks.“

„Sa tead.“

„Kes ütleb seda?“

Kusagil kostab pikk, pikk kõne. Miskisugune manitsus, noomitus. —

„Mis tahad minust?“

Kõne kostis edasi, kallates lainena noorele naisele üle päa.

„Mis olen ma süüdi?“

Tahtmata langes noore naise pilk magaja lapse päale. Oli ütlemata ilus, see väike näoke kuldiste ripsmetega. Nii ilus nagu noor ema midagi selle sarnast ei olnud näinud.

„Ons see minu?“

Kusagil kaugel kostis aga kõne edasi ja pani sundivana käsuna kuulama ema.

„Sa oled egoist. Sulle oli tarvis last, ja. Aga lapsele on tarvis enamat sinust. Lapsele on tarvis isa. Mis sa nüüd ütled?“

Ema pää langes norgu.

„Ma selle pääle ei mõtelnud.“

„Ja nüüd?“

„Nüüd on kõik hilja.“

Ja sügavamale langes ema pää. Ei olnud sellele nagu tuge enam.

„Mis sünnib minuga?“ õhkas noor naine ja nuttis ärdasti. Ta oli ootnud last kui lunastust pikast vangipõlvest, kui tasu kõigi kannatuste eest, kui lõpukrooni oma eluusule, kui oma viimast elu sihti ülepea ja nüüd tundis ta kõikuva pinna oma jalgade all.

„Kes seletab, selgitab, mõistab?“

Vahetpidamata kostis aga kaugelt nägemata hääledasi, korrates alalõpmata üht ja sedasama: „Lapsele on tarvis isa. Lapsele on tarvis isa.“

Küll mattis kinni kõrvad noor ema, aga hääled ei vaikinud. Ja ei jõudnud enam suudelda ära hommiku kuldine koit pisaraid noore ema silmist. Nad vulasid jõena üle palgete, üle kogu olevuse, uhtudes nagu kaugele kõik endised kannatused, jäädes ometi seisma selle ühe ja sama ees: Lapsele on tarvis isa.

* * *

Laps oli terve, edenes jõudsasti ja ema tundis tema lähedal nagu kaitset raskete mõtete ees. Ometi ainult silmapilguks. Vastuvaidlemata tõena tulid nad ikka uuesti, kandes kaasa lõpmata rea kannatusi, kahtlusi, võitlusi. Nii hoopis lihtne asi, nagu seda oli iseenest lapse küsimus, sai korraga keerdsõlmeks, mida ei suutnud ema enam kuidagi päästa lahti. Küll otsis vaim uusi võtteid, aga need uued ei toonud abi. Küll rehkendas aju kõik arvud kokku,

mis ta kunagi märkinud üles, aga terve kuhi arve ei täitnud ometi üht väikest miinust: Lapsele on tarvis isa.

„Aga ma täidan selle aseme. Ma hoian, ma kaitzen teda.“

„Isa kodu, isa kaitse, isa kool, isa kohus, kogu see omapärane ilm, mis liigub isa nime taga?“

„Aga ka minul on nimi: Ma olen tuntud luuletaja, lugupeetud jõukas inimene. Ma võin enesele lubada emastust ilma meheta. Mu lapsel saab ja peab olema küllalt emast. Ja nii edasi. Ja nii edasi iga päev uuesti. Nii edasi läbi kahtluste, võitluste, edasi tagasi kiskumiste kuni lühikeseni otsuseni: ma sõidan kodu tagasi.“

* * *

Teel võrdles luuletaja oma põgenemist kodust praeguse tagasi sõiduga. Leidus ristjooni selles võrdluses. Leidus aga rööbasjooni. Ristjooni oli vist enam. Vähe-malt tundus läbi iseeneses endise alluvuse asemel saatu-sele mingisugune vastuhakkamisnõu sellele saatusesele. Või tahtis ta vägisi katta kinni mõne märtsandi lipakaga oma tõsist meeoleolu? Vahest ka seda. Siiski oli luuletaja liig noor, liig terve, liig iseseisev selleks, et lõigata enese ees teed läbi, mis viis edasi elu poole. Lõpuks: Oli ju ometi võimalik, et saaks laps ka isa. Kui mitte iseoma, siis va-hest teise. Vahest oskaks ta valida nüüd paremini. Nii ei olnud tema elurõõmus julge kindel ilme mask, millega ta esines emale, õdedele, kogu oma tutvuskonnale, tagasi tuleku puhul.

* * *

Iseenesest mõista ei jaganud luuletaja omaksed tema tundmusi, tema meeoleolu ülepää. Endine tantsija oli ha-kanud käima baptiste tunni ja oli juba andnud plastilisi etendusi sügavas alluvuses usule. Iseenesest mõista ei hu-

vitanud teda siis ilmalikud küsimused. Teine õde, maalija, nägi väga harva selget päeva ja sedagi ainult läbi tiheda, tiheda tubaka suitsu ja haisu. Needki harvad päevad pühendas ta oma kunstile, osavõtmata kõigest, mis end nimetas eluks tema ümber. Ta ei näinud teadvatki, et oli kord läinud õde ja tulnud nüüd tagasi lapsega.

„Kus asi temal seda teada!“

Nii. Vähe petetuna tõmbas end tagasi luuletaja. Maalijast õega oli temal olnud õieti sõbralik vahekord. Salajamas südame nurgas oli ta pidanud meeles seda vahekorda ja lootnud enesele koduses kooselus leida selles tuge. Selle asemel moodsa daami esitus oma täielisemas ulatuses.

„Moodne daam?“

Tahtmata oli tulnud see sõna luuletaja huulile. Ja peaaegu pilkavalt.

„Kas siis juba nii kaugel?“

Luuletaja peatas. Õiguse ja vabaduse mõiste hakkas nagu minema segi temas. Või oli läinudki segi. Õdede elu olu ei olnud igatahes sümpaatline. Ometi ei olnud ta kohustud segada selles. Las' olla igal täieline enesemääramise õigus. Las' teha igaüks, mis ta peab õigeks. Vähemalt seni, kui see ei ole kahjulik teisele. Ja, nii. Ometi tuli miski selle kõige juures meelde, mille pääle ta ei mõtelnud kuni siiamani: temale tuli meelde ema. Nüüd alles hakkas ta saama aru viimsest. Kujutades enesele ette oma last jõomarina või mõne teise seltskondlise pahe kehastusena, läks külmaks süda.

„Ema süda?“

Ja kergelt, häbelikult lähenes siis üks ema teisele. Tütrel hingelisest lähenemisest üllatuna, hakkas õnnetu ema toibuma millestki talveunest, millesse oli teda suigutanud tütarde käekäik. Nii mitmes kord oli tütar isegi tabanud ema kaisutamast väikest kuldripsmelist tüdrukukest. Ta oli siis leidnud lõpulikult kõige õigema tee oma lapse südamesse.

* * *

Tihti jäi mõttesse luuletaja oma lapse ees.

„Mis saaks temast?“

„Moodne daam?“

„Kas pilke?“

Luuletaja jäi mõtlema. Ei olnud toonud õnne moodsus ei temale, ei temale lähedaile inimesile. Või jällegi: mis on õnn ülepea? Vahest olid väga, väga õnnelikud tema mõlemad õed. Õnnelikumad vahest, kui nad teadsid seda ise. Õde — joomar oli ju anderikas kunstnik. Jsesugune sharm valdas tema jooni, tema värve lõuendil või paberil. Ja koguniste õde-tantsija? Toibudes haiguse äpardusest, oli ta end leidnud uuesti baptistlaste märatsemises, kus ta oli hakanud esitama viimne aeg mingisuguse katsutud ja väljavalitud õpetaja osa, mis teda lubasid kasutada ära vahete vahel ka endised plastilised tantsu võtted. Ta oli nähtavasti väga õnnelik oma asjaga. Mööda läinud kurjatõbe pidades saatuse näpunäiteks, tänas ta põlvili selle eest oma jumalat ja kadus kõigega, mis temas oli, peaaegu jäljeta usulisse ekstaasi. Vahest oli see õnn?

Kui, siis igatahes niisugune, millist ei oleks soovinud luuletaja kunagi oma lapsele.

Oh, mitte niisugust. Nii siis! Ei joomisõnne, ei usuõnne. Ei. Ei. Ainult õnne, mida pakub kõigekülgne elu. Ainult õnne, mida pakub kaine inimese mõistus ja tundmus. Nii ja.

III.

Leplik vahekord emaga mõjus hästi luuletajasse. Seda enam, et temale see tuli ootamata. Mälestused endisest kooselust ei lasknud seda kuidagi näha. Ta oli juba mõtelnud asuda elama eraldi, ometi olid temas selleks liig väljaarenenud ühiskondlised instinktid. Üksilduse eest tundis ta peaaegu kartust.

Leplik vahekord emaga, ja. Niisugune ka õdedega ja luuletajal oleks vahest küllalt olnud oma uue elu alguseks. Nii aga nagu nüüd, tundus iga päevaga enam tarvidus seltsi järele. Enam vähem katkenud endised tutvused ei tõmbanud nagu. Pääle selle tegi maalijast õde kõik, et lõigata läbi sidemed endiste sõpruga. Ta esitas enesest mingisuguse suureluka, kellel ei ole ei kohusega vastutustunnet oma ligimese ees. Või jällegi ta tegi end ebajumalaks, kes pääle oma enese „mina“ ei tunnista maksvaks teist. Hoolimatust ja egoismi oli ta küll ka näidanud üles ennem. Ometi oli see kõik olnud siis nagu süütum, kuidagi teisema ilmega. Teine kord isegi imponeeriv. Mis aga nägi luuletaja õe pääl nüüd, ei kannatanud enam välja miskit kriitikat. Ei olnud teisemad ka kõik need inimesed, kes kuulusid õe tutvuskonda. Seesama väline ülespuhutud pilvekõrgus, seesama seesmine tühjus. Seesama rikkus, seesama vaesus. Kõik, kõik seesama. Nii hoopis, hoopis teisem nüüd, kui see oli olnud ennem. Üks aasta äraolekit

oli kõik neid inimesi pea metsikus ülemeelsuses kultuurteed saatnud. Iga ühe püüd oli olnud, teist üllatada millegi veel olemataga. Algupärasus oli saanud millegiks epi-deemiaks, mis lagunes laiali imekiiresti. Kõrvaltvaatlejale oli see kõik naljakas. Iseäranis niisugusele kõrvaltvaatlejale, nagu seda oli luuletaja, kes tundis kaasa kõige sellega ja sellega ühes end tundis ometi kõigest sellest seisvat kõrgemal. Praegu veel kõrgemal.

* * *

Tõepoolest, luuletaja väljendas kõige südidusega kodanlise emä ideaali. Tema laps näis temale olevat kõik. Aga mitte ainult seda. Ta lähenes ülepää kodanlisele ilmale, mõteldes kodanlisi mõtteid ja tundes kodanlisi tundmusi. Aja jooksul hakkas ta ka otsima kodanlisi tutvusi. Otsis neid päris õiglaselt, nii ütelda, kõigest südamest, aga tal ei olnud sellega õnne. „Moodne trio“ oli väga hästi meeles selleks, et keegi kodanline inimene luuletajale oleks tulnud vastu. Selle juurde veel emasus ilma meheta ja õdede eluviis. Viimsel ajal tõmbas tähelepanemist enese pääle iseäranis baptistlane — tantsijanna. Vagaduse, resp. usu katte all tembutas ta palvevendiga keskpäeval kas või kus ainult juhtus ja kuidas. Kas poris jalgupidi või pääd pidi, see ei olnud enam tähtis. Kus ennegi end ilmutas „vaim.“

Ja ikka kuidagi meestega kokku juhatas teda „vaim.“ Nimelt niisuguste meestega, kes tarvitasid ałati raha ja „muud.“ Jseenesest mõista juhatas siis ka „vaim“ raha ja muud nõutama. Kui kodust, siis kodust. Kui aga muialt, siis muialt. Selle kõige tagajärg oli, et hakati kartma endist tantsijannat, ema uhkust ja seltskonna pailast, kui vilunud ja harjunud varast.

Oh häda!

Nimelt sel ajal, kus otsis luuletaja kontakti kodanlises seltskonnas, lagunes laiali tema õe varga kuulsus.

Ei süüdistatud selles ju luuletajat. Ei. Ei süüdistatud õieti ei kedagi. Räägiti ainult, naerdi ja pilgati ka sekka.

„Ah! trio!“

Kui luuletajal oleks kujunenud välja ei tea kui tõsine ilmavaate, seda ei oleks ometi usutud. Oleks ainult öeldud: Ta tembutab. Või jällegi oleks oodatud mingisugust iseäralist üllatust tõsiduse maski taga.

* * *

Mida suuremaks kasvas aga luuletaja laps, seda enam pidi nägema ema, kuis oli kasvatamiseks tarvis isa.

„Aga kasvab ju vaeseid lapsi.“

Ja, kasvab. Ometi on vaeselapse saatuse kuidagi paratamata. On mitte soovitud, mitte ettenähtud õnnetus.

„Ei seisa ju isa alati oma ülesande kõrgusel. Lõpuks: Moodsa inimese idee lapse sotsialiseerimisest. Nii. Ja siiski: Lapsele on tarvis isa. Valusalt tundus see läbi luuletajale, kui ta pani tähele väikest kuldripsmelist tüdrukut, kes ema keelust hoolimata kippus tegema, mis ta tahtis.

„Puudub mehe sõna“.

„Aga kust seda saada?“

Ja kust? Mõtles tõsiselt selle või teise pääle luuletaja, kes oleks olnud sünnis isaks tema lapsele, aga norus pääga jäi ta seisma iseoma mõtete ette.

„Ei võtaks mind see. Ei võtaks mind teine.“ Kodanlisele naisele on tarvis kõige päält puutumata renomme. Temast oli aga juba kord käinud üle kogu seltkonna tule keel. Nii ei olnud siis mõteldagi lunastuse pääle säält poolt. Poegade emad ja vendade õed olid nii mitmel, mitmel puhul annud sellest küllalt selge märgu selleks, et mitte kanda eneses illusioone.

„Kust tuli aga lunastus?“

Pea hirmuga hakkas kordama luuletaja viimast küsimust, ilma et oleks leidnud sellele vastuse. Iseäranis

viimne aeg. Tema arvates pidi nimelt parandama tema asja hiljuti ilmunud luuletuste kogu. Raamatut, kui olla tõelik, hääd raamatut, otsis ja luges huvitusega küll iga haritud inimene. Ometi pöördi luuletajalt pärast kui enne tänaval näod kõrvale. Nii oli siis ka see asjata. Muud ei olnud aga luuletajal panna välja.

„Või oli siiski?“

Luuletajal vilkus vaimus pikk ennastsalgav elu, pühendunud lapsele ja tõsisele tööle. 30, 40 või enam aastaid pidi see elu olema pikk. Ja tõsisest tööst pidi andma tunnistust mõni kümmekond raamatuid või enamgi. Lapsest pidi saama mingisugune võitmata kindlus. Veel enam: mõni pühadus. Siis oli ka veel küsitav, kas tema saaks selle üleüldse usalduse vääriliseks, millega seltskond kroonib harilikult silmapaistvaid lugupeetud naisi. Õiglased keelepaelad oleks läinud lahti vahest ainult surma puhul. Mis sellestki siis veel oleks olnud kasu! Luuletaja ohkas. Ta oleks tahtnud olla häämeelega aus õiglane korralik naine. Ometi oli temal liig vähe askeetlisi kalduvusi. Ometi oli ta veel noor. Oli ilus. Ei tahtnud, ei suutnud kuidagi leppida sellega, mis oli. Veel vähem sellega, mis ta nägi enese ees.

Oh häda! Oh häda!

* * *

Luuletaja oli kõige päält mõtleja inimene. Pääle sunnitud üksildus või kui mitte just seda, siis ikkagi eemalolek laiemast seltskonnast, andis temale küll mahti kujutada välja vaimus oma elu edasi. Kindel oli ikka enam see, et kodanline ringkond tema ees jääks lukku. Kindel ei olnud aga kaugeltki, kas ja kuidas ta pidi otsima kontakti teisal. Ja mis oli see „teisal“? Tal oli ju ainult veel valida ühe õe „Bohême“ või teise usu märatsemise vahel. Ja sedagi ainult teatud tingimisi. Teatud kompromissiga tema poolt, kuna ta sellena, mis ta oli oma sees-

mise hinge põhjas, ometi oli võeras siin kui säääl. Iseene-
sest mõista võttis ta arvesse õe usu märatsemist ainult
enese karrikeerimise mõttes. Tõsiselt juba pidas ta sil-
mas kunstnikust õe ilma, nende kunstnikuks sündinud
või saadud inimestega, kes vilistades seltskonna arvamise
pääle elasid, nagu see kellegile meeldis. Või jällegi: nagu
seda mõistis keegi mõtelda välja. Kui mitte muud, siis
ometi veel avalikku kakelust. Ainult, mis oleks äritanud
kodanlase kõhuvatsa, kui see ka oli kõige tühisem pööra-
sem mõte. Ei olnud pääle mõne üksiku ju põhjusemõttelisi
märatsejaid. Oli ainult põhjusemõtteline opositsioon selle
sõna täielises ulatuses. See opositsiooni vaim oli õieti
teda, anderikast vaba inimest, tõmmanud oma keerusse
otsast pääle. See opositsiooni vaim tõmbas teda sinna
tagasi nüüd uuesti, ilma et ta seda oleks tahtnudki. Ni-
melt nüüd, kus ta end tundis haavatuna kodanliste ini-
meste külmuse läbi.

„Või jääda üksi?“ Tõusta kotka tiibul üle kõige bo-
heemi ja kodanluse, sülitades pääle vaimus ühele kui tei-
sele ja elada iseenele, oma lapsele, luulele?

See oleks olnud väljapääsmise tee, see ja, kuid sel-
leks oli tarvis päädpöörivat jõudu, julgust ja usku enese
sisse.

Kust võtta seda jõudu, seda usku?

Või oli see muud — vahest hoopis muud? Vahest
võimetuse, haigluse või nüriduse tundemärk, kui ta sun-
niks oma elu nelja seina vahele?

Kes ütleks tõtt?

Kindel oli, et arvaks üht kodanline inimene ja teist
boheemlane. Ja erapooletut tarka ei teadnud küsima
minna kuhugile luuletaja. Vahest ei olnudki olemas seda
erapooletut tarka, kes oleks rääkinud ainult „vaimu“ sun-
nil. Erapooletud on vahest ainult idiotid.

„Aga ta ise, luuletaja see ja see, kelle sulest oli
ilmunud juba mitu raamatut, mis ütles siis ta ise?“

„Ah mis ta ise ütleks?“

Luuletajal oli olnud valmis vastus otsast päale, aga ta nagu tõrkus seda ütlemast välja. Vahest tuli siiski veel ootamata kusagilt midagi uut millegi enne kuulmata tõe näol. Vahest läks kuidagi, kuidagi mööda see karikas, mida ta nägi enesele valmistatama vaimus. Oh kui ta läheks mööda!

* * *

Luuletaja pigistas kinni silmad ja katsus elada päris pimedas. See ei läinud kuidagi. Ta ei olnud ju ainult mõtleja, ta oli ka tegev inimene. Ja see otsustas. Mõne strateegilise võttega oli ta kunstnikust õele lähenenud. Säält mõni väike samm edasi ja — luuletaja ei olnud enam üksi.

„Oli ta nüüd võitnud või kaotanud?“

Küllalt filosoferimisest! Küllalt targutamisest! — elu seisab kõrgemal kõigest sellest. Elu ei juurdle, ei kahtle ei küsi. Elu on mingisugune igavene absoluutne jaatamine, mis jaatab isegi „ei'd“. Luuletaja tundis ainult, et ta ei olnud jäänud hiljaks. —

* * *

Oli see siis nüüd kõik?

Luuletaja õhutas tubaka järele haisevat kleiti ja pani külma märja lapi pää päale. Kogu ilm jooksis tema ümber ringi ja tema ise nagu ühes sellega. See oli aga ka ainult see kord. Nimelt esimese pikema tõsisema pidu järele. Tubaka järele haisevad kleidid ei äritanud teda pea enam sugugi ja pää harjus ära paratamata alkoholiga.

Kuidas siis teisiti?

Oh! Kui veel nüüdki päästaks miski või keegi! Ei olnud veel hilja.

* * *

Ei olnud aga pääsmist. Ei ole pääsmist päästetule...

* * *

Ei kandnud luuletaja enam tuntud tumevärvilist mantlit ja laia lihtsat kübarat. Osav käsi näis olevat lükanud ja lõiganud tema tualetil. Kõik oli saanud korraga maitse- liseks peeneks. Ka tema nägu. Nii hoopis teisem ilme oli sellel nüüd, et paljud ei tahtnud tunda ära! Kül- m uhke silm, teravnenud nina ja nagu tõusnud kõrgenenud otsaesine. Endine temas oli ainult lõpmata igatsus selle järele, mis oleks teda rahustanud.

Mis? Kas sa ei ole rahul?"

Luuletaja huulil värises peen muige.

„Oh ja. Ma olen küll rahul. Mu ümber on nüüd austajad, armastajad inimesed. Ma kuulen end kiitma. Või kui mitte igakord seda: Ma kuulen enesest räägitama, näen enesega tegema tegemist. Mis jääb veel üle soovida?“

* * *

Austajate ring tihenes luuletaja ümber. Ta tõi seda närvilist elevust enesega kaasa, mis on omane vahest ai- nult otsijale. Kuid mitte ainult sellepärast ei austatud teda.

Ta oli ilunenud, naiseliselt arenenud ja täienenud. Kuid ka sellepärast ainult ei austatud teda.

Ta ei jäänud ei milleskis maha teisist, ometi tundsid kõik, et tema süda ei tuksunud nende ilmale ja see oli põhjuseks alalõpmatu kosimiseks selle nende ilmale. Ta oli juba kõige silmapaistvam boheemlane ja tundus seltsi- lisile ometi võõrana. Või kui mitte võõrana, siis ometi mitte ka omana. On naisi, kes omile meestele tunduvad lõpuni mõrsjana. On sõpru, kes kõige läheduse juures siiski seisavad kaugel — nii umbes tundus luuletaja seisu- koht tema uues tutvuskonnas.

* * *

Jällegi oli see nüüd kõik?

Luuletaja ei lootnud enam. Vaimliselt arenenud seltskond tema ümber kaalus temast välja viimased kantlused, need vanad sügavasti sisse juurdunud kännud. Vahest valutasid veel tühjad kohad, aga seda ei näinud keegi. Ei pidanudki nägema keegi. Ta suitsetas nad nüüd täis tihedaid pilvi ja valas nad üle veiniga.

Ja miks mitte?

Mainis laps. Oli teine sirgunud juba mitmeaastaseks. Tihti võttis ema teda kaasa pidudele, kus teda õpetati suitsetama ja jooma. Kuldripsmeline tüdrukukene sai kogu boheemkonna pailapseks.

Jällegi: miks mitte?

Oli ju hää õppida varakult, mis oli ometi paratamata. Luuletajal oli hästi meeles, mis ta oli pidanud kannatama täiskasvanud inimesena sellepärast.

* * *

Ja, aga lapsele on isa tarvis.

„Isa?“

Luuletaja vaatas üles.

„Boheemlaseks saab ta nii rutemini“.

Kas ema pilkas?“

Ei. Ema ei pilganud. Mis sääl ka oli, sääl boheemkonnas, aga sääl oli siiski mingisugune võltsimata eitamata ilm, mis segeles kaoses, aga aimas siiski juba valgust lahutavast, veel tulemata käest. Ja kui see käsi oleks kord tulnud, valgus oleks jäänud siia, see oli luuletajale enam kui kindel. Õigemini: see oli temas aegamööda saanud kindlaks. Hää küll, temal enesel ei oleks jõudu seltskonna uueks loomiseks. Vahest oli seda jõudu aga juba tema lapsel. Nii siis: kannatust, julgust, lootust!

* * *

Oli aga silmapilke, kus luuletaja hiilis omas temale nüüd nii armsaks saanud tumedas mantlis ja laias kübaras üksi kaugele metsateele. See ei olnud sääli siis enam tuntud moodne daam, vaid üksildane rändaja kättesaamata kodu otsimisel. —

„Ta oli ju kodus.

Ta ei olnud siiski. Ja mõistis ja teadis, aga tundis sellest siiski mööda.

* * *

Luuletaja lugupidamine boheemkonnas ulatas tema lapse isa kõrvu. See oli harilik inimesekene, kes käib võidu kannul. Selle ta siis ka tõttas avaldama endisele sõbrale omalt poolt au. Ta oli vahepeäl teinud karjääri ja asunud elama laiale jalale. Räägiti kontrabandist ja muust. Üks kõik, millest.“

Igatahes võeti teda vastu boheemkonnas sõbraliselt. Seda enam, et ta ostis seltsimeestelt-maalijailt kalleid pilte ja andis kirjanikkele raha võlgu. Luuletajal oli nüüd võimalik ennast rehabiliteerida, aga ta ei suutnud kasutada seda võimalust: ta lükkas tagasi pakutud käe. Üks silmapilk ehmatas ta isegi selle kategoorilise otsuse üle, siis jäi ta aga rahule oma otsusega.

„Ainult nii.“

Ainult nii. Kõik, mis võis olla teisiti, pidi jääma kättesaamata kauguseks või jällegi sihiks tugevamaile võitlejatele. Tema jäi seisma moodsasse seltskonda moodsa daamina. Seda enam, et ka oli juba otsustud ära lapse isa küsimus. Nimelt selle sõna paljuse mõttes.

L õ p p.

Sisu.

	Lhk.
Asta	3— 45
Enni	55— 74
Aino	75— 90
Millat Tillat	91—118
Trio	119—145